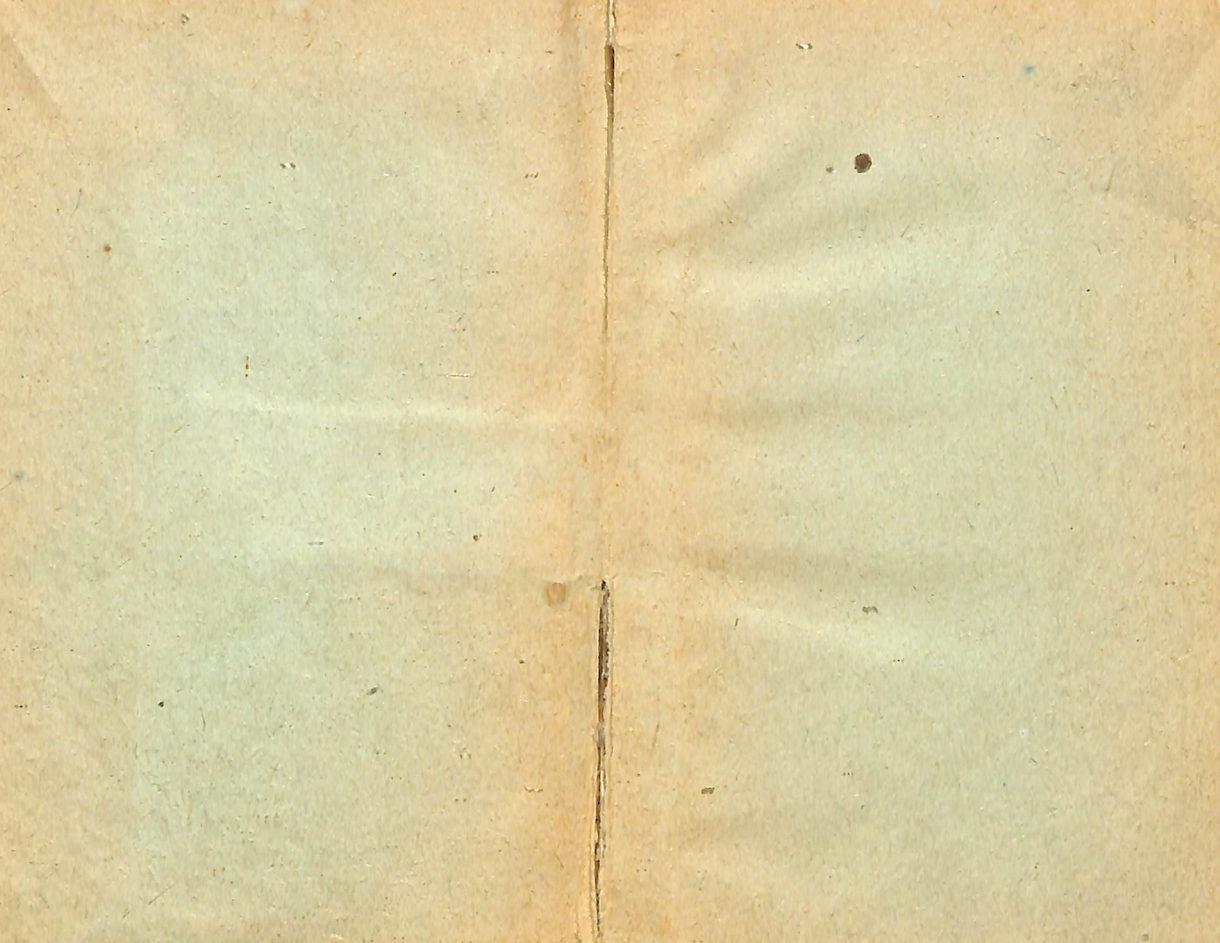

УГРГР

462

49

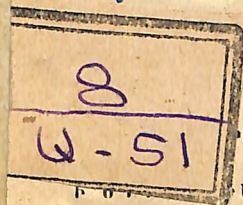
2005

ԱՄԱՅԻ ԿԶԶԻՆ

ԿԱՄ

ԱՏԵԼՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՍԷՐ

44

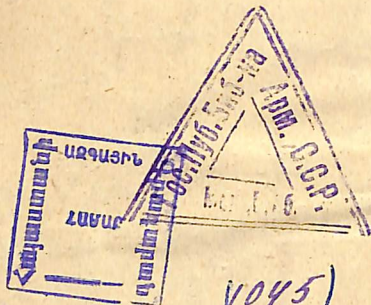

ԷՆՆԱ

ԱՆ ՏՊԱՐԱՆԻ

1885

ԱՆՐԵԲ
462

(1045)
411

962-2009

18464

ԱՄԱՅԻ ԿԶԶԻՆ

ԳԼՈՒԽ Ա.

Հանրային, Ռուսեր, ուր էք, ծոյլ մար-
դիկ, կը գողէր Իսղէն կոմսը՝ սաստիկ բար-
կութեամբ, եւ ձիոյն սանձը ձիարոյժ ծա-
ռաներուն նետելով, ձերմակ թաշկինա-
կով մը երեսը գողցած՝ ապարանքին մեծ
սանդուղէն վեր կը վազէր:

Մեր տիրոջ գլուխը դարձեալ ինչ ե-
կեր է արդեօք, ըսաւ Ռուսեր ընկերին.
կ'երեւայ թէ շատ նեղացեր է:

Անշուշտ, պատասխանեց մէկալը, Փի-
լիպպոս Մերվիլին հետ նորէն կուռոյ
բռնուեր է: Թաշկինակին վրայի արիւնը
չտեսար:

— Ան Փիլիպպոսը՝ բիրտ գեղացի մըն
է: Բայց շատ չանցնիր պատիժը կ'ընդու-
նի: Անտարակոյս կոմսը վրէժը կ'առնու-
որովհետեւ իրեն նախատինք մը հասցըն-
ղին տառնապատիկ հատուցում կ'ընէ:

— Իրարու պատահած ատեննին երբեք
առանց կռիւ ընելու չեն անցնիր: Կոմսը
ծովու վրայ այնպէս վարժած է՝ նոյն իսկ
ըր կրկին տարերն ունեցողներուն հրա-
մայելու, որ կրնամ ըսել թէ մինչեւ հի-
մայ ծառայած մարդիկներուն մէջ ամենէն
խրոխտն է:

ԱՄԱՅԻ ԿԶԶԻՆ

— Կը զարմանամ որ ինչպէս կրնայ մարդ անոր հպարտական վարմունքին համբերել: Եթէ իմ տէրս, իր մեծ եղբայրն, անոր կէսին չափ բարձրամիտ ըլլար, վաղուքնէ իւր ծառայութենէն կ'ելլէի: Բայց զիս միտխարոզը միայն ան է, որ երկայն ատեն մեր բովո՞ղ չի փնար:

Պարզամիտ ծառան աս ըսելով՝ ձին առաւ ակոտ տարաւ: Իսկ կռուոյն պատճառն աս էր, որ Էսդէն կոմսը տեսնելով թէ Փիլիպպոս Մերվիլ իր սովորութեան համաձայն դարձեալ իրենց մարգէն կ'անցնի, խիստ նեղացած եւ ուղած էր զինքը վերնտել. բայց բոլոր փնասն իր գլուխը դարձած էր. ինչու որ թէպէտ ինք քաջ ու զորաւոր էր, բայց հաստաբաղուկ գեղացին զինքը մղելով՝ ձիէն վար ձգած, որով եւ բոլոր երեսը վերաւորած էր: Գեղացին ալ իր վրայ կոմսին վրէժխնդրութեան նշանները կը կրէր, բայց ինք յաղթող ելած էր. իսկ Կոմսը հազիւ կրցած էր ձի հեծնալով՝ բարկութեամբ դղեակ դառնալ:

Խուցը մտածին պէս՝ արևւնտտ երեսը լուաց եւ կրցածին չափ ջանաց այլալուծութիւնը ծածկել. ետքէն ճաշելու համար սրահն իջաւ, ուր բոլոր ընտանիքը մէկտեղ ժողված էր: Մայրը զինքը ստիպեց որ երեսին վրայի վէրքերուն ուսկից ըլլալը զրուցէ. բայց Կոմսը խուսափական պատասխան մը տուաւ, ըսելով թէ մարգին մէջ ձիէն վար ինկած էր: Աս խօսակցութիւնը շատ յառաջ չգնաց. միայն նաւաստեաց ձի հեծնալու անյաջողութեան վրայ քիչ մը ծիծաղեցան:

Ճաշին լմննալու մօտերը, հայրն իրեն նամակ մը տուաւ, ըսելով որ մօրեղբօրմէն՝ Հենրիկոս սեպուհէն է: Նպյէ, աւելցուց, քեզի ինչպիսի հաճոյական բան խաւեր է, որն որ մտքէդ ալ չանցնիր: Ինքն է գլխէ գլխէ հանողը. եթէ անիկայ իր արտաքոյ կարգի սիրովն ամէն բախտախնդրական բաղձանքները չկատարէր, այնպէս յանդուգն ու խրոխտ չէիր ըլլար:

Կոմսն այնպէս կը փութար իր սիրելի մօրեղբօրը նամակը կարդալու, որ հազիւ լսեց հօրը տուած յանդիմանութիւնը, որն որ թէեւ հայրենի գէթ ու խառն էր, սակայն ուրիշ ատեն իր ծախաւոր ստուգիւ բարկութեան բոցով կը կարմրեցնէր:

Հենրիկոս նաւապետը՝ Էրմէնգուրի սեպուհէն առ իւր քեռայրը գրած էր, որ ամուէ մը՝ դէպ ի Պրէսթ Կիտի նաւարկէ, Աշիլ նաւուն վրայ, որն որ հարիւր թնդանութով պատերազմական եռալարկ մըն էր. եւ կը յուսայ որ իր քաջ քեռորդին Կարոլոս Էսդէն կոմսն ալ իր ընելու յաղթութեան մասնակից ըլլալ կ'ուզէ:

Ես ճամբայ ելելու բաղձանքէս չեմ կրնար կենալ, կ'ըսէր նամակին մէջ, եւ անտարակոյս քեռորդիս ալ ինծի պէս անհամբերութեամբ կը սպասէ նաւ մօնելու: Բայց որպէս զի աս քիչ մը սպասելու ժամանակն ալ իրեն ձանձրոյթ չըրէր ու շատ երկայն չգայ, իրեն ձանձրաց պատիկ կրկնալարկ նաւ մը կը խրկեմ, որն որ ամէն կազմածով կատարեալ է: Կրնայ անով ձեր լճակին մէջ զբօսանք ընելու

Համար նաւարկել: Ասով ըսել չեմ ուզեր որ խաղաղ ջրի վրայ նաւարկելը պէտք է սիրել: Հապա ան որ նաւարկութիւնն ինչպիսի որ ըլլայ, նաւաստիի մը համար՝ ձիւրով ու շներով տկար ու երկչոտ անասնոց ետեւէն վազելէն աւելի արէկ է:

Նոյն ատեն Վարդուս կոման իմացաւ միանգամայն որ իր սիրական կրկնայարկ նաւը հօրը կալուածներուն մօտ նաւահանգիստը հասած ըլլալով, հայրը սայլ մը խաւրած է, որպէս զի առնուն դղեակը բերեն:

Քիչ մը ետքը ծառայ մը ներս մտաւ եւ նաւուն հասած ըլլալուն լուրը բերաւ, ըսելով որ զգուշութեամբ լծակին եղբրաց վրայ դրուած է, եւ ուղած ատեն կրնայ ջուրը ձգուիլ: Վարդուս ուրախութեամբ վաղեց գնաց որ հարկաւոր եղած հրամանները տայ:

Թէպէտ եւ հասարակօրէն կը կարծուի թէ հարուստներուն որդիքը՝ միշտ զուարճութիւն եւ հաճութիւն ունենան, բայց այնպէս չէ: Անակնկալ դժուարութիւններ ու նեղութիւններ շատ անգամ զբարձրամիտ հպարտն անհանգիստ եւ տակն ու վրայ կ'ընեն, եւ վարդի տերեւներով ծածկուած անկողնոյ վրայ փուշ ու տատասկ կը սփռեն: Աս բանս սոսեպ մեր դեռահասակ կոմանն ալ կը պատահէր: Ինչպէս որ նոյն օրն ալ գլուխն եկած էր: Բայց օրուան մէջ կրած նեղութեան դիմացը՝ իրիկունն ալ մեծ վայելմունք եւ հաճութիւն ունեցաւ. մանաւանդ որ նոյն վայելման խոստումն ու իրօք կատարուելը

գրեթէ մի եւ նոյն ժամանակ պատահեցաւ: Սիրուն կրկնայարկը եղբրէն վար սահելով՝ լծակին մէջ սկսաւ այնպէս գեղեցիկ խոյանալ եւ ալեաց վրայ ծփալ, ինչպէս որ նաւապետ մը կրնար բաղձալ. եւ գեղացիք՝ որոնք այն նոր տեսարանը տեսնելու համար չորս կողմանէ բազմութեամբ հոն ժողված էին, նոյն նաւին իր անունը դրին:

Վարդուս իրիկունը մեծ հաճութեամբ անկողին մտաւ, յառաջուրնէ ուրախանալով՝ երկրորդ օրն իր սեպհական նաւուն մէջ նաւապետութիւն ընելիքին վրայ:

Հետեւեալ օրը արեւուն ծագելէն յառաջ՝ ինք արդէն ոտքի վրայ էր: Բայց ածապարելով հագուած ատեն, աչուրները դէպ ի լիճ դարձնելով, որչափ բարկացաւ երբ որ տեսաւ թէ իր գեղեցիկ նաւը, իր սիրական կրկնայարկը, ձերմակ առաջատներն առաւօտեան քաղցրաշունչ հովին դէմ պարզած, ալեաց վրայէն կը սահէր կ'երթար, այնպիսի թեթեւութեամբ, իրեն թէ կառավարողը՝ նոյն իսկ նաւուն բուն տէրն ըլլար:

Ո՛վ է նաւն եղբրէն հեռացընելու յանդգնողը, գոչեց սաստկութեամբ կոմսը. եւ հազիւ կէս հազուած՝ ածապարեց սանդուղէն վար վաղեց, սկսաւ ծառաները կանչել: Բայց անոնցմէ ոչ որ նոյն յանդգնութիւնն բռած կրնար ըլլալ:

Վերջապէս միտքն եկաւ, որ ան յանդգնութեան գործքն ընողն է անշուշտ Փիլիպպոս: Մերկիլ, որն որ ամենէին իշխանութիւն մը բանի տեղ չէր դնէր:

Հուտ մը լծակին եղբորը վաղեց, եւ իրօք ալ հոնկէ իր թշնամին տեսաւ, որ նաւուն մէջ հանդարտութեամբ բնկողմանած՝ եղբորին քովէն կը նաւարկէր, եւ այնչափ մօտէն կ'երթար, որպէս զի կարողութեամբ իր անխառն գէմքը տեսնէր։ Փիլիպպոս իր նաւարկութիւնն այնպիսի հանդարտութեամբ կը շարունակէր, որ կը ցուցնէր թէ ամենեւին հոգ չ'ընէր անոր բուն տիրոջ սրտմտութիւնը։ Ասով աւելի սաստկացաւ կոմսին բարկութիւնը, որն որ վերջին ծայրը հասաւ՝ երբ որ տեսաւ թէ ամենեւին եղանակաւ մը չ'ի կրնար թշնամին իր նաւուն մէջէն դուրս վաճառել։

Աս տեղերը նաւակ մը չկայ, գոչեց, որ սա յանդուգն Մերվիլին ետեւէն երթամ եւ նաւը ձեռքէն առնուամ։

Չէ, Տէր իմ, պատասխանեց Պետրոս ծեր պարտիզպանը, դղեկին չորս կողմը մինչեւ մէկ կամ երկու մղոն հեռաւորութեամբ եղած քրերուն վրայ ամենեւին նաւակ չկայ։ Չէք յիշեր որ հրամանքնիդ պատիկութեան ատեն նաւակով պտրտիլը շատ սիրեցողդ, տիկինը վախճալով որ չ'ըլլայ թէ ինք ղենքնիդ վտանգի մէջ գնէք, բոլոր նաւակներն ու մակոյկները խորտակել տուաւ։

— Անկէ ետքը ուրիշ նաւակ չ'ի նուեցաւ։

— Չէ, Տէր իմ, ձկնորսութեան համար երկու նաւակ եւ մէկ մակոյկ ունէինք տիկինը զանոնք խորտակել տուաւ։ Անտարակոյս՝ հետեւեալ օրը մեծ տաշ-

տով մը նաւարկեցողդ համար իրմէ յանդիմանութիւն առնենիդ կը յիշէք։

Կոմսը չկրցաւ ծիծաղը բռնել։ Պատուոյս վրայ կ'երգնում որ, գոչեց, հիմակ ալ նոյն տաշտով կը նաւէի, եթէ գիտնայի որ նպատակիս կրնամ հասնիլ։

Հա, Տէր իմ, գոչեց մէկէն ծառան, հիմայ միտքս եկաւ, որ Մոնսիըր նաւապետն ասկէ կէս ժամ հեռու գետին վրայ նաւակ մը ունի։

— Վազէ, իմ կողմանէս իրեն շատ բարեւ ըրէ, եւ խնդրէ որ մէկ երկու ժամ ինծի փոխ տայ։

Քանի մը ծառայ փութով վաղեցին իրենց տիրոջը հրամանը կատարելու։ Բայց մինչեւ որ նաւ մը ցամաքէն բերուի, ժամանակ պէտք է. անոր համար ծառաներն ետ չդարձած, Փիլիպպոս՝ ալ նաւարկէին ձանձրացած՝ նաւը լծին ամենէն հեռաւոր կողմեր տարաւ, եւ հոն թփերուն ետեւը ցամաք ցաղտեց, այնպէս որ նաւէն ելլել տեսնող չեղաւ։ Հանդարտութեամբ մարգէն անցաւ գնաց, եւ կոմսը նաւուն անկանոն շարժումներն իմանալէն յառաջ՝ թէ ինք մէջը չ'ի գտնուիր, Փիլիպպոս արդէն առնէ հասած էր։

Նոյն միջոցին նախաճաշի ժամանակը հասնելով, Կարոլոս հօրը հետ մէկտեղ գտնուեցաւ։

Մինչեւ նոյն ժամանակը Փիլիպպոս Մերվիլին դէմ ունեցած ատելութիւնը հօրմէն ծածուկ պահած էր։ Բայց նոյն ատեն բարկութեան սաստկութեան մէջ չկրնալով դիմանալ, Փիլիպպոսին իրեն դէմ

ըրածները հօրը պատմեց, եւ վրան աս ալ աւելցուց, թէ իրենց երկուքին մէջ ծագած աս գփտութեան բուն սկզբնապատճառն ան էր, որ անիկայ գաղտուկ իրենց երէնները կ'որոտար, զորն որ ինք շատ անգամ քանայած էր խափանել, բայց բոլոր աշխատութիւնը պարապ ելած էր:

Կարոլոսին հայրը թէպէտ պատուական ու մարդասէր մարդ մըն էր, բայց որդւոյն ըսածները լսելով, շատ զայրացաւ: Չէր կրնար թողուլ որ ստահակ պատանի մը գաղտուկ գայ իր երկիրները մտնէ, երէններն որսայ, ամէն առթի մէջ իր որդին անհանգիստ բնէ ու նախատէ, եւ մինչեւ ալ յանդգնի իր սեպհական մարդին մէջ անոր վրայ յարձակում ընել:

Գ Լ Ո Ւ Խ Բ .

Նոյն ժամանակները Հիւսիսային Ամերիկայի անկախութեան պատերազմը կ'ըլլար: Նաւական զօրք ժողովող խել մը գործակալներ՝ մարդ որսալու համար ստէպ մօտաւոր նաւահանգիստը կու գային: Արդ Կարոլոսին հայրն անոնց իմացուց, որ իրեն անհաճոյ եղած երիտասարդ մը անկէ հեռացընել կ'ուզէ, անոնք ալ ուղածը կատարելու խօսք տուին:

Փիլիպպոս ծովը շատ կը սիրէր. կրնար նաւ մը յաջողութեամբ կառավարել, եւ սովորութիւն ըրած էր երբեմն երբեմն իրեն բարեկամ եղող նաւավարներու հետ ծովու վրայ զբօսանքի ելելու: Օր մը այս-

պիսի զուարճութեան մը պատրաստուած տեսն, վերը յիշուած մարդիկներուն մէկ գնդին պատահեցաւ, որոնք իրեն նաւավարի ղգեստ հագցրնելով, անողորմաբար յափշտակեցին, առին մէկտեղ տարին, եւ ոչ իսկ թող տալով որ ընտանեացը վերջին բարեւ տայ, Հազիւ մեծ դժուարութեամբ կրցաւ Փիլիպպոս անոնցմէ խօսք առնուլ, որ իր ինչ եղածին վրայ բնտանեացը տեղեկութիւն տան: Իսկ ընտանեացն իր վրայ ընդունած տեղեկութիւնն աս եղաւ, որ իրենց որդին նաւու մը մէջ կը գտնուի, եւ քիչ մը վերջը Գաղղիայէն ճամբայ ելող նաւատորմով մը ինքն ալ պիտի երթայ:

Մինչեւ Նոյն տեսնները Փիլիպպոս Մերվիլին վարած ընթացքին նայելով, կրնաւ ըսել թէ անկարգ երիտասարդ մըն էր: Սակայն զինքը պզտիկութենէն վեր ճանչցող գրացիներն անանկ կը համարէին, որ իր տղայութեան ժամանակը վրան տեսնուած արէկ բնաւորութեան այսպէս փոխուելուն միակ պատճառն էր, ուրիշներուն իրեն հետ խստութեամբ եւ անպատշաճ կերպով վարուիլը: Իւ ամէնքը միաբերան կը հաստատէին թէ պէտք է որ անիկայ մէկէ մը գրգռուած ըլլայ, որ այնպէս բարկասիրտ ու կռուասէր բնութիւն մը ստացեր է:

Կարողոս կոմսին յառաջագոյն ըրած երկայն ճամբորդութենէն ետ դառնալէն յառաջ՝ ամէն մարդ գիտէր թէ Փիլիպպոս քաղցրաբարոյ, քաջասիրտ ու վառվառն երիտասարդ մըն է: Նոյն տեսն ինք տասն-

ու վեց տարւան էր, եւ սկսած էր հօրը օգնել, որն որ հիւսնութիւն կ'ընէր: Հօրը դրամական վիճակը կարգաւորեալ եւ աղէկ էր, եւ քոյրը բոլոր երկու զաւակ ունէր, որոնք էին աս մեր Փիլիպպոսը, եւ Մարիամ անուամբ պղտիկ սիրուն աղջիկ մը, որն որ դժբախտութեամբ կոյր էր:

Աս թշուառ աղջիկը (եթէ թշուառ կրնայ անուանուիլ իր դժբախտութիւնը զարմանալի համբերութեամբ տանողը) Փիլիպպոսին շատ սիրելի էր: Ազատ ատեն գտածին պէս, իր պղտիկ քոյրը սփոփելու եւ զուարճացնելու հետ կ'ըլլար. անոր համար քոյրն ալ իր վրայ արտաքուր կարգի սէր ու գուժ ունէր: Իրենց բնակած պղտիկ տնակին երեսը գէպ ի Փարիզ տանող ճամբուն վրայ կը նայէր: Մարիամ սովորութիւն ունէր իրիկունները դրան սեամբն վրայ նստած՝ օդ առնուլ, եւ իր սիրելի եղբորը սպասել: մինչեւ որ գործքէն ետ դառնայ: Իր վայելուչ ու պարկեշտ կերպարանքը, որուն վրայ անմզութիւնը կը փայլէր, մարմնողդ արեւին ճառագայթներուն պայծառութեամբն այնպիսի ներքին մեծ խաղաղութիւն մը կ'երեւցնէր, որ տեսնողին սիրտը տեստիկ կը շարժէր:

Փիլիպպոս գեղեցիկ սպանիական մեծ շուն մ'ունէր: Դոյն՝ Բաջ անուամբ շունն իր ճարտարութեամբն այնպէս վարժած էր քրոջը հնազանդելու՝ որ իր հոն չեղած ժամանակները՝ խեղճ կոյր աղջկան միակ մխիթարութիւնն ու զուարճութիւնը կ'ըլլար: Իր տեղանցն այնպէս հաւատարիմ էր, որ Մարիամայ քովէն չէր բաժնուեր,

եւ թէ անոր առաջնորդութիւն ու թէ տան պահպանութիւն կ'ընէր:

Մարիամ երբեմն երբեմն տնակին քովի ճամբուն վրայ կը պտուտէ՝ Բաջին վզէն կապուած մետաքսեայ չուանէն բռնած: Ուշիմ շունն իր բնական վառվռունութիւնը զսպելով, հանդարտ կը քայլէր, որպէս զի իր մանկամարդ կոյր տիկնոջն անհաստատ քայլերուն ուղղիչն ըլլայ: Երբեմն ալ օդը տաք ու արեւը պայծառ եղած ժամանակները, Մարիամ՝ հիւղը պատող դալար ու զով մարգագետինն վրայ շան հետ կը զօսնուէր: Երբ որ իրիկունը կը մօտենար, ետ կը դառնային ու դրան սեամբն վրայ նստած՝ Փիլիպպոսին կը սպասէին:

Ինչպէս ըսինք, Փիլիպպոս իր քոյրը շատ կը սիրէր, որուն համար ալ նաեւ շան մեծ սէր կապած էր, վասն զի անիկայ իր սիրելի քրոջը պահապանն ու զօսանքի ընկերն էր: Մարիամ՝ քաղցրութեան ու խաղաղութեան հրեշտակն մը կը նմանէր: Մատաղ հասակէն վեր գլուխն եկած դժբախտութիւնը՝ իր քաղցր բնաւորութեան ամենեւին փաստէր հասուցած, մանաւանդ թէ ասոր հակառակ՝ առաքինութեան ու բարեպաշտութեան մէջ յառաջանալու աւելի օգնած էր: Միշտ ուրախ ու զուարթ ըլլալով, երբեք իր վիճակին վրայ չէր գտնադատեր, եւ ոչ ալ Աստուծոյ դէմ արտունջ կ'ընէր: Երբեք իր չորս կողմն եղող անձանց վիշտ կամ անձկութիւն չէր պատճառեր:

Ան աստիճանի մեծ սէր ունէր եղբորը,

որ խօսքով չի կրնար բացատրուել: Տեսնելով թէ Փիլիպպոս իր սաստիկ կրակոտ բնաւորութեամբը նոյն իսկ տան մէջ ամենեւին չի կրնար դիմադարձութեան մը համբերել, ամէն կերպով կը ջանար զինքը հանդարտեցնելու: Գրեթէ միշտ ալ կը յաջողցնէր: Այսպիսի դէպքեր այնչափ յաճախ կը պատահէին, որ կրնայ բողբոլ թէ նոյն անսոսնձ առիւծի նմանող երկտասարդը՝ աս հեզ աղաւնեոյն ձայնիւր միայն կը սանձուէր: Գրոջը քաղցրութեամբ ըսած կարճ մէկ խօսքը, իր սիրուն մէկ ժպիտը՝ հասարակօրէն բաւական կ'ըլլար Փիլիպպոսին վրդոված սրտին մէջ խաղաղութիւնը նորէն հաստատելու:

Երիտասարդն իր տկարութիւնն ու քրոջն իր վրայ ունեցած ազդեցութիւնն աղէկ կը ճանչնար: Երբ որ կ'իմանար թէ անհամբերութիւնն ու վրէժխնդրութեան հոգին սրտին մէջ եռալու կը սկսի, շուտ մը անօր երեսը կը նայէր, եւ անօր կերպարանացը վրայ նկարուած համբերութեան ու զուարթութեան սքանչելի պատկերը տեսնելով, ինքն ալ շուտ մը կը հանդարտէր:

Օր մը իր ընկերներէն մէկուն հետ իրաւացի բանի մը համար գտած ըլլալով, ուզեց իր իրաւունքը յառաջ տանիլ: Իսկ մէկալը սաստիկ հակառակելով եւ զինքը նախատելով, Փիլիպպոս միտքը դրաւ որ անկէ վրէժ առնու:

Քոյրը՝ սովորութեան համաձայն, դրան սեամբն վրայ նստած՝ իրեն կը սպասէր, եւ տեսնելով որ սովորականէն աւելի կ'ու-

շանայ, սկսաւ աղօթք ընել որ Աստուած իր սիրելի եղբայրն ամէն վտանգներէն ազատէ, ամէն չար պատահարներէն պահպանէ:

Որչափ որ Փիլիպպոս կ'ուշանար, այնչափ ալ Մարիամ աւելի եռանդեամբ աղօթք կ'ընէր: Երիտասարդը տուն հասած ժամանակը, երբ որ տեսաւ թէ քոյրն արտասուայից աչուներով ձեռնամաձ Աստուծոյ աղօթք եւ սրտաշարժ հառաչանքներ կ'ընէ, սրտին զայրոյթը մեղմացաւ, առաւ բազկացը մէջ աս խաղաղութեան հրեշտակը, որուն միայն տեսքը բաւական եղած էր վրէժխնդրութեան բաղձանքը սրտին մէջ մարելու: Չինքն արտասուօք գրկեց, եւ անկեղծութեամբ պատմեց իր այնչափ ուշ ֆալուռն ստոյգ պատճառը:

Փիլիպպոս, բնաւ Մարիամ, գիտէն քու ետ դառնալոց զիս սրչափ կ'ուրախացնէ: Եկուր մէկտեղ Վատուծոյ շնորհակալ ըլլանք: Աս բնաւ եւ սկսաւ բարձր ձայնիւ տէրունական աղօթքն ընել. Հայր մեր, որ յերկինս ես... Եւ երբ որ թող մեզ զպարտաւ մեր, որպէս եւ մեք թողումք մերոց պարտապանաց, խօսքերուն հասաւ, այնպիսի սրտաշարժ եղանակաւ մը եղբօրն երեսը նայեցաւ, որ եղբայրն ալ անօր հետ նոյն խօսքը սրտանց կրկնեց:

Բայց ինչ օգուտ, այս ամենայն շուտով վերջ ունեցաւ: Ինչպէս որ շուշանի կամ վարդի կոկոն մը, արեւուն տոչորիչ ծառագայթներէն այրելով՝ ցօղունին վրայ կը ծռի ու կը չորնայ, կամ ինչպէս որ առատ ականէ մը բխող վճիտ առուակը,

որն որ երթալով մեծ գետ մը ձեւացընելու վրայ է, յանկարծ չոր աւազներու մէջ անհետ կը լլայ, ասանկ ալ ծաղկահասակ աղջիկը հազիւ շրթունքը կենդանութեան բաժակին մօտեցուցած ատեն, իր կենաց վախճանը հասաւ:

Աշուրներն երբեք արեւուն հեշտ լուսաւորութիւնը վայելած չէին. երբեք ալ բնութեան սքանչելիքներն ու աշխարհիս շքեղութիւնը նկատած չէր: Բայց սակայն բարեպաշտութեան մէջ թմուած ազնիւ հոգին՝ մինչեւ Արարիւն բարձրանալով, զԱնիկայ կը սիրէր ու կ'օրհնէր: Երբ չարութեան մոտածմունք մը իր շմեղ սրտին մէջ մուտք չէր գտած. եւ կրից փութորիկներուն ժամանակը չհասած, աստուածային նախախնամութիւնը զինքն ասարտանքի տեղէն իրեն կանչել ուղեց:

Ի սկզբան թեթեւ կարծմուող հիւանդութենէ մը բռնուելով, քիչ օրուան մէջ թռաւ հեռացաւ աս աշխարհքէն, ուր վշտէ ու նեղութենէ զատ բան չէր տեսած: Քրոջը բոլոր հիւանդութեան ժամանակը, Փիլիպպոս երբեք անոր անկողին քովէն չէր հեռանար, մեծ հոգով ու քաղցրութեամբ զինքը կը դարմանէր: Եւ երբ որ ամէն ջանք պարագիւր ելելով, Մարիամ մեռաւ, անմխիթար տրամուլթեան մէջ ինկաւ:

Աղէկ կ'իմանար ըրած կորստեան մեծութիւնը: Ար զգար որ իր ցասկոտ բնութիւնը զինքը մինչեւ նոյն ատեն նուաճող սանձէն ալ զրկուած է: Եւ կրօնին մատակարարած զօրաւոր միջոցներուն չգիմե-

լով, ինքն ալ կը տեսնէր թէ անկէ ետեւ պատահած թեթեւ առիթ մ'ալ բաւական կրնայ ըլլալ զինքն իր անսանձ բարկութեան գերին ընելու: Ասով իր ցաւն աւելի սաստկանալով, տրտում ու լուութեամբ իր հաւատարիմ շան հետ կը պտրտէր, որն որ կարծես թէ տիրոջը ցաւերուն մասնակից կ'ըլլար: Չէր մտածէր որ երկրի ալ սիրէ՝ քոյր մը կորսնցընելով՝ երաւոյան մը ստացած է:

Գ Լ Ա Ի Խ Գ .

Մարեմայ մահը պատահած էր, Կարոյոս կոմսին՝ երկու տարւան բացակայութենէ ետքը՝ դղեակ դառնալէն քիչ մը յառաջ: Կոմսը ծնողացը քովը դարձած ժամանակը կը յուսար որ որսորդութեամբ շատ զուարճութիւն ունենայ. բայց խիստ տհաճ ու նեղասիրտ ընտելութիւն ունենալով, եւ թէ որսի թէ ուրիշ զբօսանաց մէջ՝ չնչին բաներու համար բարկութեան գրգռուելով, բոլոր զուարճութիւնը կը կորսնցընէր:

Հոկտեմբերի մէջ իրիկուն մը նոյն կոմսը հրացանն ուսը՝ շներուն եւ որսի պահապաններէն մէկուն հետ՝ մարգէն կանցնէր դղեակ կ'երթար: Բոլոր օրը խիստ քիչ բան որսացած էր. ամէն բան անյաջող գացած էր:

Շներն որսերուն հետքը կորսնցուցած էին, եւ իր քիչ մը յառաջ քսան ոսկւոյ գնած հրացանը, որսին խիստ մտէն ան-

ցած ատենը՝ քանի մ'անգամ կրակ չէր առած, անոր համար կարողութեամբ սաստիկ նշողացած ու տհաճ էր:

Նոյն միջոցին Փիլիպպոս ալ մարդէն կ'անցնէր, բայց առանց հրապարակական ծամբեն չեղելու: Բորժը մեռնելէն վերջը՝ ան օրն առաջին անգամն էր՝ որ գործքի գացած էր. գործիքներուն կողովն ուսը զարկած, աշուրները երկիր սեւեռած, խոր տրտմութեամբ իր ծամբան կը ունենար: Բայց անց չորս կողմը պատահած էր, որ զինքնուրուշ Գալիլէի Բաթնէրը կ'առնէր: Մէյ մ'ալ լանկարձ, կ'ոմնն անոր քովէն անցած ատեն թփերուն մէջէն նապաստակ մ'ելլելով, շուրջ սկսաւ զանիկայ հարածել:

Աս կերպով ուրեմն մեր որսի երէններն աներեւոյթ կ'ըլլան, գոչեց կարողութեամբ բարկութեամբ: Աս բաւ եւ այլալուծեան մէջ շան վրայ նշան առաւ: Հրացանը՝ օրն որ նոյն օրն այնչափ անգամ կրակ չէր առած, աս հեղ զգալութեամբ իր ծառայութիւնը չզրացաւ: Խեղճ անասունը մահացու վերջ մ'ընդունելով տապալեցաւ, եւ գետինը քսուելով ու ողորմ ձայներ արձակելով՝ մինչեւ տիրոջն ոտուրներուն առջեւն եկաւ, եւ հոն ինկաւ մեռաւ: Փիլիպպոս շան մեռնելուն վրայ այնպիսի սաստիկ ցաւ ցուցուց, որ կ'ոմնն սիրտն ալ գուր չարժեցաւ: Բայց շուտ մը դարձաւ իր բնաւորութիւնը յաղթող՝ ըլլալով: Ինչ անմոական բան է, բայց հետեւեցող ծառային, շան մը վրայ այնչափ ցաւ ունենալ:

Փիլիպպոս շան մարմինը գետնէն վերցուց եւ բազկացը մէջ առնելով, կ'ոմնն քովէն անցաւ դնաց՝ վրան սրտմոռութեան ու արհամարհանաց հայեցումով մ'արձակելով:

Նոյն շուրջ, բաւ ծառան, Մարեմայ առաջնորդութիւն ընող շունն է. դեռ շատ ատեն չէ որ զգալութեամբ աղիկը մեռած է:

Նոյն ատեն կարողութեամբ կ'ոմնն միտքն եկաւ թէ անէն մեռնելէն յառաջ՝ շուրջ Մարեմայ հետ շատ անգամ տեսած էր: Յիշեց ան սիրուն աղիկը, զորն որ ամէն մարդ կը ծաննար, որուն վրայ իր ծնողքն ալ մեծ սէր ունէին:

Ինչ, Մարեմայ շունն էր, բաւ... Մեղք, թէ զիցացած ըլլայի, մարդին բոլոր որսերն ալ բռնէր, ստուգել չէի մեռցրեր:

Եթէ Փիլիպպոս աս խօսքը լսած ըլլար, անշուշտ շատ մը չարիքներու առջեւը կ'առնուէր: Բայց կ'ոմնն առաջին արհամարհական խօսքը լսելէն ետեւ շուտ մը հեռացած էր: Աս գէպքին վրայ սրտին մէջ կ'ոմնն զէմ սաստիկ ատելութեան ու վրէժխնդրութեան զգածմունք մը գրգռեցաւ: Անկէ ետեւ ամէն անգամ որ զինքը կը տեսնէր, սրտին դառնութիւնն աւելի կը սաստկանար: Միտքը գալով որ անիկայ իր քրոջն ընկերը մեռցուց, անանկ ցաւ կ'իմանար, որ գրեթէ կատաղութեան կը հասնէր: Առաջին անգամները զինքը տեսած ժամանակ փայլ արհամարհական կերպով երեւոյթ կը նայէր կ'անցնէր. բայց

ետքէն սկսաւ նախատական խօսքեր ալ զրուցել: Յայտնի է որ Կարոյոս աս բաներուն չէր կրնար համբերել: Թէեւ բրած անգթութեան վրայ իր անձին դէմ նեղացած էր, եւ պատրաստ էր ստացուածոցը կէսն ալ տալ, եթէ կարենար անով՝ բրած ֆեսին տեղը լեցնել: Բայց ուրիշէ մը՝ ինչպիսի պատճառաւ որ ըլլայ նախատուիլը, չէր կրնար յանձն առնուլ: Նախատական խօսքերը կամաց կամաց ծամբայ բացին կռիւներու, որոնք երթալով՝ մեծցան ու սաստկացան: Փիլիպպոս առիթ մը ձեռքէ չէր փախցնէր՝ առանց վրէժխնդրութիւնը յագեցնելու: Չկոմար կռուի կը գրգռէր, վրան կը յարձակէր: Այսպէսով իրենց թշնամութիւնն ամենասաստիկ ատելութեան փոխուեցաւ, որուն յառաջ բերած պտուղները տեսանք:

Իսկ կռիւներուն բուն սկզբնապատճառին դայով, Կարոյոս կոմսին՝ Փիլիպպոսին դէմ իր հօրն ըսածը, բոլորովին զրպարտութիւն էր, որովհետեւ անիկայ կոմսական երկիրներուն մէջ երբեք որս բրած չունէր: Արդէն Կոմսն ալ աղէկ գիտէր որ Մերփլին շան նապաստակի մը վրայ յարձակիլը, իր տիրոջ կամացը բոլորովին հակառակ բան մըն էր, որն որ հաղիւ շան սպանուելուն ատենը բանն իմացած էր:

Անոր համար ալ նոյն դէպքն իր վրայ մեծ ցաւ ու տրտմութիւն պատճառած էր. իր անձին դէմ զգացած բարկութիւնն ալ՝ Փիլիպպոսին դէմ ունեցածէն պակաս չէր: Նոյն դէպքին մէջ բռնած ընթացքը միայն որ կու գար, ինք իրեն դէմ կը

կատղէր: Չէր ուզեր որ անոր վրայ հեռուէն իսկ ակնարկութիւն մ'ըլլայ, եւ նոյն իսկ Փիլիպպոսին անունը՝ զինքը բարկութեան կը գրգռէր: Չէր գիտեր թէ նեղութեան բուն պատճառն իր ցասկոտ ու տհաճ բնաւորութեան անձնատուր ըլլան է. որովհետեւ զինքը դառնացընողը ոչ Փիլիպպոս էր եւ ոչ ալ անոր շունը. հապա նոյն օրը որսին անյայտը երթալուն վրայ բարկութիւնը գրգռած ըլլալով, իր դժկամակութիւնն անոնց վրայ թափած էր: Իր բնաւորութեան հակառակ անգթութեան գործք գործած էր, որով իր նմաններէն մէկուն սրտին սաստիկ վէճքին վրայ նոր վէճք մ'ալ աւելցուցած էր:

Եթէ երիտասարդներն իրենց սրտին խորքը քննելու ըլլան, կը տեսնեն թէ տհաճ ու ցասկոտ բնաւորութիւննին՝ իրենց մեծամեծ փառներ հասցընելէն զատ՝ զիրենք որչափ կը խաբէ: Շատերն իրենց նոյն անկարգ բնաւորութեան զոհ կ'ընեն այնպիսի անձինքներ, որոնք իրենց ամենեւին առիթ մը տուած չեն: Հասարակօրէն ծառաները կամ իրենցմէ կախում ունեցող ուրիշ մարդիկ կը զգան նոյն կոյր ու անիրաւ կրից հետեւութիւնները: Բայց աս կերպով ուրիշներուն վիշտ պատճառողը սովորաբար անոնցմէ աւելի վիշտ կը կրէ իր խղճմանքին ձեռքէն:

Սակայն այսպէս վարուողներուն ամէնն ալ չարասիրտ մարդիկ չեն ըլլար: Առանկ վարուելուն գլխաւոր պատճառն ան է՝ որ առանց խորհրդածութեան կը գործեն: Եթէ միտ դնենք, իրենք իրենց պէտք է որ

ըսէին. Ես ներքին նեղութենէ մը կը չար-
չարուիմ, աս կամ ան անակնկալ դէպ-
քերէն կամ բնաւորութեանս որպիսու-
թենէն. ինչու ուրեմն ինք զինքս ուրիշնե-
րուն ատելի ընեմ, տհաճութիւնս կամ
նեղսրտութիւնս իրենց զգալ տալով: Չեմ
կրնար արդեօք քիչ մը համբերութեամբ
ու քաջութեամբ աս ամէն ամպերը փա-
րատել, եւ սրտիս՝ այն ուրախութիւնը
տալ, որն որ իր կիրքերուն յաղթողը կը
վայելէ: Աս իր անձին տկարութեան խոս-
տովանութիւնը՝ հոգիին կը զուարթա-
ցընէր, եւ ամենասաստիկ բնաւորութիւնը
քաղցր ու հեզ կ'ընէր:

Գժբախտութեամբ Կարոյոս կոմսն աս
օգտակար խորհրդածութիւններն ընելու
վիճակի մէջ չէր գտնուեր: Ինք բոս աշ-
խարհի զգուշութեամբ դաստիարակուած,
եւ մատաղ հասակին մէջ քրիստոնէական
կրօնին սկզբունքներն ալ սորված էր:
Մայրն ալ շատ աշխատած էր որ որդին
կրօնական պարտքերը հաւատարմութեամբ
ի գործ դնէ եւ բոլոր աւաքինութիւննե-
րով զարդարուի. բայց անոր բարկացող
բնաւորութիւնը զսպելու եւ կամքն ամէն
բանի մէջ կատարելէն ետ կեցընելու հա-
մար բաւական զօրութիւն չէր ունեցած:
Աս կոյր սերն ու վնասակար զիջումը՝
աւելի եւս սնունդ տուած էին անոր զայ-
րացկոտ բնաւորութեան ու հպարտական
վարմանց:

Կարոյոս նոյն իսկ իր ծնողաց տան մէջ
եւ ոչ ամենաթեթեւ ընդդիմութեան
կրնար համբերել. եւ թէպէտ սիրտն

ազնիւ էր, սակայն օր չէր անցներ, որ
շփոթութիւն մը չհանէ ու տան խաղա-
ղութիւնը չվրդովէ: Ստոյգ է այսպիսի
պակասութեան մը մէջ իյնալուն պէս,
շուտ մը մեծ ցաւ կ'իմանար, մանաւանդ
թէ երբեմն ալ ըրած անիրաւութեան
կամ հասցուցած վնասին տեղը՝ վէհան-
ձնութեամբ կը լեցընէր: Բայց հետզհետեւ
այսպիսի դէպքերն այնչափ յաճախեցան
եւ անհամբերութիւնն իրեն անանկ սովո-
րական բան եղաւ, որ շատ անգամ եւ ոչ
իսկ կ'իմանար, եւ կամ եթէ իմանար ալ
սրտին մէջ զգացած ցաւն արտաբուստ
երեւցընելու կ'ամրնար:

Ստոյգ է հօրը ներկայութիւնը զինքը
քիչ մը չափի մէջ կը բռնէր. բայց բաւ-
ական չէր ըլլար իր ամբարտաւանական
վարմունքն ու բարկացողութիւնը փոխե-
լու. անոր համար ալ երբ որ հօրը քովն ինք
զինքը զսպելու հարկադրած կ'ըլլար, անոր
հեռանալէն ետքը՝ նոյն իսկ այն կրած
բռնութեան վրէժն ալ կ'առնուր քովին
ներէն:

Կարոյոս՝ ասանկ բնութեան տէր ըլլա-
լով, երիտասարդութեան հասակը մտնե-
լուն պէս՝ սկսաւ հայրենի տան քաղցրութե-
նէն համ չառնուլ: Կրակոտութեան չափ
ալ քաջասրտութիւն ունենալով սրտին
մէջ՝ վտանգալից եւ դժուարին գործքերու
ձեռք զարնելու, պատերազմներու մէջ
մտնելու, փառք ստանալու բաղձանքն ար-
թընցաւ: Այսպէսով մեծ յօժարութեամբ
ընդունեցաւ իր մօրեղբօրը՝ Էրմէնգուրի
սեպուհին հրաւերը, որն որ գաղղիական

նաւատորմդին անուանի նաւապետներէն մէկն էր, եւ նաւական զօրաց մէջ մտաւ: Հոն թէպէտ իր արութեամբն ու քաջութեամբը քիչ ատենուան մէջ մեծ անուն ստացաւ, սակայն մէկալ կողմանէ իր բնաւորութիւնը չուղղեց. անոր համար դղեակ դառնալէն ետքն ալ, կամայք դէմ բան մը պատահածին պէս, իր բարկութիւնն ու տառաժութիւնն առաջինէն աւելի ամէնուն կը զգացընէր:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ •

Մէկ ամսուան միջոցը՝ կարողոս կոմսին երբեք այնչափ երկայն երեւցած չունէր, ինչպէս աս ամիսը, որ ստիպուեցաւ ցամաքի վրայ անցընել: Բայց վերջապէս այնչափ բաղձացած օրը հասաւ: Առանց մեծ ցաւ մը զգալու՝ կոմսը ծնողացը հրաժարական բարեւը տուաւ: Կ'ուզէր ժամ մը յառաջ ծովու վրայ գտնուիլ, որպէս զի բրած յանցանքին յիշատակն ու խղճմտանաց խայթը՝ գործունեայ կենաց աղմուկներուն մէջ մոռնայ:

Կարողոս մեծ յաջողութեամբ զինուորական քննութիւնն րբած էր: Ետքէն՝ իր մօրեղբօրը նաւուն եւ անգղիական զօրաւորագոյն նաւու մէջ ծագած կռուոյն ժամանակը՝ այնպիսի քաջութեան ցոյց տուած էր, որ ալ անկէ ետքը թէ արիութեան եւ թէ նաւական գիտութեան կողմանէ՝ ամէնքն սկսան իր վրայ մեծ համարում ունենալ:

Միայն իր հասակին պատկութիւնն էր՝ որ արգելք կ'ըլլար աւելի մեծ աստիճան բարձրանալուն, որովհետեւ դեռ հազիւ տասնութեց տարեկան էր: Բւստի արտաքոյ կարգի ուրախութիւն ունեցաւ, երբ որ մօրեղբօրը հետ ճամբայ չելած, եռայարկ նաւու տեղակալութեան աստիճանը բարձրացաւ: Կոմսն իր վիճակը խիստ կը սիրէր, եւ գիտնալով որ աս իրեն տրուած աստիճանը՝ չէ թէ մօրեղբօրը պաշտպանութեան պտուղն է, հապա իր արդեանց վարձքը, ակնկալութիւն ունեցաւ որ սկսած ընթացքին մէջ շատ յառաջ կ'ընայ երթալ:

Էրմէնդուր նաւապետին Աշիլ նաւը, ճամբայ ելլելու հրաման ընդունելէն ետքը, կարողոս՝ որն որ ապագային մէջ միայն փառք ու յաղթութիւններ կ'երազէր, խիստ մեծ զուարթութեան մէջ կը գրտնուէր: Մէյ մ'ալ յանկարծ մակոյկ մը նոր բռնուած զինուորներով նաւը մօտեւնալով, կոմսին վրայ արտաքոյ կարգի այլալլութիւն մը տեսնուեցաւ:

Կարողոս, ինչ կը զգաս, հիւանդ ես, հարցուց Սէնդ-Ալ պաշտօնակալը, որուն հետ կոմսը զուարթութեամբ կը խօսակցէր, անոր երեսին՝ մէկէն մեռելի գոյն դառնալը տեսնելով:

Կոմսն աս խօսքերը չսեց. աչուրները սեւեռած՝ մեծ մտադրութեամբ նաւ մրտնող նաւաստիներէն մէկուն կը նայէր: Սէնդ-Ալ տեղակալը հարցումը կրկնեց. պատասխան չընդունեցաւ: Անանկ կարծելով որ կոմսը դարձեալ բարկութեան ա-

սիթ մ'ունեցեր է, զանիկայ իր խորհրդածութեանց թող տուաւ:

Իսկ Կարողոսին խորհրդածութիւնները խիստ անհաճոյ բաներ էին: Աս այլայլութեան եւ խորհրդածութեանց պատճառ եղող նաւաստին, թէպէտ նիհար մարմնով եւ աղտոտ զգեստով մէկն էր, սակայն եւ այնպէս Կոմսը զինքը տեսներուն պէս, ճանչցած էր որ... Փիլիպպոս Մերփին է:

Աս տեսութիւնը բաւական եղաւ Կարողոսին իմացընելու որ սրտին մէջ անոր դէմ զգացած ատելութիւնը՝ վերջի աստիճանի սաստկութեան հասած է: Իր մահու չուշափ թշնամին իր նաւը բերող դէպքը կ'անիծէր: Իսկզբան կ'ուզէր երթալ մօրեղբօրն աղաչել որ զանիկայ նաւէն հեռացընէ. բայց ետքէն միտքն ինկաւ որ անշուշտ պիտի ստիպուի ասոր մեկնութիւնը տալ, ուսկից խիստ կը խորշէր: Բաց ասկէ ասով՝ թշնամւոյն պատճառ կու տար ենթադրելու որ զինքը բանի տեղ կը դնէ:

Չէ, բաւ ինք իրեն, թող մնայ: Պատերազմական նաւու մը հրահանգը գուցէ անոր յանդգնութիւնը կը զսպէ, եւ իշխանութեան գլուխ ծռել կը սորվեցընէ:

Աս եղաւ Կոմսին խորհրդածութեանց հետեւութիւնը: Իսկզբան անդ Փիլիպպոսի երեսին դեղնութիւնն ու նուաղած կերպարանքը սիրտը շարժած էին. բայց ետքէն երբ որ տեսաւ թէ թշնամին զինքը ճանշալով՝ վրան արհամարհական հայեցողածք մ'արձակեց, միտքը դրաւ որ աս ժպիւրհ նաւաստիին հպարտութիւնը խորտակէ:

Գլխաւոր Փիլիպպոս իր անձէն աւելի չարագոյն թշնամի չունէր: Փոխանակ քաջասրտութեամբ յանձն առնելու ան բանն՝ որմէ ազատիլը կը տեսներ թէ անկարելի է. փոխանակ իր պարտքերը կատարելով՝ իր ընկերներուն ու մեծերուն համարումը ստանալու. փոխանակ իր բարի վարմունքովը Կոմսին ատելութիւնը մեղմացընելը ճանալու, ինք զինքն այնպէս մը վրէժխնդրութեան բաղձանքին տուաւ, որ ոչ երկիւղն եւ ոչ սպառնալիքները կըցան զինքը վախընել ու միտքը փոխել: Որչափ որ նեղութիւններն ու վշտերը կը սաստկանային, այնչափ ալ կատաղութիւնը կ'աճէր եւ յուսահատութիւնը մինչեւ վերջի աստիճանը կը հասնէր: Այսպէսով իր յանդուգն յամառութեամբը նաեւուն մէջ անցուցած առաջին երեք ամիսը երբեք պատժէ ազատ չեղաւ:

Եթէ Փիլիպպոս իր պղտիկութեան ատեն սրտին մէջ ունեցած կրօնական զգամունքը դարձեալ զարթոյցանելով, ատելութեան բորբոքը շփուցած ըլլար. եթէ իր ունեցած բնական ձիրքերը գործածելով եւ իր վիճակին գործքերուն սրտի մոռք զբաղելով, մեծերուն առջեւը գործքով ցուցուցած ըլլար, որ նաւավարութեան ամենէն դժուարին գործքերն ալ յաջողութեամբ կրնայ կատարել. վերջապէս եթէ՝ ինչպէս որ իր վիճակէն վեր ադէկ կըթուլիւն ու աղնիւ բարք ունէր եւ միանգամայն խիստ զօրաւոր եւ մեծապէս քաջասիրտ էր, նոյնպէս ալ իր առաջին տարիներուն պէս կարգաւորեալ

վարմունք ունենար, ամէն մարդ, եւ ամէնէն աւելի իր արդար ու ազնուական հրամանատարը, իրեն սէր ու համարում կ'ունենար: Այսպէս որ վարուէր, իր հալածիչը չէր կրնար յանդգնիլ իրեն դէմ բան մ'ընելու, եւ գուցէ ալ իր նախապաշարման ու ատելութեան ինչ աստիճանի անարգական ու անիրաւ բան ըլլալն ինքն ալ կ'իմանար: Ասոր հակառակ Փիլիպպոս կարծես թէ ուրիշ դիտում հունէր, բայց եթէ զանիկայ գրգռել եւ աւելի եւս զայրացընել. որուն դիմացը կոմսն ալ իր մեծանձն բնաւորութիւնը մոռնալով, ամենայն եղանակաւ իր չարչարէր աս խեղճը, որն որ իր իշխանութեան տակն էր. եւ միտքն ալ գրաւ որ ամենեւին չխնայէ, մինչեւ որ անոր հպարտութիւնը չխոնարհեցընէ...

Չէմ գիտեր՝ ի՞նչ բնելու է աս Փիլիպպոսին, բնաւ օր մը կոմսին Սէնդ-Ակ տեղակալը, երբ որ նաւաստապետը զՄերվիլ թնդանօթէ մը կը քակէր. ուր իր աննուաճելի յամառութեան համար Սպարտացի դիւցազնի մը հաստատութեամբը սոսկալի եւ թշնամախից պատիժ մը կրած էր: Ոչ արբշիւ է, ոչ հայհոյիչ, ոչ ալ նաւաստեաց մէջէն անառակներուն հետ ընկերութիւն կ'ընէ. սակայն եւ այնպէս ինք առանձին անոնց բոլորէն ալ աւելի խիստ մեծ ներութիւն կու տայ մեղի:

Սէնդ-Ակ տեղակալն աս խօսքն անոր համար խօսեցաւ, որ քաջալերութիւն տայ խեղճ երիտասարդին, որն որ

սաստիկ տանջանաց մէջ ցուցուցած հաստատութեամբն անոր սիրտը շարժած էր:

Ա՛հ, պատասխանեց կոմսն արհամարհական եղանակաւ մը, ստահակութիւնն ու անկարգութիւնը նոր բաներ չեն ան թշուառականին. անիկայ միշտ այնպէս եղած է, ինչպէս որ հիմայ կը տեսնէք:

Սուտ է... զիս այսպէս ընողը, դուն ես, գոչեց անդիէն Փիլիպպոս շանթահաւրիչ նայուածքով մը:

Ի՛նչ, զիս սուտ պիտի հանես, բնաւ կոմսը, Մերվիլին ապտակ մը զարնելով:

Այո, անգութ հարստահարիչ, սուտ է, պատասխանեց Փիլիպպոս. եւ ինքն ալ նոյն սաստկութեամբ անոր ապտակ մը զարկաւ:

Սէնդ-Ակ տեղակալը վրան գլխով թեւն երկնցուցած էր զինքը խափանելու համար. բայց բանը բանէն անցած էր:

Թշուառ, բնաւ ցաւազին եղանակաւ մը, կեանքդ զո՛հ ըրի՛ր:

Թող առնու, պատասխանեց Մերվիլ. ասիկայ ինծի ընել կրցած վերջին փասն ըլլայ: Աս բնաւ եւ առանց տրտունջ մ'ընելու՝ ձեռուրներն երկնցուց, եւ թող սուտաւ որ չլքի՛ր զարնէն:

Աս վերջին խառութեան պատճառն ան էր՝ որ մեծերն իր յուսահատական յամառութիւնը, միանգամայն կենաց կորուստը բանի տեղ չգնելը տեսնելով, կը վախնային որ նաւուն կրակ չտայ եւ բոլոր նաւաստեաց հետ օդ չհանէ: Ուստի աւանկով շղթայի զարնուած՝ նաւա-յարկին վրայ կը պահէին:

Փիլիպպոս նոյն խեղճ փճակին մէջ ցորեկը արեւուն կիզիչ ճառագայթներուն, իսկ դիշերը ցօղին սաստիկ պողու-թեան տակ անցընելով, վայրենի գաղանի մը շնորհւած փոքր աղատութենէն ալ զուրկ մնացած, կը սպասէր որ նաւը նաւահանգիստ մը հասած ատեն՝ պատե-րազմական խիստ օրինաց որոշումներուն համեմատ պատիժը վրան կատարուի:

Աշիւ նաւն ու իր պաշտպանութեան տակ եղող առեւտրական նաւերը նոյն ատեն Պրազիլիայի եղները կը մօտենային: Մինչեւ ան ժամանակը ծամբորդութիւնը յաջողութեամբ եղած էր, հոյն աղէկ ու նաւաստեաց առողջութիւնը տեղն էր:

Արդէն իրենց տեղը հասնելու վրայ էին, մէյ մ'ալ անգրիացի պատերազմական նաւ մը տեսան, որն որ իրենց ետեւէն ինկած կը հալածէր: Բիւջ մը ետքը ուրիշ նաւ մ'ալ տեսնուեցաւ, որն որ կ'երեւար թէ առաջինին հետ միանալ կ'ուզէր: Յայտնի կը տեսնուէր որ կ'ուզէր ծամ-բան մեր հարուստ նաւերուն խմբին վրայ յարձակիլ՝ աւար առնուլ:

Վաճառականաց նաւերը՝ որոնք իրենք զիրենք չէին կրնար պաշտպանել, զանա-զան ուղղութեամբ բաժնուեցան գացին, եւ Աշիւ թող տուին որ առանձին ան-հաւասար պատերազմի ասպարէզն անցնի: Աս կռիւր նպաստաւոր դէպք մ'եղաւ Փիլիպպոսին համար: Տեղ տեղ նաւա-վարաց մէջ սովորութիւն կայ, որ պա-տերազմի ատեն բանտարկեալներն ազատ թող կու տան: Փիլիպպոս նաւապետին հրամանաւը շղթաներէն քակուեցաւ:

Սէնդ - Ակ տեղակալը զինքն արձա-կած ատեն, Փիլիպպոս, ըսաւ, անպատե-շած տեղ մեծ քաջասրտութիւն ցուցու-ցիր. տեսնենք հիմայ՝ հայրենեաց ծառայ-ութիւն բրած ատենդ՝ նոյնպիսի քաջու-թիւն կ'ունենաս: Նաւաստեաց անմիջա-կան հրամանատարութիւնն ինծի յան-ձնուած է: Աղէկ նայէ որ քովէս չհեռա-նաս:

Կը տեսնէք որ ձեր քովէն չեմ բաժ-նուիր, պատասխանեց Փիլիպպոս, պաշ-տօնակալին իրեն երկընցուցած զէնքը ձեռքէն յափշտակելով: Զիս տնէս յափըշ-տակիւնէն վեր, միայն դուք եղաք որ մարդու տեղ դրիք: Կրնաք վրաս վստահ ըլլալ:

Պատերազմը սկսելու համար ամէն բան պատրաստ էր: Թշնամին իր առաւելագոյն զօրութեան վրայ ապաւինած՝ յանդգնու-թեամբ յառաջ կու դար: Աս զարհու-րելի վայրկեանին, նոյն իսկ ամէնէն յան-դուգն եղողներէն ոմանց սիրտն ալ սկսաւ այլալուծիւն զգալ. որովհետեւ ընելու

պատերազմին՝ չէ թէ ինչքերնին ազատելու, հապա իրենց կեանքն ու ազատութիւնը պաշտպանելու համար էր. իրենց դրօշին պատիւը պիտի պաշտպանէին, ան դրօշին՝ որն որ աշխարհքին չորս կողմն ամէնուն յարգելի եղած, ամէնուն սիրտը վախ ձգած էր: Բայց իրենց մէջ մէկը կար, որն որ պատերազմելու բաղձանքէն կեռար, եւ միտք դրած էր որ կամ յաղթէ եւ կամ մեռնի, որպէս զի բրած յանցանքները մոռցընէ, եւ ցուցընէ որ ինք լաւագոյն վիճակի արժանի է, ոչ թէ իբրեւ ստահակ մեռնելու:

Երկայն ու արիւնհաճեղ եղաւ պատերազմը: Քանի մը անգամ յաղթութիւնը տարակուսի մէջ ինկաւ: Քանի մը անգամ Անգղիացիք կարծեցին որ յաղթութիւնը ձեռք բերած ըլլան. բայց վերջապէս Գաղղիացիք իրենց ճարտար շարժմունքներովն ու դիւցազնական քաջութեամբը յաղթութիւնը ստացան: Թշնամեաց նաւերն արտաքոյ կարգի փնաս կրելով՝ ստիպուեցան ետ քաշուիլ. սակայն Աշիլ ալ այնչափ փնաս կրած էր եւ այնպիսի վիճակի մէջ կը գտնուէր, որ անկարելի է խօսքով բացատրել:

Անգղիական նաւերուն ետ քաշուիլ Գաղղիացեաց համար մեծ փառք էր. եւ Աշիլին քաջ պաշտօնականներն ու աներկիւղ նաւաստիներն իրենց սրտին մէջ աս միսթարութիւնն ունէին, որ ամէն մէկն իր պարտքը կատարեց, եւ հայրենեաց՝ իրենց յանձնած աւանդն ազատեց,

Երբ որ յարկին վրայ ամէն բան կարգի

դրուեցաւ եւ պաշտօնականներն իրենց քաջ նաւապետին չորս կողմը ժողովելով, զինքն ստացած պարծանքին վրայ շնորհաւորեցին, Էրմէնգուր սեպուհն ալ ամէն մէկուն քաջութիւնը գովելէն եւ շնորհակալ ըլլալէն ետեւ, հրամայեց որ ԳՓիլիպպոս առջեւը բերեն: Խեղճ պատանին գոյնը նետած, արիւնաթաթախ, բայց հաստատուն կեցուածքով մը նաւապետին առջեւն ելաւ:

Երիտասարդ, ըսաւ իրեն նաւապետը, այսօր պարտքդ կատարեցիր: Պէտք է որ քեզի շնորհակալ ըլլամ բերեկամիս Սէնդ-Ալ տեղակալին կեանքն երկու անգամ մահուրէն ազատելուդ համար: Պատերազմին ժամանակը ցուցուեցած քաջութեանդ վրայ ամէնուն ըսածը զիս շատ ուրախացուց: Յանցանքներդ կը ներեմ, ալ կրնաս սովորական գործքերդ կատարել. կը յուսամ որ այսօրուրէն սկսեալ կարգաւորեալ վարմունքովդ այնպէս անուն կը հանես, ինչպէս որ մինչեւ հիմայ յամառութեամբդ ու անկարգ ընթացքովդ բրած էիր:

Փիլիպպոս աշուրները դէպ ի նաւապետը դարձուց, եւ անոր երեսին վրայ արգահատութեան ու բարութեան նշաններ տեսնելով, սիրտը մեծապէս շարժեցաւ. այսպիսի սիրալիկ վարմունքէն, զորն որ իր թշնամուոյն մօրեղբորմէն չէր կրնար յուսալ. ուստի եւ լայով՝ մինչեւ այն ատեն անպատշաճ կերպով վարուած ըլլալը խոտովանեցաւ, եւ խօսք տուաւ որ եթէ հարկ ըլլայ արիւնն ալ յանձն կ'առնու

Թափել յառաջուան յանցանքները ջրն-
ջելու համար:

Ուրեմն, բաւ նաւապետը, Թողու-
թիւն խնդրել Էսդէն կոմսէն՝ անոր բրած
Թշնամանացդ համար, եւ ամէն բան կը
մոռցուի, բաւական որ աս հիմայ դրած
յառաջադրուածեանդ վրայ միշտ հաստա-
տուն կենաս:

Ծնկան վրայ ձեզմէ Թողութիւն կը
խնդրեմ, նաւապետս, պատասխանեց Փի-
լիպպոս, ձեզի պէս բարերար հրամանատա-
րի մը դէմ ելլելուս եւ ձեր պաշտօնակալ-
ներէն մէկուն զարնելուս համար: Բայց
... Էսդէն կոմսէն չեմ կրնար Թողու-
թիւն խնդրել. որովհետեւ նախ անիկայ
ղիս Թշնամանեց, նոյն իսկ աս նաւը գալէս
շատ յառաջ:

Կոմսը, որն որ մօրեղբօրը քովը կեցած
էր, աս խօսքին՝ Փիլիպպոսին վրայ արհա-
մարհողական հայեցուածք մ'արձակեց,
որուն՝ պատանւոյն աչուքներն ալ նոյն
եղանակաւ պատասխան տուին:

Իսկ նաւապետը՝ սաստկութեամբ մը՝
Թէուութիւն չեմ ուզեր, բաւ. պայման
դնելը քեզի չ'իյնար: Ասկէ ալ զատ՝ ինչ
բանի մէջ քեռորդիս կրնայ զքեզ Թշնա-
մանած ըլլալ:

— Ինք՝ Թէ որ Կ'ուզէ, անձամբ կրնայ
ձեզի բռնել:

Կ'երեւայ Թէ, կրկնեց սեպուհը, նաւ-
գալէդ յառաջ քու եւ քեռորդուոյ մէջ
գժտութիւն մը մտած ըլլայ. բայց մինչեւ
հիմայ բռնած գէշ ընթացքդ ասով չի
կրնար արդարանալ:

Եթէ դուն պարտդ կատարած ըլլայ-
իր, ամէն մարդ հետդ քաղցրութեամբ եւ
լստ պատշաճի վարուած կ'ըլլար: Որչափ
ալ զքեռորդիս սիրեմ, չէր կրնար ինձի
իմ ստորակարգեալներուս դէմ անիրաւ-
ութիւն մ'ընել տալ: Բայց ինչ
որ է նէ, գնա վերքերդ կապել տուր, եւ
նայէ որ ասկէ վերջը վրադ գովութենէ
զատ բան չլսեմ:

Փիլիպպոս մեծարանօք ու երախտա-
գիտութեամբ նաւապետն ողջունելով՝ հե-
ռացաւ:

Գ Լ Ո Ի Խ Զ .

Հաղիւ Թէ վաճառականաց յրուած
նաւերը քովէ քով եկած միացած էին,
Աշիլ նաւն ալ պատերազմին մէջ ընդու-
նած վնասները նորոգած էր, մէյ մ'ալ ա-
նանկ սոսկալի փոթորիկի մը փրթաւ, որ
արդէն կէս մը խորտակած նաւը՝ բոլորո-
վէն քայքայելու վտանգի մէջ ինկաւ:

Կէս գիշերուան մօտ նաւն այնչափ ջուր
առած էր, որ բոլոր նաւաստիները սկսան
ջրհանները քաշելու զբաղիլ: Կէս գիշերէն
երկու ժամ վերջը հովը քիչ մը մեղմացաւ,
որով ամէնքը սկսան սիրտ առնուլ. կը
յուսային որ փոթորիկը շուտով կը դա-
դրի: Բայց քիչ մը ետքը առջինէն աւելի
սաստկացաւ, եւ աս անգամ որոտումով,
փայլահերով ու անձրեւով խառն էր:
Հովն ան սաստիճանի սաստիկ էր, որ ստի-
պուեցան մեծ առագաստը ծալել: Նոյն

վայրենին ահագին հովի հարուած մը նաւը մէկ կողմը պառկեցուց: Նաւն անշարժ կեցաւ, եւ անանկ կ'երեւար որ ալ կարելի չէ ազատիլ:

Ջուրը նաւուն մէջ սաստիկ շուտութեամբ միշտ կը բարձրանար: Նաւապետը հրամայեց որ մեծ կայմն ու առաջակողման կայմը կտրեն, յուսարով որ կրնայ աս եղանակաւ նաւն ուղղուիլ: Առաջակողման կայմը տեղի տուաւ, առանց յուսացուած հետեւութիւնն ունենալու: Մեծ կայմն ալ սոսկալի դողդիւն հանելով ինկաւ, եւ տապալած ատեն նաւուն երկու կողմնական կայմերուն վրայ իյնարով՝ զանոնք ալ առաւ մէկտեղ տարաւ: Ստոյգ է՝ նաւը սաստիկ ուժգնութեամբ անմիջապէս շիտակուեցաւ. բայց այնպիսի ցնցմամբ մը, որ ջրհանները քաշելը խիստ դժուարացաւ: Գրեթէ ամէն բան ու բոլոր գործիքները ջախջախած էին:

Վայմերուն կտրուելուն վրայ քառորդ մը չանցած, ղեկին բռնատեղը կտրեցաւ. եւ նորոգելու զբաղած ատենին՝ նոյն իսկ ղեկը բաժնուեցաւ ինկաւ: Այսպէսով նաւուն վիճակն երթարով աւելի կը գէշնար, եւ քիչ մը ետքը վերջէն սասիճանի յուսահատական եղաւ. որովհետեւ նաւուն յարկին տախտակամածներն ալ բացուեցան:

Նաւուն բոլոր պաշարը, պաքցամաշար, խմելքները, փայտն ու ածուխը, ամէն բան ապականած էր: Բայց բարեբախտութեամբ կրցան ջրէն քանի մը շիշ դինի եւ չաբարօղի, քիչ մը ալիւր եւ երեք չորս

տակաւ անոյշ ջուր ազատել: Աս փոքր օգնութիւնը ղերենք քիչ մը սփոփեց ու նաւատեաց կեանքը պահեց:

Պաշտօնակալներն ու ջրհան քաշելու չգաղղը նաւաստիք, բոլոր գիշերը՝ նաւուն ամէնէն աւելի վտանգաւոր փնասները նորոգելու ետեւէ ինկան: Երկրորդ առտու անանկ երեւցաւ որ օդը պարզ ու խաղաղ պիտի ըլլայ. իրօք ալ այնպէս եղաւ. ուստի եւ նոր քաջասրտութիւն ստանալով՝ ամէնքն ալ սկսան իրենց ազատութեան աշխատիլ:

Աշիւ նաւը նոյն ատեն արտաքոյ կարգի տեսարան մը կ'ընծայէր. առանց կայմի, առանց ղեկի՝ նաւու անձեւ կմախ մըն էր, որն որ Ովկիանոսին անբաւ ընդարձակութեան վրայ կը տատանէր: Նաւուն չորս կողմը տակաւներ, ամէն տեսակ պաշար այնպէս վրայ կը ծփային եւ ծովուն երեսը պարաններով, նաւու կազմածքներով ու շուաններով ծածկուած էր:

Գիշերը չկոխած՝ կրցած էին յառաջակողման կայմը կանգնել ու նաւը կառավարելու համար մեքենայ մը դնել. այնպէս որ եթէ Օդ չաւրուելու ըլլար, կրնային յոյս ունենալ Պարադիլայի ծամբան նորէն մտնելու, ուսկից հովին բռնութիւնը ղերենք շատ հեռացուցած էր:

Աս վտանգաւոր ու աշխատալից ժամանակը՝ Էրմէնգուր սեպուհն ուրախութեամբ կը դիտէր որ Մերվիլ բոլորովին ուրիշ մարդ եղեր է. նոյն պատանին այնպիսի փութով ու քաջասրտութեամբ կը գործէր, որ ոչ դժուարութիւն եւ ոչ

աշխատանք կրնային զինքը վհատեցնել կամ ետ կեցընել: Իսկ Փիլիպպոս նոր ոգի ու նոր ոյժ կ'առնուր տեսնելով թէ ինչպէս նաւապետն իր վրայ քաղցրութեամբ ու հաճութեամբ կը նայի:

Բոլոր պաշտօնականներն ալ զարմացած էին յամառ երիտասարդին այնպէս փոխուելուն վրայ: Իր անցած վարմունքէն ուրիշ բան մնացած չէր վրան, բայց ի Խաչէն կոմսին դէմ ունեցած ատելութենէն, որն որ միշտ իր հոգին կը տանջէր եւ յառաջուան պէս սաստիկ էր: Ի վերայ այսր ամենայնի կոմսին իրեն դէմ բաժնի թշնամանական խօսքերուն պատասխան չէր տար: Նաւապետին արդարութեան վրայ վստահացած՝ լուռութեամբ կը համբերէր. բայց կ'իմանար որ վրէժխնդրութեան բաղձանքը սրտին մէջ երթալով աւելի կը սաստիկանայ:

Նաւին մէջիներուն դռնուած վտանգաւոր վիճակը՝ կարելի է ուրիշ բնաւորութիւն ունեցող անձանց սրտին մէջ ատելութեան եւ վրէժխնդրութեան հոգին մարած կ'ըլլար. բայց աս երկուքին փոփոխ ատելութիւնն ան աստիճանի սաստիկ էր, որ իրենց սիրտը լեցնող թոյնը ջնջելու համար՝ աւելի մեծ դժբախտութիւններ հարկաւոր էին:

Դառնանք հիմայ նաւուն վիճակին: Աշիւ նոյն ժամանակ գրեթէ հասարակածին վրայ էր: Զրոյ տակառները ջախջախած ու պաշարը փնտսած կամ կորսուած էր. այնպէս որ թէպէտ եւ նախախնամութիւնը գիրենք Պրազիլիայի ծովըզը

հասցընելու ալ ըլլար. սակայն եւ այնպէս պէտք էր որ նաւաստիք ճամբան արտաքոյ կարգի նեղութիւն կրէին ջրոյ պակասութենէն, որն որ ամէն տեղ արտաքոյ կարգի նեղութիւն կը պատճառէ, բայց մանաւանդ նոյն կիլիչ օդաբաժնին տակ անտանելի կ'ըլլայ:

Այսպիսի անձկութեանց մէջ հեռուանց ցամաք մը տեսնելով, կարծեցին որ ան կղզիներէն մէկն է, ուր Ափրիկէի հետ պաշտօնական լուծիւն ընող Բորբուկայցիք կայարաններ դրած են, իրենց նաւերուն պաշարը հոգալու համար: Աս կղզին, թէպէտ Ս. Հեղինէի ու Համբարձման կղզիներուն պէս ժայռերով ու հրաբխային լեռներով ծածկուած կ'երեւար, բայց կը յուսային որ հոնկէ գէթ ջուր կարող ըլլան հոգալ, թէ՛ նաւաստիներէն ոմանք այնպիսի առնէն նոյն անմատոյց եղրները մօտեննին՝ յանդգնէին, որուն համար խիստ մեծ քաջութիւն հարկաւոր էր: Ինչու որ թէպէտ հովը դադրած էր, բայց ալքերը սոսկալի էին, եւ ժայռերուն զարնուած ատեննին՝ սաստիկ բարձրութեան մէջ կը հասնէին, եւ արտաքոյ կարգի ուժգնութեամբ ետ կը դառնային:

Կարողս կոմսը, որն որ խիստ քաջասիրտ եւ ձեռներեց էր, այս վտանգը՝ սաստիկ ծարաւին պատճառած տանջանքէն վեր դառնելով, առաջարկեց որ ինք մակուկով մը կղզին երթալու փորձ ընէ: Նաւաստեաց մէջէն երեք հոգի ալ ուղեցին հետն երթալ. բայց հինգ հոգի հարկաւոր էր: Վերջապէս կոմսը յանձն առնելով

ղեկավարել, միայն մէկ հոգի կը պակսէր։ Փիլիպպոս ինք զինքն առաջարկեց։

Ան չէ, գոչեց Կոմսը թշնամւոյն իրեն պէս ցուցուցած քաջարտութեան չկարենայով տանիլ։ Բայց որովհետեւ անոր յանձն առած ծառայութիւնը հասարակաց բարւոյն համար էր, ակամայ ստիպուեցաւ զիջանիլ, եւ մակոյկն անմիջապէս ծով իջուցին։

Իրմէնգուր սեպուհը, թէպէտ եւ շատ մեծ դժուարութիւն կը զգար անանկ պարագայից մէջ իր քաջ ու սիրելի քեռորդիէն բաժնուելու, այսու ամենայնիւ չուղեց զինքն իր արնուական խորհուրդէն ետ կեցրնել, նաւուն ըլլալու օգտին համար։

Երբ որ մակոյկը կղզւոյն մօտերը հասաւ, մէջիններն ալքները տեսնելով՝ իմացան թէ ցամաք ելելն ինչ աստիճանի վտանգաւոր բան է. ուստի եւ իրենց մեջէն ամէնէն ծերն առաջարկեց որ ետ դառնան։ Կոմսը տեսնելով որ իր ննամոցը յանձնուած մարդիկներուն կենացը պատասխանատու է, չուղեց զանոնք մահուան վտանգի մէջ ձգել։ Ընկերը, ըսաւ, եթէ ձեռք զարկած գործքերնիս գլուխ հանեին անկարելի բան կ'երեւայ ձեզի, զձեզ չեմ ուզեր ստիպել յառաջ տանելու։ Բայց թէ որ միայն իմ կենանքս բաւական ըլլար, յօժարութեամբ կը զոհէի ընկերներուն քիչ մը ջուր հոգալու համար։

Նաւատիկ իրենց հրամանատարին ըսած խօսքերէն նոր քաջալերութիւն առին. մէկալ կողմանէ ալ արդէն զգացած անտանելի ծարաւնին զիրենք աւելի եւս մղե-

լով, վերջին ճիգ մ'ալ ըրին, ցամաք մօտեցան ու տակառները դուրս հանեցին։

Շատ չանցաւ առուակ մը գտան։ Զուրը ժայռէ մը կը բխէր, որուն գագաթը փայտէ մեծ խաչ մը տնկուած էր. որմէ իմացան թէ իրենցմէ յառաջ հոն Եւրոպացի նաւաստիք մօտեցած են. բայց պահապան չտեսնելով, հետեւեցուցին որ կղզւոյն վրայ նոյն ատեն մարդ չկար։

Իրկիրը շատ ամայի եւ անբեր կ'երեւար. բայց չորս կողմը քիչ մը քննելէն ետքը հովիտ մը գտան, որուն մէջ շատ մը հընդիկ ընկուզների կար, զորոնք անտառալոյս բարերար նաւարկողներ տնկած էին։

Հնդիկ ընկոյզ քաղելը՝ դիւրին բան չէ. մեծ ծարտարութիւն պէտք է ծառին վրայ ելելու, փրցրնելու համար։ Բայց Փիլիպպոս փայտ կտորեղի մտքով հետը կացին ու սորց բերած ըլլալով, իր ընկերները ջուր լեցրնելու զբաղած ատեն՝ նոյն գործիքներուն օգնութեամբն ու իր ծարտարութեամբը՝ մագլցելով ծառերուն վրայ ելաւ, եւ քիչ ատենուան մէջ բաւական հնդիկ ընկոյզ ժողվեց, որոնք իր ընկերներուն գրեթէ ջրին չափ հաճելի պէտք էր որ ըլլային։

Կարօրս կոմսը, որն որ ծովեզերք կեցած՝ մակուկին պահպանութիւն կ'ըներ, քիչ մը ետքը նաւաստիները կանչեց. Ընկերք, ալ ծամբալ ելլենք, ըսաւ, հովը կը սաստկանայ. աճապարներ, ապա թէ ոչ գիշերը չկոխած՝ չենք կրնար նաւը հասնիլ։

Նաւաստիները չորոյ տակաւներն ու ժողոված պաշարնին մակոյկը դրին եւ սկսան ալեաց դէմ մեծ ձգամբ կռուիլ: Հովը ծովեզերքէն կը փչէր եւ ամէն բոպէ կը սաստկանար: Երկայն ժամանակ բոլոր զօրութեամբ աշխատելէն ետքը, բրած ջանքերնին պարապի ելելով, ահագին ալիք մը մակոյկն ու մէջի դժբախտ նաւաստիները տակն առաւ:

Նաւուն մէջ եղողներն աս սոսկալի դէպքը տեսն. բայց միմիկն իրենց նաւն ալ այնպիսի վիճակի մէջ դրած էր, որ չէին կրնար անոնց օգնութեան հասնիլ: Հովը ղերներ սաստկութեամբ յառաջ կը մղէր, այնպէս որ քիչ մը ետքը կղզին աչքերնէն աներեւոյթ եղաւ:

Մակուկին մէջիները քիչ մը ժամանակ ալեաց դէմ կռուեցան: Բայց հինգ հոգւոյ մէջէն երեքը ծեր, եւ վերջին օրերուն անհնարին աշխատութենէն յոգնած ըլլալով, չկրցան երկայն ատեն ալեաց բռնութեան դէմ կռուիլ, եւ ընկղմեցան: Փիլիպպոս ալեաց տակ աներեւոյթ եղաւ. իսկ Վարդույս կոմսն երիտասարդ ու զօրաւոր ըլլալով, սաստիկ ջանքով վերջապէս խիստ յոգնած եւ գրեթէ կիսամեռ եկերք հասաւ:

Հոն քիչ մը հոգի առնելէն ետքը, վերը յիշուած ժայռին վրայ ելաւ. եւ անկէ սկսաւ նաւը դիտել, որն որ կատարի հովէն կը մղուէր, ահագին ալիքներու վրայ կը ծփար. բոլոր նաւաստիք այն վտանգին մէջ իյնալու վրայ էին, որմէ ինք արտաքրի կարգի բախտով մը աղատած էր: Բովանդակ

մտադրութիւնն իր սիրելի մօրեղբորը վտանգալից վիճակէն գրաւուած ըլլալով, իր գտնուած դժբախտ վիճակը կը մոռնար. մինչեւ որ նաւն աչացը տեսութեան կորսուելով, ինք զինքն առանձին գտաւ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Է

Վոմար զարհուրելի խորհուրդներէ տկարացած, սկսաւ ահագին Ովկիանոսը նկատել, որուն վրայ գիշերուան տխուր քողը տարածուելու սկսած էր: Ելաւ տեղ մը փնտռեց գիշերն անցընելու համար. եւ քիչ մը ետքը ժայռերու մէջ այրի նման խաւարին տեղ մը գտաւ. անմիջապէս հոն ապաստեցաւ, որպէս զի աղատի սոսկալի ալեաց բռնութենէն, որոնց կատաղութիւնը՝ արեւուն մոտնէն վերջը՝ երթալով կը սաստկանար:

Քնանալու փորձ փորձեց, բայց անկարելի եղաւ. ալեաց բռնութեան հետ ժայռերուն դէմ կռուած ատեն ընդունած վերքերը սաստիկ ցաւ կը պատճառէին: Մէջ ընդ մէջ երբ որ փայլատակելով՝ Ովկիանոսին վրայ վայրկեանական լուսաւորութիւն մը կը ծագէր, իր դժբախտ բնկերներն աչքին առջեւ կու գային, որոնց մեծ մասն անտարակոյս ալեաց ծոցը թաղուած էին:

Չինքն աղատող երկնից շնորհակալ ըլլալու տեղ՝ իր կյոյր արթմութեան մէջ կը բաղձար, որ իր ընկերացը հետ ալեաց

տակ թաղուած կորսուած ըլլար: Տեանելով որ իր նմաններէն բոլորովին բաժնուած կեանք անցընելու, մարդկային ձայն մը չլսելու եւ այնպիսի ծաղիկ հասակի մէջ ժայռերու տակ տառապանաց կեանք մ'անցընելու դատապարտուած է, աս վիճակն իր աչքին այնպէս սարսափելի կ'եւարար, որ սկսաւ մտքին մէջ քննել թէ ինչպիսի յանցանքով արդեօք ասանկ սոսկալի պատիժ մը կրելու արժանի եղած է:

Խղճմտանաց խայթը կը քննայ երբեմն, բայց գրեթէ երբեք բոլորովին չի մեռնիր: Ուստի եւ Կարողութիւն խղճմտանքն ալ նոյն ատեն արթննալով, իր աչքին առջեւ շատ մը յանցանքներ կը բերէր, որոնց վրայ յառաջագոյն յաջողութեան մէջ գտնուած ժամանակները երբեք մեծ մտադրութիւն ըրած չէր:

Խիղճը գլխաւորաբար կը յիշեցընէր Փիլիպպոս Մերփիլին դէմ ըրած անգթութիւններն ու անիրաւութիւնները. կը ցուցընէր որ անոր դէմ իր վրէժխնդրութիւնը յագեցընելու համար, դժբախտն անողորմաբար իր հայրենի տնէն, անմոլ զբաղումներէն, սիրելի ծնողքէն յափշտակած, վերջապէս խեղճութեամբ ալեաց մէջ կորսուելուն պատճառ եղած էր: Աս մտածմունքը զկոմսն այնպիսի սաստկութեամբ կը տագնապէր, որ ալ չկրնարով այրին մէջ կենալ, գիշերուան մնացած մասը կղզւոյն վրայ թափառելով անցուց. անանկ վհատութեան մէջ կը գտնուէր, որ յուսահատելու շատ մօտ էր:

Արշալոյսը ծագելուն պէս, ծովեզերք դարձաւ, որպէս զի թէ կարելի է իմանայ որ արդեօք ուրիշ մէկն ալ փոթորիկին կատաղութենէն ազատեր է, թէ չէ: Կը յիշէր որ իր մօրեղբայրը հրամայած էր թէ նաւուն բեռնակիր նաւակը պատրաստ կենայ, որ երբ նաւը կորսուելու վիճակի հասնի, նաւաստիք անոր մէջ մտնելով՝ ազատելու ջանան:

Բաւական ժամանակ ասդին անդին պտրտեցաւ իր տխուր խորհուրդներովը, որոնք հազիւ երբեմն երբեմն կ'ընդմիջահատէին, երբ որ ալիքներն ոտուրներուն առջեւ մակուկի կամ գուցէ ալ նաւու կտորուանքներ կը բերէին կը ձգէին: Մէյ մ'ալ՝ նոր ծագած արեւուն լուսաւորութեամբը խռովեալ Ովկիանոսին վրայ հեռաւոր առարկայ մը տեսաւ, որն որ ալիքներուն դէմ կը կռուէր: Աս տեսութիւնը Կարողութիւն սաստիկցաւ պատճառեց, որովհետեւ չէր կրնար եղանակաւ մը անոր օգնութեան հասնիլ: Ուրիշ բան չկրնարով ընել, վազեց մօտաւոր բլուր մ'ելաւ, որուն վրայէն սկսաւ թաշկինակովը նշան տալ, եւ բոլոր զօրութեամբ պոռալ զինքը քաջալերելու համար:

Նոյն միջոցին ալիք մը՝ ծովուն բռնութեան դէմ կռուողն աչքէն աներեւոյթ ըրաւ. դարձեալ վեր ելաւ, եւ քանի կ'երթար՝ եզերքը կը մօտենար. բայց անանկ կ'երեւար որ ըրած բոլոր ջանքը պարապի պիտ'որ ելլէ: Կոմսը վախնալով որ չըլլայ թէ զօրութիւնը բոլորովին կտրի, ինք զինքը վտանգի մէջ դնելով՝ ծովը նետուե-

ցաւ, սկսաւ դէպ ի բացը յառաջանալ, երբեմն երբեմն ալ քաջալերութեան աղաղակներ արձակելով: Գէպ ի կողմն մօտիկ-ցողը, որն որ խոշոր շուն մըն էր, Կարող-սին ձայնէն կարծես թէ նոր զօրութիւն առնելով, վերջին ճիգ մ'ալ բրաւ, եւ ուրախութեան ձայներով քոնէ եկաւ:

Խօնք՝ Կաստոր, դուն ես եղեր, գոչեց կոմսը տրտմանաւ հաճութեամբ մը: Ո՛հ ուրեմն Աշիլ նաւը կորսուեր է. ո՛ր իմ սիրելի, իմ մեծանձն մօրեղբայրս...: Բայց դարձեալ յուսալով որ կարելի է նաւաստեաց մէկ մասը նաւակով ազատած ըլլայ, որով եւ քիչ մը քաջալերութիւն առնելով, ցամաք ելաւ եւ նորէն ընթացքը շարունակեց՝ Կաստորին հետ, որն որ իր տէրը գտնելուն վրայ զգացած հաճութենէն կը խայտար:

Այսպէս պտրտած ատեն գետինն վրայ ասդին անդին քանի մը հնդկի ընկոյղ գլետաւ: Ծարաւէն պապակած՝ մէկ հատը չորցած շրթուքները տարաւ. բայց մէկէն միտքն եկաւ որ անտրք անշուշտ Մերվիլին մակոյկ տարած ատենն ինկած պիտ'որ ըլլան: Աս մտածմունքն իր յառաջուան տխուր խորհրդածութիւնները նորոգելով, վրան անանկ այլալիութիւն եկաւ, որ պտուղը մէկդի նետելով, Չէ, գոչեց, անկարելի է որ ուտեմ:

Աւելի յառաջ երթալով, ան տեղը հասաւ, ուր նախնութեան օրն իր դժբախտ ընկերացը հետցամաք ելած էր. նոյն տեւքն իրեն շատ դառն արցունքներ թափել տուաւ: Ճամբան յառաջ տանելով, հոն-

կէ քիչ մը հեռու Աշիլին բեռնակիր նաւակը տեսաւ, որն որ եղբրքին մէկ կողմը նետուած էր:

Աս տեսարանին սիրտն ան աստիճանի շարժեցաւ, որ սկսաւ հեծկտալով լալ: Ալ վրան յառաջ երթալու զօրութիւն չգգայով, մտերը գտնուող ժայռի մը վրայ նստեցաւ. ճակատը ձեռուքներուն վրայ կռթնցուց եւ խոր տրտմութեան մէջ ընկղմած մնաց: Վերջապէս Կաստոր շան ուրախութեան աղաղակներէն ինք իրեն գալով, աշուրները վեր վերցուց եւ երկտասարդ նաւաստի մը տեսաւ, որն որ անկէ քիչ մը հեռու ծովեզրը նստած՝ իրեն պէս տրտմութեան մէջ ընկղմած կ'երեւար: Կոմսը սկսաւ դէպ ի ան կողմը վազել, եւ բազուկները բացած՝ սրտաշարժ ձայնով մը, Ո՛հ, գոչեց, ի՛նչ ուրախութիւն, սիրելի՛ ընկեր...:

Աս ձայնը լսելով երիտասարդն իր կողմը դարձաւ, այնպիսի կերպարանքով մը նայեցաւ, որմէ յայտնի կ'երեւային նոյն վայրկեանի սիրտը վրդովող այլեայլ կերբեր:

Նոյն երիտասարդը՝ Փիլիպպոս Մերվիլն էր:

Երկու թշնամիք քիչ մը ժամանակ լռութեամբ իրարու երես նայեցան. երկուքն ալ զարմացած էին թէ ինչպէս նախանամութիւնը այնչափ բազմութեան մէջէն միայն զիրենք ազատեր է: Իրարու կերպարանաց վրայ դառն վշտերու հետքերը տեսնելով, երկուքին սիրտն ալ շարժած էր:

Ի՞նչ է աս զգածմանց մէջ եղած ա-
տեննին՝ իրարու վրայ խաղաղութեան ու
բարեկամութեան հայեցողածք մ'արձակած
բլլային, հաւանական է որ դառնացած
սրտերնին կը մեղմանար: Իրօք ալ հաշ-
տութեան բարբառն իրենց շրթանց վրայ կը
տատանէր. բայց անտեղի ամօթն ու ան-
կարգ անձնասիրութիւնը թող չտուաւ որ
իրենց սրտին ազդեցութեան հետեւին:
Ոչ մէկը եւ ոչ մէկալն ուզեց առաջին
բային ընել. եւ ալ աս անտանելի վիճակը
չկրնալով տանիլ, իրարու անվտանգու-
թեան ու թշնամութեան հայեցողածք
մ'արձակելով, առանց խօսելու մէկմէկէ
բաժնուեցան եւ իրարու հակառակ կողմ
գացին:

Փիլիպպոսին տեսնն որչափ որ զվարդոյս
տակնուվրայ ալ բռաւ նէ, ի վերայ այսր
ամենայնի նախընթաց օրուքնէ վեր զինքը
չարչարող խորհուրդները քիչ մը հան-
դարտեցուց. կարծես թէ վրայէն անտանելի
բեռ մը վերցուած էր: Բնական ազդեցու-
թեամբ մը գիշերն անցուցած այրը դառ-
նալով, Փառք Աստուծոյ, գոչեց, գեռ կեն-
դանի է եղեր. ուրեմն իր մահուան պատ-
ճառ չեմ եղած . . . Ստոյգ է որ աւելի
կ'ուզէի աս ամայի կղզւոյն վրայ առանձին
մնալ, քան թէ իրեն հետ մի եւ նոյն օգը
ծծել եւ երբեմն երբեմն զինքը տեսնելու
ստիպուիլ. բայց գէթ ապահով եմ որ
մեռած չէ:

Այսպէսով կը ջանար ան բարի ազդե-
ցութեանց ձայնը խղդել, որոնք առաջին
անգամ զՄերվիլ տեսած ատեն սրտին

մէջ ծագած էին, եւ զինքը կը մղէին հաշ-
տութեան առաջին քայլն ընելու: Աս ե-
ղանակաւ մերժեց հաշտուելու խորհուրդն
ալ, որն որ այնչափ հաճելի կ'ըլլար թէ
Աստուծոյ եւ թէ իր թշնամւոյն, որուն
բնականապէս բարի սրտին մէջ վրէժխըն-
դրութեան բաղձաւքը գրեթէ մարած էր,
հասարակաց թշուառութեան սարսափելի
դիպուածովը:

Իսկ Փիլիպպոս զկոմսը դիտելով ան-
ցուցած մէկ քանի վայրկեանին մէջ անոր
երեսին վրայ սաստիկ տրտմութեան նշան-
ներ տեսնելով, որն որ կը գուշակէր թէ
ըստ մեծի մասին իր մօրեղբօրն ու նաւուն
մէջ գտնուող ուրիշ բարեկամներուն մա-
հուրէն պատճառած է, մէկէն իր թշնա-
մւոյն վրայ գութ զգալու սկսած էր: Ինքն
ալ զէրմէնգուր սեպուհը եւ Սենդ-Ակ
տեղակալը սրտանց կը սիրէր: Ինքն ալ շատ
աբցունք թափած էր անոնց մահուան
վրայ, որուն անտարակուսելի նշանը կը
համարէր բեռնախիւ նաւակին ծովեզր նե-
տուած գտնուիլը:

Ուստի անոնց սիրոյն ու իրենց յիշա-
տակը պատուելու համար հաշտութիւն
ընել կ'ուզէր իր թշնամւոյն հետ, որն որ
գիտէր թէ անոնց շատ սիրելի է: Երբ որ
կոմսին սաստիկ տխրութիւնը, անոր հա-
ռաչանքները լսեց, իրեն բնական եղող
զգածումներէն տարբեր այնպիսի զգածում
ներ զգաց, որ թշնամւոյն հետ հաշտուե-
լու յօժարութեան յաղթելու համար,
սկսաւ իրմէ ընդունած թշնամանքները
մէկիկ մէկիկ միտքը բերել:

Փիլիպպոս զկոմսը մինչեւ նոյն ատեն իրրեւ հպարտ ու անողորմ մէկը նկատած էր: Բայց գիտէր միանգամայն որ այնպիսի ձիւրքեր ալ ունի, որոնք աղէկ կրթութեան մը միջոցով կրնային զինքը բարերար ու սիրելի անձ մընել: Ասոր հակառակ կիրքերը նուաճուած չըլլալով, նոյն իսկ ակամայ գանոնը գրգռողներուն դէմ կ'ելլէր, եւ աս դժբախտ վեճակը, թէպէտ զինքը խել մը պակասութեանց մէջ կը ձգէր, բայց միանգամայն իր կրեց զո՛հ ըւլողներէն աւելի դժբախտ կ'ընէր:

Գէշն ան էր որ Փիլիպպոս ալ աս կողմանէ իր թշնամիէն վար չէր մնար: Մերվիլ երեքը աշխատած չէր իր սիրտը քննելու եւ տեսնելու թէ արդեօք իր վրայ ալ կոմսին չափ պարսաւանաց արժանի բաներ չկան: Իր թշնամին հպարտ էր, բայց ինքն ալ յանդուգն էր. առաջինը միշտ պատրաստ էր զինքը գրգռելու, իսկ ինք՝ նախատանաց դէմ՝ նախատինք հատուցանելու: Ի՞թէ Փիլիպպոս հեղ մը Ս. Գրքին ան խօսքին վրայ մտածած ըլլար, թէ Քաղցր պատասխան մը բարկութիւնը կ'անցընէ, եթէ իրեւ թրիստոնեայ՝ մի անգամ միայն նոյն խրատն ի գործ դրած ըլլար, կարելի է կոմսը կը հանդարտեցնէր, որով ինք մեծ վշտերէ ազատած կ'ըլլար, իսկ կոմսը՝ տառապեցուցիչ անձկութիւններէ:

Փիլիպպոս կոմսին աշուրներէն վազած արցունքները տեսնելով, մէկէն շատ զարմանք ունեցած էր: Կարելի է, կ'ըսէր ինք իրեն, որ աս խստասիրտ ու հպարտ Պա-

րոնը լալ գիտնայ. կրնայ արդեօք անոր սրտին մէջ սիրոյ ու գթութեան զգած մունք գտնուիլ: Նոյն ատեն յիշեց որ շատ անգամ դիտմամբ ետեւէ ինկած էր զկոմսը նախատելու եւ գրգռելու: Բոլոր կենացը մէջ աս առաջին անգամն էր՝ որ ինք զինքն իր թշնամին տեղը դնելով, ինք իրեն հարցուց, որ եթէ ինք անոր տեղը գտնուած ըլլար, նոյնպիսի դէպքերու մէջ ուրիշ կերպ կը վարուէր արդեօք: Բայց այս ամենայն խորհուրդները շանթի մը շուտութեամբ մտքին մէջէն անցան դացին:

Այսպէսով նոյն խորհուրդներն իր վրայ խորունկ ազդեցութիւն չընելով, յառաջուան թշնամութեան ու ատելութեան հոգին դարձեալ վրայ ելաւ, ուստի եւ ինչպէս ըսինք, կոմսին երեսն այնպիսի կերպով մը նայեցաւ, որով եթէ ուրիշ բան չէ, գէթ անվստահութիւն կը ցուցնէր, ուր որ կոմսն ատելութեան, խանդաղատութեան ու վշտակցութեան մէջ կը ծփար: Այսպէս աս յարմար ու յաջող վայրկեանն ալ կորսուեցաւ, որովհետեւ կոմսն ալ արհամարհանք անոր նայեցաւ. եւ իրարմէ բաժնուած ատենին, գրեթէ յառաջուրնէ աւելի իրարու անհաշտ թշնամի եղած էին:

Գ Լ Ո Ւ Ս Ը .

Կոմսը ժայռին մէջի այրը դարձած էր: Հօն իր տխուր խորհրդածութեանց անձնատուր եղած ատեն, սկսաւ անօթու-թիւն զգալ, որն որ իրեն կազդէր թէ երկնից իրեն շնորհած կեանքը պահելու ետեւէ պէտք է իյնալ: Սակայն եւ այն-պէս գուցէ նոյն ատենն ալ իր անգգայու-թեան մէջ ընկղմած կը մնար, եթէ իր հաւատարիմ՝ Կաստորին նայուածքները զինքը չարթընցրէին:

Կաստոր գեղեցիկ գանգրամազ շուռ մըն էր, զորն որ մեծ եղբայրն իրեն պար-գեւած էր: Կոմսը՝ որ երկայն ատենէ վեր՝ նոյն անասունը ձեռք ձգել կը բաղձար, վրան մեծ սէր կապած էր: Իր սեպհական սեղանէն զինքը կը կերակրէր, եւ նաւուն նեղութեան մէջ եղած ատենն ալ՝ իր օր-բատօրեայ հացն ու ջուրը անոր հետ կը բաժնէր:

Խեղճ անասունը՝ որ խել մը ատենէ վեր բան կերած չէր, թաթերն իր տի-րոջը ծնկուքներուն վրայ դրած, իբր ստի-պողական հարկէ նեղուած՝ անոր երեսը կը նայէր: Կոմսն այրէն դուրս ելաւ ուտելիք փնտռելու:

Սովէ մեռնելու վախ չկար. ինչու որ նոյն օդաբաժնին տակ ծովին քովը միշտ կրայ կամ անոր հաւկիթները կրնար գտնուիլ: Կարօրս ասիկայ գիտնալով, սկսաւ ծովեղերը քայել: Հազիւ թէ քիչ մը յառաջ գացած էին, Կաստոր աւազին տակէն յաղթանդամ կրայ մը

գտաւ: Կոմսը զանիկայ սպաննեց. մէկ մա-սը անասնոյն տուաւ, եւ ինք սկսաւ փայ-տի կտորուանք ժողվել՝ որ կրակ վառէ: Քիչ մը փնտռելով՝ գայլախաղ մը գտաւ, եւ կրակ հանելու համար կտրո-ցին ետեւի երկաթովը սկսաւ զարնել: Բայց բոլոր ջանքը պարապ ելաւ. մատու-ները վերաւորելէն ուրիշ բան չկրցաւ ընել. հանած կայծերովը կրակ վառելն անկարելի եղաւ: Ասոր վրայ սաստիկ բարկանալով, սկսաւ աւելի զօրութեամբ զարնել, մինչեւ ձեռքի քարը կտոր կտոր եղաւ:

Ուստի եւ տրտմութեամբ ու բարկու-թեամբ նստած, մէյ մը՝ գիշած փայտե-րուն, մէյ մը՝ կրայի մանիկ նայէր: Վեր-ջապէս մոտածեց, որ եթէ կերակուր չի կրնար եփել, գէթ ծարաւը կրնայ անցը-նել ան առուաւկէն, զորն որ նաւէն դուրս ելած ատեննին՝ գտած էին: Անմիջա-պէս հօն երթալով, ցլադ խմեց ու զովա-ցաւ:

Անկէ քիչ մը հեռու էր այն ձորը, ուր ջուր առնելու եկած ժամանակնին՝ հնդիկ ընկոյզները ժողված էին: Կոմսն աչուքները նոյն կողմը դարձրնելով, տե-սաւ որ Փիլիպպոս կրակի մը քով կեցած՝ իր կերակուրը կը պատրաստէր: Աստեաքը սրտին մէջ ատելութեան եւ նախանձու-զգածմունքներ գրգռելով, շուտ մը հե-ռացաւ, եւ նորէն ծովեզրը դարձաւ, ուր քանի մը կրայի հաւկիթ գտաւ, զորոնք հուժ հուժ ուտելով՝ անօթութիւնն անցուց:

Վերջէն Կաստորին հետ իր այլը քաշուելով, հոն ինկաւ պառկեցաւ. եւ թէպէտ անձկութեան ու տխրութեան մէջ էր, սակայն յոգնած ու խոնջած ըլլալով, շատ չանցաւ խորունկ քնոյ մէջ ընկղմեցաւ:

Իրկորդ առտու ելած ատենը՝ անձկութիւնն աւելի սաստկացաւ. ինչու որ թէպէտ նաւական վիճակին սովորական եղող աշխատութեանց ու չքաւորութեանց դիւցադնական համբերութեամբ տարած էր, թէպէտ եւ նաւարեկութեան նեղութիւններուն ատենը նոյն իսկ յետին նաւաստիի մը ընդունած օրըստօրեայ կերակրովը գոհ եղած ու իր շան հետ բաժնած էր. բայց նոյն ատեն յուսահատութեամբ մը տեսաւ որ ստիպուած է իր ողորմելի կեանքը պահելու համար հարկաւոր եղած ուտելիքը հոգալու եւ ամէն գործերն անձամբ կատարելու:

Տղայութենէ վեր միշտ վարժած էր չորս կողմը բազմաթիւ ծառաներ ունենալ, որոնք կը փութային իր ամէն բաղձանքներն անմիջապէս կատարելու, այնպէս որ թէեւ տասնութ օր տարեկան էր, եւ իբրեւ պաշտօնակալ՝ իր վիճակին հարկաւոր եղածը կատարեալ գիտէր, բայց սովորական կենաց մէջ հարկաւոր եղած շատ բաներուն վրայ կամ ամենեւին տեղեկութիւն չունէր, եւ կամ տեսական եղանակաւ գիտէր ալ նէ, գործքով գլուխ հանելու յաջողութիւն չունէր: Սակայն նոյն առթիւն մէջ բնական խելացութեամբ կրակ վառելու հնարքը

գտաւ: Քիչ մը ատեն մոտձեւէն ետքը, ժայռերուն վրայէն չոր մամուռ ժողվեց, եւ հեռադետի ապակով մը արեւուն ճառագայթներն ամփոփելով՝ վառեց, որով քանի մը օրուան բաւական ըլլալու չափ կրայի միտ խորովեց:

Հազիւ թէ աս գործքը մնցուցած էր, մէյ մ'ալ օրերով ամպերու տակ ծածկուած արեւը մէկէն իր բոլոր պայծառութեամբը ծագելու սկսաւ, որն որ նոյն օդաբաժնին սովորական եղող տուրիչ չորութիւնը կը գուշակէր: Կարողութիւն բաց գլխուն վրայ ինկող կիզիչ ճառագայթներէն աղատելու համար, շուտ մը այրն ապաւինեցաւ. բայց հոն ալ տաթութիւնն անտանելի էր. մանաւանդ որ օդին պակասութենէն՝ չէր կրնար շունչ առնուլ:

Ալ չկրնալով դիմանալ, Փիլիպպոսին կեցած հովտին կողմը գնաց. բայց տեսնելով որ այնչափ ընդարձակութիւն չունի որ իրարու սաստիկ թշնամի եղող երկու հօգի կարենայ իր մէջը պատուարել, նորէն այրը դարձաւ, միաքը դնելով որ նոյն իրեկները կղզին պտտի, եւ Մերվիլին կեցած հովտին պէս ուրիշ հովիտ մը գտնէ:

Իրեկուան դէմ օդը քիչ մը զովանալուն պէս՝ աս գործքը գլուխ հանեց, բայց երկայն ու աշխատակց ընթացքով մը ուրիշ նպատակի չլրացաւ հասնիլ. բայց եթէ իր բանտին կամ քարոտանաց տեղոյն ընդարձակութիւնը ճաննալու: Պարապ տեղ ծառերէ հովանաւորուած տեղ մը

կը փնտռէր. ժայռէ ու տողորիչ աւազէ զատ բան չէր գտներ: Մագլելով՝ կոնաձեւ բլրակի մը վրայ ելաւ, որն որ բոլոր ուրիշ ժայռերէն բարձր էր, եւ որուն զազաթը՝ հրաբխի մը մարած խառնարանին տեսքն ունէր: Անկէ ամբողջ կղզին տեսաւ, որն որ գրեթէ երկու մղոն շրջապատ ունէր, եւ որուն վրայ միայն ամայի ու կանաչութենէ զուրկ ժայռերու կոյտեր կը տեսնուէր:

Փիլիպպոսին կեցած ծառազարդ ձորը՝ նոյն տխուր ժայռերուն մէջ միակ կանաչութիւն ունեցող տեղն էր: Կարօլսո կոման աչուրները նոյն գեղեցիկ կողմը դարձուց եւ ծառերուն մէջէն կրակին երկինք բարձրացող ծուխը տեսնելով, Հնարք չկայ, բնաւ ինք իրեն, պէտք է որ կամաց հաւաքակ՝ աս միակ բնակելի տեղն անոր հետ բաժնենք. անկարելի է որ մէյ մ'ալ երկուան պէս օր մը կարենամ անցընել:

Աս բնաւ եւ բլրէն վար իջաւ: Տաժանելի բնթացքէ մը վերջը՝ հովիտը մտաւ. հոն ծառի մը շքին տակ փափուկ խոտին վրայ տարածուեցաւ, եւ մինչեւ արեւուն ծագելը խորունկ քնացաւ:

Արթընցած ատեն ականջին գեղեցիկ զուարթ ձայն մ'եկաւ. աչուրները բացաւ եւ իրեն շատ մօտ գժիլիպպոս տեսաւ, որ գործքի մը կը զբաղէր: Շատ զարմացաւ տեսնելով որ թշնամին շուտ մը բնակարան մը շինէր է. իրօք ալ Փիլիպպոս՝ ծովուն եզերք նետած տախտակի կտորուանքներէն խրճիթ մը շինած էր, եւ նոյն ատեն անոր յարկը լմնցընելու կը զբաղէր:

մուրճին ամէն մէկ հարուածին ալ կէրգէր:

Խրճիթն անտառակին ամենէն թանձր կողմերը հաստատած էր մեծ որթատունկի մը քով, որմէ զատ ուրիշ որթ չկար կրղզւոյն մէջ: Անկէ կողմանէ յարկը կը շինէր, մէկալ կողմանէ որթատունկին պտղալից ուռերն անօր վրայ կը տարածէր, զգուշանալով որ չըլլայ թէ ձմէ խաղողները, որոնք հասունանալու վրայ էին: Այսպէսով նոյն խրճիթը դալարագեղ տաճարի մը կը նմանէր:

Գ Լ Ո Ւ Խ Թ .

Կարօլսո կոմսը սաստիկ տաքութենէն տկարացած ըլլալով, ծառին տակ երկուօր մնաց, եւ հաղիւ երբեմն երբեմն Կաստորին հետ կը խաղար: Միայն երբ որ կը կարծէր որ Փիլիպպոս զենքը չի տեսներ, անոր գործքերուն յառաջ երթալը կը զններ, բայց երբէր հետը չէր խօսեր. նոյնպէս Փիլիպպոս ալ իր կողմանէ լուսթիւն կը պահէր:

Կոմսը չէր կրնար ըմբռնել որ անիկայ գործածած սղոյն ու կացինն ինչպէս գտեր է. բայց չէր ուզեր խոնարհիլ ու հարցընել: Իսկ սղոյնն ու կացինն հոն գտնուելուն մեկնութիւնն աս էր: Ջուր առնելու համար կղզին եկած ատենին, Փիլիպպոս նոյն գործիքներն ան ծառին տակ մոռցած էր, որուն վրայէն նաւաստեաց համար հնդիկ ընկոյզ ժողոված էր. եւ նաւարե-

կութենէն ետքը միեւնոյն տեղը դտնելով՝ առած կը գործածէր: Նոյն գործիքներով եւ նաւուն տախտակներուն վրայէն հանած դամբրով խրճիթը շինած էր:

Խրճիթը լմնցրնելէն ետքը՝ ձեռք դարկաւ Թոռ ու սեղան մ'ալ շինելու. գորն որ Կարոյոս տեսնելով, մտածեց որ եթէ ինքն ալ իր կեցած ծառին տակն այնպէս սեղան մ'ու Թոռ մը շինելու ըլլայ, ալ անկէ ետքը Փիլիպպոսին խրճիթին վրայ նախանձելու բան չ'ունենար: Աս մտքը ելաւ ծովեղերը գնաց եւ քանի մը կտոր փայտ ժողկեց:

Կը յօժարէր աւելի նոյն տեղը գործել՝ քան թէ թշնամոյն մօտը. բայց անտանելի տաքութիւնը զինքը ստիպեց շուտ մը զով անտառակն ածապարելու, ուր միշտ քաղցրաշունչ զեփիւռ մը կը փչէր: Ժողկած փայտերն ուսը դարկած՝ շան հետ աւկամայ հոն դարձաւ: Փիլիպպոս՝ սեգ Կոմսը նոյն վիճակին մէջ տեսնելով, անոր պապէս խոնարհելուն վրայ սրտին մէջ մեծ ուրախութիւն զգաց, եւ գործքը թող տալով՝ սկսաւ հետաքրքրութեամբ միտ դնել թէ արդեօք ձեռք դարկած գործքն ինչպէս գլուխ պիտի հանէ:

Կոմսը նախ ծառէ մը քանի մը ճիւղ կտրեց, սկսաւ Թոռին ոտուրները շինել: Նոյն փայտն արտաքոյ կարգի ստիպեց ըլլալով, կտրելը մեծ դժուարութիւն կը պատճառէր: Կարոյոս աչքը Փիլիպպոսին սղոցին վրայ դարձուց, որուն այնչափ կարօտութիւն ունէր. բայց թշնամիէն փոխ առնելու չուղեց խոնարհելի: Խոտին վրայ

նստած՝ սկսաւ Թոռին ոտուրները շինել ծոցն ունեցած կտրոցովը, որն որ իր միակ գործիքն էր: Աս գործքը հազիւ մեծ աշխատութեամբ լմնցրնելէն ետքը, քառակուսի փայտ մ'առաւ, եւ անոր վրայ կապարագրովը ծակերուն նշաններն ըրաւ, վերջէն չուղելով մը Փիլիպպոսին կրակին մօտիկեցաւ, վառուած փայտ մ'առաւ եւ ծակուելու տեղերը մօտիկցուց, մինչեւ որ փայտը բոլորովին այրելով՝ ծակերը բացուեցան: Կտրոցին օգնութեամբն երեք ծակն ալ հարկաւոր եղածին չափ մեծցուց, Թոռին ոտուրները խոշոր քարով մը անոնց մէջ խոթեց հաստատեց, եւ ետքէն գետինը դրաւ, սկսաւ զննել: Բայց ոտուրներուն բարձրութիւնն իրարու հաւասար չըլլալով, Թոռը տապալեցաւ գետինն ինկաւ:

Փիլիպպոս, որն որ աս պակասութիւնը յառաջունէ տեսած էր, ներքուստ Կոմսին անյաջողութեան վրայ կ'ուրախանար. սակայն ծիծաղելու բաղձանքը զսպելով, Մէջոտեղի ոտքը պէտք է կարծեցնել, բաւ. ապա թէ ոչ՝ Թոռնիկ երեք շիտակ չի կենար: Աս զրուցելով, ոտքովը սղոցն ու կանոնն անոր առջեւը մղեց:

Կոմսն արժամարհական կերպով մը նոյն գործիքներուն վրայ նայելով, Ի՜նչ, բաւ, կը կարծէն որ յանձն կ'առնում ինք զինքս ան աստիճանի նուաստութեան հասցընել, մինչեւ քու գործիքներդ գործածեմ:

Փիլիպպոսին ճակատը բարկութեան

բոցով բորբոքելով, Կարելի է, պատասխանեց հենդնութեամբ մը, քիչ մը վերջը ձեր բարձրութիւնը փորձով կը տեսնէ, թէ աս մեր գտնուած տեղը որն աւելի օգտակար է, ձեր բարձրաստիճան աղնուականութիւնը, թէ իմ տեղեկութիւնս ու ճարտարութիւնս:

Կոմսը բարձրամտութեամբ մը՝ սղոցն ու կանտնը մէկ կողմը նետեց, եւ սկսաւ իր կտրոցովն ավթուին ոտը կարճեցնել:

Աս գործքիս երկայն ժամանակ եւ մեծ աշխատութիւն պէտք էր. ինչպէս ըսինք, փայտը շատ կարծր էր, կտրոցն աս գործքիս բոլորովին անյարմար, ինքն ալ ասանկ ձեւագործներու անյաջող: Ա՛լ իր սրտի անձկութիւնը վերջին ծայրը հասաւ, տեսնելով որ Փիլիպպոս զուարճանալով մը իր անյաջողութիւնը կը դիտէ:

Աս մտածութենէն արտաքոյ կարգի այլայլեցաւ, եւ շփոթութեան մէջ՝ կտրոցը սահեցաւ, մատուըները կտրեց: Ատոր վրայ աշուրները Փիլիպպոսին դարձնելով ու տեսնելով որ կը ծիծաղի, ինք իրմէ բոլորովին ելաւ, եւ կատաղութեամբ մը թշնամոյն նայեցաւ, որն որ նոյն ատեն անտարբերութեամբ՝ բայց յանդուգն կերպով մը զանիկայ դիտելը կը շարունակէր:

Ա՛լ չուղելով անոր ծաղր ըլլալ, աւելի ուժգնութեամբ սկսաւ գործել, եւ կտրոցը փայտին մէջ այնպէս սաստիկ խութեց, որ անկարելի եղաւ դուրս հանել: Մերովիլ նորէն ծիծաղեցաւ. իսկ Կոմսը չլինալով ինք զինքը բռնել, այնպէս ճիգ

մ'ըրաւ կտրոցը դուրս հանելու, որ լեզուն մէջ տեղէն կտրեցաւ մնաց: Ան ատեն կատաղութեամբ ավթուն առաւ գետինը զարկաւ: Անդիէն Փիլիպպոս սկսաւ բարձրաձայն ծիծաղել:

Յանդուգն անամթ, գոչեց Կոմսը, կը յանդգնին զիս նախատել:

Բարձրապատիւ Տէր՝ Կարողոս Կոմս Իսդէն, պատասխանեց Փիլիպպոս սաստիկ երգիծաբանելով, ներեցեք յանդգնութեանս, կը համարձակիմ ձեր բարձրութեան աղաչել, որ հաճիք յիշել թէ հոս ոչ ձեր հայրենի ապարանքին պարտէզն էք, ոչ ալ Աշիլ նաւը, ուր տեղերէն որ կրնայիք առանց վտանգէ մը վախճալու՝ ձեր ագնուականութեան վայելից կատաղութեան անձնատուր ըլլալ: Հոս երկուքնիս հաւասար ենք. ուստի ձեր կողմանէ եղող ամէն թշնամանք, խօսքով եղեր է, գործքով եղեր է, նոյն ընդէնին իր արժանաւոր հատուցումը կ'ընդունի: Անոր համար ձեր բարձրապատիւ տերութեան կը յանդգնիմ խրատ տալ որ ձեր լեզուն զգուշութիւն ընէք. ինչու որ կրնայ ձեզի համար անհաճոյ հետեւութիւններ ունենալ:

— Անամթ, կը մոռնաս որ քու մեծք եմ:

Չէ, պատասխանեց Փիլիպպոս, որուն միտքն եկած էր մէկէն Կոմսին իշխանութեան տակ եղած ժամանակն ըրածները. չէ, ատեն եւ իմ վրաս ունեցած իշխանութիւննիդ եւ ատելութիւննիդ այնպիսի կերպով մը ի գործ դրիք, որ չեմ կրնար

երբեք մտքէս հանել: Զիս վատութեամբ հալածեցիք, գիտնալով որ չեմ կրնար դէմ դնել ձեր իշխանութեան, զորն որ չարաչար կը գործածէիք: Նոյն ատեն ես ձեր զոհն եղած էի. բայց ալ հիմայ չեմ:

Զգուշացէք, շարունակեց աւելի եւս մօտենալով կոմսին, որ ձեր ըսած բոլոր անիրաւութեանց համար վրէժ խնդրելու շտապէք զիս, այնպիսի վրէժ մը՝ որն որ կրնայ զնեղ բռնադատել՝ Փիլիպպոսին ծածուռ ընկեր ըլլալու վայրկեննիդ անիծելու:

Աս խօսքերը զրուցած ժամանակը Փիլիպպոսի աշուրներն այնպէս դարձած էին, կեցուածքն ու նայուածքն այնպէս դարհուրելի էր, որ կոմսը թէեւ խիստ քաջասիրտ էր, գոյնը նետեց. բայց շուտ մը իր արիութիւնն ու քաջասրտութիւնը ստանալով, ինք զինքը պաշտպանելու գիբքի մէջ մտաւ:

Հարկաւոր չէ, բնաւ Փիլիպպոս՝ իր առաւելութիւնը ծանցողի մը պէս. մի վախնաք, ձեր վրայ չեմ յարձակիր: Արդէն շատ առիթներու մէջ բաղկիս փորձն առած էք. հարկ չկայ յիշեցնել որ անոր զօրութիւնը ձերինէն շատ աւելի է. եւ թէ ձեր խօսած թշնամանքներէն չի կրնար տկարացած ըլլալ, ան ալ կրնաք իմանալ: Բայց քանի որ հետո չափաւորութեամբ կը վարուիք եւ նախատական խօսքեր ըսելէն կը զգուշանաք, վախնալու բան չէք ունենար:

Վախնալ, կրկնեց կոմսը, որուն ձայնը

բարկութենէն կը դողդոջար. կրնաս երեւակայել որ ես քեզի պէս մէկէ մը վախնամ:

Գուցէ չէ. բայց դարձեալ կը կրկնեմ, բարկութիւնս շարժելէն զգուշացէք:

Այսպէս խօսելէն ետքը խրճիթը քաշուեցաւ եւ կոմսն իր խորհրդածութեանց թող տուաւ:

Թշնամեղն հետըրած աս կռիւր զլիւմ սը մեծ շփոթութեան մէջ ձգեց: Երբեմն կը մոտձէր որ Փիլիպպոս իրմէ զօրաւոր է. եւ այսպիսի ամայի տեղ մը իր պատիւն ու աստիճանն իրեն բանի մը չի ծառայեր, ինչպէս որ թշնամին ալ առանց ակնածութեան ըսած էր: Երբեմն խղճմտանք՝ Փիլիպպոսին դէմ՝ ըրածները միտքը կը բերէր, եւ ան ատեն կը զարմանար թէ ինչպէս անիկայ իր զօրութիւնը չի գործածէր՝ Աշիւ նաւուն վրայ եւ ուրիշ դէպքերու մէջ իրմէ կրածներուն վրէժն առնելու:

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ .

Կարողոս կոմսը խիստ մեծ տհաճութեամբ կը բաժնուէր ան գեղեցիկ հովանաւոր տեղէն, ուր քիչ մ'ատեն կեցած էր. բայց լաւագոյն կը համարէր իր ամայի պարը դառնալ, քան թէ Փիլիպպոսին բնակած տեղը մնալ. աւելի կ'ընտրէր կողմէն մէկալ կողմերուն անտանելի տաքութիւնը, քան թէ իր թշնամեղն մօտաւորութիւնը, մանաւանդ անոր ըրած

վերջին սպառնալիքէն ետքը: Կը տեսնէր թէ անկարելի է որ կարենայ Փիլիպպոսին պահանջածին պէս՝ անոր հետ քաղաքավարութեամբ ու չափաւորութեամբ վարուիլ. մանաւանդ որ եթէ այնպէս վարուէր, թշնամին կարծիքի կրնար երթալ թէ իր առաւելագոյն զօրութենէն կը վախնայ:

Մէկ կողմանէ ալ կը մտածէր որ եթէ իր ամբարտաւան վարմունքը շարունակելու ըլլայ, մինչեւ թշնամին կռուոյ գրգռէ, անշուշտ անոր զոհ պիտի ըլլայ: Տեղւոյն տաքութիւնն ալ զինքն այնպէս տկարացուցած էր, որ Փիլիպպոսի պէս հալառակորդի մը վրայ յարձակիլը կամ անոր դէմ դնելու ջանք բնէն իսկ ինք զինքն անարգուելու եւ նախատուելու վտանգի մէջ դնել կ'ըլլար:

Արդ այսպիսի վտանգներէն աղատելու համար՝ անկէ քաշուիլ երթալն իր պատուոյն աւելի յարմար կարծեց: Ուստի եւ կատարին հետ կամայ կամայ եւ տարութեամբ իր այրը դարձաւ, հովիտը բոլորովին Փիլիպպոսին թող տալով:

Իսկ Փիլիպպոս, որն որ կոմսէն ընդունած թշնամաբնէն ու կրած վշտերը յիշելով՝ արդէն սաստիկ դառնացած էր, անոր հպարտութեան ու արհամարհանաց խօսքերն ալ լսելով՝ անանկ այլայլութեան մէջ ինկած էր, որ անոր դէմ զրուցած սպառնական խօսքերը գրեթէ կամայք դէմ բերնէն ելած էին: Բայց իրօք ան սպառնալիքներն ի գործ դնելը մտքէն ալ չէր անցներ. վասն զի թէեւ մեծամեծ պա-

կասութիւններ ունէր, բայց սիրտն այնպէս աղնիւ էր, որ իր գտնուած վիճակին առաւելութիւնը չէր ուզեր նոյն իսկ իր թշնամւոյն դէմ գործածել: Ինք միտք չունէր իր դժբախտութեան ընկերը կրղզւոյն միակ բնակելի տեղէն վաճառել. կը յուսար ալ որ կոմսը քիչ մ'ատեն առանձին պտրտելով բարկութիւնն անցնելէն ետքը նորէն կը դառնայ հովիտը կու գայ:

Ասոր վրայ միտքն ուրիշ խորհրդածութիւններ եկան: Սկսաւ մտածել թէ ինչպէս անիկայ պղտիկութենէն վեր փափուցութեան ու դիւրութեան մէջ ապրելու վարժած է, եւ մակաբերեց թէ նոյն ատեն կրած նեղութիւնները շատ աւելի ծանր պէտք էին գալ անոր քան թէ իրեն: Ներքին անհանգստութիւն մը սկսաւ զինքը չարչարել. բրածին վրայ սրտին մէջ մեծ ցաւ կ'իմանար: Կը ցաւէր կռիւը գրգռելուն վրայ, որով իր թշնամին ստիպած էր չեղանալ ան տեղէն, ուր գէթ կեանքը կրնար պահել:

Այսպիսի տխուր մտածմունքներէ պաշարուած, գործքը շատ անգամ կը դադրեցընէր, եւ բնակարանին չորս կողմը կ'երթար կու գար: Մտէպ ստէպ աշուրներն ան կողմերը կը դարձընէր, ուսկէ կը կարծէր թէ կոմսը կրնայ դառնալ. բայց անիկայ չէր երեւար: Գիշերը վրայ հասաւ. սակայն կարողութեան համար իր ծառին տակ չէր գար:

Փիլիպպոսին տխրութիւնն ու բրածին վրայ զգացած ցաւն երթալով կը սաստ-

կանար. եթէ թշնամին տեսնելու ըլլար, կարելի է ատելութիւնը դարձեալ կը գրողաւոր, գուցէ կոմսին մէկ նայուածքը բաւական կ'ըլլար զինքը նորէն բորբոքելու: Սակայն եւ այնպէս անոր հեռանալուն պատճառն ըլլալուն վրայ նոյն ատեն սաստիկ կը ցաւէր:

Իսլանդական տագնապէն ներդուելով, չկրցաւ նոյն գիշերը հանգիստ քնանալ, ինչպէս որ մարդ, մանաւանդ երիտասարդ մը, բոլոր օրն աշխատելէն վերջը կը հանգչի: Չգաղաթ խայթերն անով աւելի կը սաստկանային, որ յայտնի կը տեսնէր թէ վերջի կռուոյն մէջ յանցանք գրեթէ բոլորովին իր կողմն է: Իրօք ալ ինքն էր որ կոմսին դժբախտութիւնը ծաղրած եւ անոր անպատշաճ խօսքերը բռած էր. որովհետեւ դանակին կտորիլը կոմսին համար մեծ դժբախտութիւն մըն էր, որուն տեղը չէր կրնար լեցնել. եւ առանց անոր իր ամէնէն ստիպողական պիտոյքն ալ չէր կրնար հոգալ:

Երկրորդ առտու Փիլիպպոս կը բաղձար ծովեզր երթալ, որպէս զի իմանայ թէ կոմսն ինչ եղած է. բայց վախճալով որ նորէն հետը կռուի կը բռնուի, ետ կեցաւ: Սակայն կէսօրէն ետքը հարկ եղաւ որ երթայ, ծովուն ցամաք նետած փայտերէն քանի մը կտոր ժողլէ:

Հոն հասած ատեն՝ տեսաւ որ նախընթաց գիշերուան մակընթացութիւնը խիստ բարձր եղած ըլլալուն աւազին վրայ շատ մը տախտակներ, չուանի եւ կայմի կտորուանք ձգած էր: Փիլիպպոս անոնցմէ

ուրախութեամբ շատ բան ժողլէց, եւ անանկ տեղ մը դիզեց՝ ուր ալիքները չէին կրնար հասնիլ: Գործքը լմնցնելէն ետքը կոմսին բնական այրը մոտեցաւ: Երեկոյեան արեւուն լուսաւորութեամբ, օրն որ անոր ուսուցիչներուն զարնելով՝ կը փայլեցնէր, քիչ մը հեռուանց տեսաւ որ հոն գործքի մը զբաղած է:

Սկսած զգուշութեամբ մօտենալ, որպէս զի անոր կասկածելու առիթ չտայ: Երբ որ բաւական մօտ հասաւ, տեսաւ որ կոմսը տախտակ մ'առած՝ աւազին մէջ փոս կը բանայ: Իր քովը դետիրը հինգ հոգւոյ դիակներ կը կենային, զորոնք մակընթացութիւնն իր բնակարանին առջեւը ձգած էր: Փիլիպպոսին սիրտը սաստիկ այլայլեցաւ իր դժբախտ բնկեցաց անկենդան մարմինները տեսնելով: Ինքն ալ տախտակ մ'առած՝ կոմսին դիմացը կեցաւ, եւ սկսաւ փոս բանալու օգնել: Երկուքն ալ լուութիւն կը պահէին:

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ Ա .

Գիականերէն մէկը՝ ստորին պաշտօնականներէն մէկուն էր, որուն վրայ կարողութեամբ սէր ունէր:

Աս երիտասարդը քաղցրաբարոյ, անձնանուէր ու քաջասիրտ մէկն էր: Անգամ մը՝ որ դիւրագրգիռ կոմսն իր զայրացկոտ բնաւորութեան հետեւելով, պաշտօնականներէն մէկուն նախատինք մը հարցունջած ու սաստիկ կռուոյ մը պատճառ

եղած էր, նոյն երկտասարդն երկուքին մէջ մտնելով՝ այնպիսի պատշաճ եղականաւ ու իմաստութեամբ խօսած էր, որ մէ՛ճն ան- միջպէս զադրեցուցած եւ երկու հակա- ուակորդներն իրարու հետ հաշտեցուցած էր:

Ան առենէն սկսեալ՝ Կարողոս ժամա- նակին մեծ մասն անոր քով կ'անցընէր: Աս սիրոյն վրայ ստորին պաշտօնակալը մեծ երախտագիտութիւն զգալով, սիրտն անոր բացաւ եւ զադրեցները յայտնեց:

Իր ծերունի հայրը պատուական ու քաջ պաշտօնակալ մըն էր, որն որ թէեւ այնչափ հարուստ չէր, սակայն ուղած էր որ որդին, իր նախնեացը պէս կենացը գեղեցիկ տարիներն իր թագաւորին ու հայ- րենեաց ծառայութեան մէջ անցընէ:

Բնութեամբ քաջ ու աներկիւղ երի- տասարդը հօրը կամքին հնազանդած էր. բայց շատ անգամ սրտին մէջ բնութեան ձայնը կը լսէր: Կը վախնար որ գուցէ իր ծառայութեան ժամանակը չմընցած՝ հայ- րը մեռնի, եւ ինք անոր ծերութեան նեցուկն ըլլալու միտթարութեան զըր- կուի:

Անգղիացուոց նաւերուն հետ զարնուե- լէն յառաջ՝ Կոմսին հետ խօսակցելով, սրտաշարժ եղանակաւ մը անոր ըսած էր. Դուք ինձի այնչափ սէր ու գութ ցուցուցիք, որ ձեզմէ շնորհք մը իրարեւոյտ կը համարձակիմ: Թշնամին առջենիս է, հիմայ պատերազմի նշանը կը տրուի. ես պարտքս կը կատարեմ: Եթէ մեռնելու ըլլամ, մարմինս ալեաց մէջ չնետուած,

կ'աղաչեմ՝ աս մատանին ձեռքէս հանեցէք, որն որ հանգուցեալ մօրս էր. եւ Գաղղիա որ դառնաք, ծեր հօրս խրկեցէք ու ըսէք որ որդին մեռնելէն յառաջ՝ իր օրհնութիւնը խնդրած է:

Նոյն մատանին տակաւին մեծանձն երիտասարդին մատն էր: Կարողոս կոմսը խիտ շարժած, զգուշութեամբ մատնէն հանեց եւ իր կրծցը վրայ դրաւ: Երբ որ դժբախտին մարմինն այնչափ աշխատու- թեամբ բացած նեղ փոսին մէջ դրաւ, աչուրներուն արցունքովն անոր երեսները կը թրջէր:

Գիտե՛լ՝ միայն առանձին գետնէն վեր- ցընէն ու ըստ պատշաճի փոսին մէջ զե- տեղելն իր կարողութեան վեր էր: Փի- լիպպոս աս տեսնելով՝ շուտ մ'օգնութեան հասաւ: Կոմսը թշնամոյն ըրած օգնու- թիւնը չմերժեց. բայց աչուրներն անոր վրայ չգարձուց: Լուութեամբ սկսած էին աս իրենց տխուր գործքը կատարել ու լուութեամբ ալ շարունակեցին:

Ան միջոցին լիալուսինն ելած էր, եւ իր բոլոր պայծառութեամբ կը փայլէր. երբ որ ասոնք վերջին գերեզմանը փորեցին լմնեցուցին: Փիլիպպոս նոյն ետքի դիակին դէմքին զծագրութեան ծանցաւ որ Ա- շիլին երկրորդ նաւաստապետն է: Աս տեսքէն՝ վրէժխնդրութեան ոգին դար- ձեալ սրտին մէջ գործուեցաւ, միտքը գալով որ քանի մ'օր յառաջ Կարողոս կոմսը զինքն ան մարդուն ձեռքովն անու- զորմ ու նախատական կերպով չարչարել տուած էր:

Մէկէն գոյնը նետեց, եւ սրտին զայ
րուցքն ան աստիճանի սաստկացաւ որ
հազիւ կրնար արտաբուստ ծածկել: Բայց
շուտ մը միտքը գալով որ նոյն մարդը՝ Կոմ-
սին հրամանին պարզ գործիքն եղած էր,
անոր դէմ ատելութիւնը նորէն գրգռուե-
ցաւ:

Քու ատելութիւնդ է, բռնաւոր դու,
բսաւ մտքէն, որ աս թշնամանքն ալ բոլոր
միւսներուն վրայ աւելցուց: Եւ նոյն
ատեն այնպիսի վրէժխնդրութեան ու կա-
տաղութեան հայեցումով մ'արձակեց
կարողութիւն վրայ, որ անկապ չէր կրնար
չիմանալ: Եւ որովհետեւ պատճառը
չէր գիտեր, անոր համար սաստիկ այլա-
լեցաւ, տեսնելով որ այնպիսի տխուր
պաշտօն մը կատարած ատենին ալ՝ Փի-
լիպպոս չէր դադրեր զինքը նախատելէ:
Ուստի ինքն ալ իր կողմանէ անոր թշնա-
մանալից եւ արհամարհական եղանակաւ
մը նայեցաւ:

Մերկիւ մոռնալով որ նախ ինքն էր
թշնամութիւնը նորոգողը, բարկացաւ եւ
Կոմսին բռաւ: Այդպէս, մի մոռնալը որ
իմ վրաս արձակած ամբարտաւան նայե-
ցուածքնիւ օգուտ չունի: Ուստի զանոնք
մեծ բանի տեղ դնողներուն պահեցէք,
եթէ կղզւոյն մէջ այնպիսի մարդ գտնե-
լու ըլլաք:

Դուռն ալ այնպիսի մարդիկ փնտռէ, պա-
տասխանեց Կարոյն աներկիւղութեամբ,
որոնք կարենան քու անարդ թշնամանացդ
տանիլ, բայց գիտցիր որ ես անոնց չեմ
կրնար համբերել: Եւ խօսքը՝ կեղծեալ

հանդարտութեամբ մը աս կերպով շա-
րունակեց. Պարոն Մերկիւ, ուղեւոր ձեզի
հետ քաղաքավարական եղանակաւ խօսիլ,
ձեզմէ կը խնդրեմ որ շնորհք բնեք ասկէ
հեռանալ: Դուք կղզւոյն միակ բնակելի
տեղը գրաւած էք, ուր ես զձեզ ամենեւին
անհանգիստ չըրի: Արդ կրծեմ թէ չա-
փէն աւելի բան մը պահանջած չեմ ըլլար,
եթէ իմ չափաւորութեանս դիմացը խոն-
դրեմ որ զիս աս ամայի կողմերն անհան-
գիստ չընէք:

Եթէ իմ բոլոր ապահովութիւնս, պա-
տասխանեց Փիլիպպոս արհամարհական
կերպով ժպտելով, Իսդէն կոմսին չա-
փաւորութեան վրայ հաստատուած ըլլար,
աղէկ գիտեմ որ իմ բնակութենէս հոս
ալ կը վաւերտուէի, ինչպէս որ ծնողացս
տնէն յափշտակուեցայ: Սակայն հոս
իրաւունքս կը պաշտպանեմ, եւ վայ անոր՝
որն որ կը յանդգնի նոյն իրաւանցս դէմ
բան մ'ընելու:

Աս սպառնալիքն բրած ատեն նաւա-
տապետին մարմինն աւազի տակ թաղելը
լմնցուցած էին: Կոմսը տխուր լուութիւն
մը կը պահէր: Աշխատութենէն խիստ
յոգնած ըլլալով, իրեն բարեկամն եղող
պաշտօնակալին գերեզմանին վրայ նստաւ:
Նոյն դիակերպութեան տեսքէն միտքն եկած
էր որ իր սիրելի մօրեղբայրն ալ ան-
տարակոյս միեւնոյն դժբախտ վիճակին
մէջ ինչպէս պիտի ըլլայ, եւ ալ չկրնալով
ինք զինքը բռնել՝ սկսաւ դառնապէս
լալ:

Փիլիպպոս՝ թշնամւոյն թափած ար-

ցունքը, երեսին վրայ նկարուած վճատութիւնն ու սաստիկ տառապանքը տեսնելով, սիրտը շարժեցաւ: Նախընթաց օրը խղճմտանքի խայթերէն կրած տառապանքը միտքն եկաւ, եւ մտածեց որ եթէ ինք հիմայ իր գործութիւնը չարապար կը գործածէ, զարմանալի բան չէ որ Կոմսն ալ նաւուէն մէջ ունեցած իշխանութիւնն արեւելի գործածած չըլլայ:

Քիչ մը ատեն աս մտածմունքներով աշուրները թշնամոյն վրայ սեւեռած կեցաւ: Լուսինն անոր կերպարանքը կը լուսաւորէր, բարկութեան կարմրութիւնն աներեւոյթ եղած էր, գոյնը նետած, եւ աչացը մէջ ցաւոց ու անձկութեան նշաններ կ'երեւային: Աս փոփոխութիւնը դիտելով, Փիլիպպոսին սիրտն այնպէս շարժեցաւ, որ միտքն եկաւ որ իրմէ թողութիւն խնդրէ եւ առնու հետը հովիտը տանի:

Ինք այսպէս վարանեալ կեցած ատեն՝ Կոմսն աշուրները վեր վերցուց, եւ անհամբերութեամբ մը ձեռքով անոր նշան բրաւ, իւր հրամայելով որ զենքը թողուեր թայ: Փիլիպպոս չկնալով իր անձին վրայ բռնութիւն մ'ընէր, եւ հպարտութեամբ յաղթել, ներբուստ բոլորովին խռոված՝ ելաւ գնաց:

Կոմսն իր բարեկամ պաշտօնակալին գերեզմանին վրայ նստած էր: Գլուխն երկու ձեռքին կրթնցուցած՝ կը կենար: Չինքն երկայն ատենէ վեր ընկճող տկարութիւնն ու տրտմութիւնը ան աստիճանի վրան ծանրացած էին, որ եւ ոչ ուզած

կամ կրցած էր պատասխան տալ Փիլիպպոսին վերջին անգամ բրած սպառնալեաց, որոնք սփախին ականջին մէջ կը հնչէին. մտացը շփոթութիւնն ու խռովութիւնը լեզուն բերնին մէջ կապածի պէս էր: Իր բովանդակ կենացը մէջ աս առաջին անգամ էր՝ որ նախատալից խօսքերէն սկսուած կռուոյ մը իր լուծեամբ վերջ տուած էր:

Հանգչելու սաստիկ հարկաւորութիւն ունենալով, իշխանական կերպով մը հրամայած էր Փիլիպպոսին որ անկէ հեռանայ, մոռնալով որ իր թշնամին այս կերպ հրամանները հասարակօրէն բանի տեղ չէր դնէր: Իսկ Փիլիպպոս աս անգամ հնազանդած էր:

Քանի մը որպէ ետքը Կոմսը ցաւերէն ընկճեալ՝ գլուխը վեր վերցուց եւ չորս կողմը նայելով, հաճութեամբ տեսաւ որ ինքն առանձին է:

Գ Լ Ո Ւ Ս Ժ Բ .

Կոմսին մարմնոյն կազմուածքը, որն որ խիստ զօրաւոր էր, կողքին գալէն ետեւ շատ տկարացած էր: Ասոր գլխաւոր պատճառն էր իր սիրելի մօրեղբօրն ու բարեկամներուն յիշատակը, խղճմտանաց խայթը՝ որն որ զինքը ներսէն անհանգիստ կ'ընէր, եւ գտնուած վիճակին վրայ զգացած մեծ անհամբերութիւնը: Նոյն վիճակն իրեն այնչափ աւելի թշուառ ու զարհուրելի կու գար, որչափ որ մինչեւ նոյն ժա-

նեղութեամբ այրը մտաւ: Արտաքոյ կարգի ծարաւ կը զգար, ուստի ստիպուած էր կամ Փիլիպպոսին բնակած հովիտն երթալ եւ կամ ժայռին անաղբիւրը: Բայց իր ատելի թշնամին չտեսնելու համար ետքինն ընտրեց, թէ եւ ճամբան աւելի երկայն էր: Հոն աղէկ մը ջուր խմելէն ետքը՝ հետն առած կրիայի խեցի մ'ալ լեցուց, որովհետեւ ի'մանար որ մէյ մ'ալ կարող պիտի չըլլայ ջուր խմելու համար հոն երթալ, եւ կամաց կամաց իր տխուր բնակարանը դարձաւ:

Նախընթաց օրուան սարսուռը՝ սաստիկ տենդի մը փոխուած էր: Հանդարտ քայլերով աւազել վրայ քիչ մը պտրտեցաւ, որուն վրայ արեւուն այրիչ ճառագայթները կը ցրանային: Տխուր մտածմունքներու տակ ընկճուած՝ ամայի ու սոսկալի ժայռերուն կը նայէր, որոնցմով գրեթէ բոլոր կղզին պատած էր. եւ արտասուակեց ալուրներով զանոնք հօրը պարտեղին ու կանաչագորդ անտառակներուն հետ կը համեմատէր:

Ալ զանոնք տեսնելը չունիմ, կ'ըսէր ինք իրեն. աս չոր ապառաժներուն վրայ պիտի մեռնիմ՝ առանց մէկէ մը օգնութիւն ընդունելու.....:

Մտքին մէջ հետ զհետ հազարաւոր կսկծեցուցիչ յիշատակներ կու գային: Հօրը դռեկին շքեղ հանդէսները, բազմաթիւ ծառաները, հղակապ ապարանքները, ձիերն ու կառքերը, ամէնուն իր բոլոր բաղձանքները կատարելու փոյթը. այս ամենայն իրեն համար երազել մը պէս կու

գար. բայց այնպիսի երազ մը, որմէ՝ ուրիշ բան չէր մնացած, բայց եթէ վշտալից յիշատակներ:

Յանկարծ մօրը կերպարանքը մտացն առջեւ կը ներկայանայ, եւ միտքն աւելի եւս կը խռովէ: Ո՛ սիրելի մայր, կ'ըսէ ինք իրեն, շատ անգամ տեսած եմ որ տառապեալ հիւանդի մը դիւր ըլլալու համար՝ անոր անկողնոյն քովը կեցած, քաղցր խօսքերով զինքը կը մխիթարէիր. որչափ ցաւ կը զգայիր արդեօք՝ եթէ սիրելի որդիդ աս տոչորիչ աւազին վրայ թող տրուած տեսնէիր....:

Ի՞նչ ապիրատութիւն գործեցի ես՝ որ այսպէս ամէնէն լքեալ թողեալ մնամ...: Ո՛հ, ալ պիտի չկարենամ բարեկամի մը ձեռքը թօթուել. կարող պիտի չըլլամ սիրելի մօրս կերպարանքը տեսնել...: Ի վերայ այս ամենայնի ինչ ալ հոս է. ինքն ալ տղայութեան ատեն իմ բնակած կողմերս ապրած է, մի եւ նոյն հովանաւոր ոստերուն տակ հանգչած է...: Ո՛ մայր իմ, զքեզ տեսած ու զքեզ ճանչցած է...: Գէթ կենացս վերջի հառաչանքները լսեր, որպէս զի կարող ըլլար որ մը քեզի իմ ինչ կերպով մեռած ըլլալս պատմել...: Քեզի եւ հօրս ըսէր որ զքեզ երկուքնիդ յիշելով մեռայ...: Բայց չէ...: Անիկայ... երբեք...: Կարելի է զիս աս վիճակին մէջ տեսնելու ալ ըլլայ, փոխանակ վրաս գթալու՝ իր անպատշաճ վարմունքովը վշտերուս աւելի եւս սաստկանալուն պատճառ կ'ըլլայ:

Քովս միայն շուն մը կայ...: Խեղճ

անասուն... քու հաւատարմութիւնդ
ինծի օգուտ մը չունի:

Ալ չիրնալով քալել եւ ոչ ալ կի-
ղիչ տաքութիւնը տանիլ, հաղիւ թէ սո-
ղալով կրցաւ այլը դառնալ: Բայց այն-
չափ տաք ու նեղացուցիչ էր ներսի օդը,
որ անմիջապէս ուզեց նորէն դուռ ելլել:
սակայն տկարութիւնն ալ ան աստիճանի
սաստկութեան հասած էր, որ չկրցաւ, եւ
հոն գետինն ինկաւ մնաց:

Ան ատեն յառաջուրնէ աւելի սոսկալի
խորհուրդներ մտքով գալով՝ սկսան զինքը
խռովել: Կը զգար որ մեռնելու վրայ է.
բայց միանգամայն կը տեսներ որ մահուան
պատրաստուած չէ: Տղայութեան ատենը
սորված քրիստոնէական ճշմարտութիւն-
ները սաստկութեամբ մտացը մէջ արթն-
ցան: Կարոյոս անկրօն մեծցած չէր, սա-
կայն կրօնին պարաբերը կատարելու փոյթ
չէր բրած, ինչպէս որ սովորաբար ունայ-
նասէր եւ անխոչնձ սիրտասարքներու կը
պատահի: Արդ նոյն որոշիչ վայրկենին
մէջ զինքը սաստիկ կը զարհուրեցնէր Աս-
տուծոյ դատաստաններուն երկիւղը, որոնց
վրայ բովանդակ կենացը մէջ խիստ քիչ
անգամ մտածած էր: ԶԱստուած շատ
անգամ վշտացրնելը միաբն իյնալով, ան
աստիճանի վան կ'իմանար, որ եթէ բոլոր
աշխարհքն իրեն ըլլար, սիրով կու տար,
որպէս զի մահուան պատրաստուելու հա-
մար ձեռք բերէ այն ժամանակին մէկ
մասը, զորն որ առողջութեան ատեն այն-
պէս գեշ գործածած էր:

Դառն ցաւով միտքը կը բերէր իր

հպարտութիւնը, ամբարտաւանութիւնն
ու անողոր բնաւորութիւնը: Փիլիպպոսին
դէմ բրածներն ալ խղճմտանացը վրայ
անտանելի բեռան մը պէս կը ծանրանային:
Անցած ժամանակը ետ դարձնել կու-
ղէր. բայց ասիկայ իր կարողութենէն վեր
էր, եւ յոյս չունէր պապայայն մէջ ժա-
մանակ ունենալու: Միայն ներկան կար
ձեռքը. բայց ինչ օգուտ, տենդը բոլոր
զգայարանքներն ու խելքն անանկ գրաւած
ու խռոված էր, որ չէր կրնար մտադրու-
թեամբ ու հանգարտութեամբ աղօթք
ընել: Գիտէր որ յաւիտենականութիւն
մտնելու վրայ է, սակայն րոպէներն ու ժա-
մերը կ'անցնէին, եւ իր միտքն արթնու-
թեան ու զատանցութեան մէջ վարանած
կը ծփար:

Ֆիզիկական ցաւերն ալ սաստիկ էին:
Սարսափելի տենդէն պատճառած ծարաւը
քիչ մը մեղմացրնելու ալ միջոց չու-
նէր: Քովի ջուրն երկայն ատենէ վեր սպա-
ռած էր, եւ նորէն բերելու զօրութիւն
չունէր:

Աս կերպով անտանելի ցաւերով եւ
նիւթական ու բարոյական սաստիկ նե-
ղութիւններով անցուց բոլոր գիշերը, որն
որ իրեն երկայն դարերու պէս եկաւ:

Հետեւեալ առտուն կատարեալ
թմրութեան ու զառանցութեան մէջ
ինկած էր, եւ զինքն արթնցրնելու հա-
մար Կաստոր հաւատարիմ շան բրած բո-
լոր զգուանքները պարապի կ'ելէին:

Այս միջոցին Փիլիպպոս իր խրճիթը դարձած կը հանգչէր: Տկար եւ նուաղած կարոլոս կոմսին պատկերը՝ զոր գերեզմանին վրայ տեսած էր, անդադար իր աչաց առջեւ կը ներկայանար եւ սրտին խաղաղութիւնը՝ որ բարի գործքի մը վարձքն է, իրմէ կը բառնար:

Որպէս զի աս նեղացուցիչ մտածութիւններէն ազատի, երկրորդ օրն իր գործքն յառաջ տարաւ: Կղզւոյն մէկալ կողմը՝ քարաժայռներու մէջ սաստիկ բարձրացած խոտեր տեսած ըլլալով, անկողին պատրաստելու համար զանոնք ժողվելու գնաց, եւ քանի մ'օր յառաջ գետնէն բարձր եւ հաստատուն շինած ոստէ վանդակի մը վրայ դրաւ: Մէկ կողմն ալ բարձի պէս բարձրացուցած ըլլալով՝ հանգիստ անկողին մը շինեց:

Բոլոր այս ղեաղմանց մէջ ժամանակ չէր ունենար մտածելու թէ արդեօք կարոլոս կոմսին ինչ պատահած է, միայն փութով իր անկողինը պատրաստելու վրայ կը մտածէր: Զկոմսը նոյն օրը կակղիններու հովիտը չէր տեսած, անոր ըրած սպառնալիքներն եւ յանդիմանութիւններն եւ կոմսին սէզ բնութիւնը մտածելով, հասկըցաւ որ իր թշնամին աւելի կ'ուզէ ամէն նեղութիւն կրել՝ քան թէ հովիտը գալ:

Միայն կատար իր տիրոջմէ ուտելիք չընդունելով՝ Փիլիպպոսին դիմեց, որն որ կերակրոյն մէկ մասն անոր տուաւ: Մեր-

վիլ տեսնելով որ ալ կոմսը չ'երեւար, գուշակեց որ հիւանդ ըլլայ, եւ սկսաւ ցաւիլ որ իր արհամարհողական խօսքերովը զինքն իր ապաստանարանէն վռնտած էր:

Անկողինը պատրաստելու ատեն կարծած էր որ անոր վրայ՝ փետրալից անկողնէ մը աւելի հանգիստ գիշեր մը պիտի անցընէ. բայց խաղաղութիւնը խռովեալ խրճի մը մէջ չի բնակիր, եւ անմեղը կարծր գետնի վրայ աւելի քաղցրանիր՝ հեւ հանգըստաւէտ քուն կը ճաշակէ, քան թէ յանցաւորը կակուղ եւ վարդացան փափուկ փետուրներու վրայ:

Փիլիպպոս՝ իր թշնամին գրեթէ միշտ աչաց առջեւ կը տեսնէր: Կը տեսնէր որ գունատ եւ գեղցնած իր անկողնոյն բոլոր տիւրը կը դառնար, եւ իր անկողնոյն փափուկութեանը համար զինքը կը յանդիմանէր, մինչդեռ ինքը, Իսդէնի կոմսը, հազիւ գլուխը գնելու կարծր քար մ'ունէր: Յետոյ մտաց առջեւը կու գար իբրեւ թէ ծովեղբրը թողուած՝ ծարաւէն ու տաքութենէն կը պապակի. ետքէն ի միասին փորած գերեզմանին վրայ ծունկ ինկած կը տեսնէր. իր կատաղի աչուրները մեղմացած էին, արտասուքն՝ այտերը կ'ուռգանէր, եւ ամբողջ կերպարանացը վրայ մահահանգոյն տփգնութիւն մը պատած էր:

Փիլիպպոս՝ այսպիսի ցաւագին երեւոյթներէ տանջուելով, ի զուր կը ջանար հանգիստ գտնել. որչափ որ զկարոլոս իր մտքէն հեռացընելու ճիգ կ'ընէր, այնչափ աւելի կոմսն իր մտաց առջեւը կը ներկայա-

նար՝ տրտմած, կապուտակեալ, արեամբ աղտեղած, եւ բերնէն կատաղութեան ու անիծից խօսքեր կը լսէր, ատելութիւն, վրէժխնդրութիւն, մարդասպանութիւն բառերն անդադար Փիլիպպոսին ականջին կը հնչէին: Դժբախտ անկողնոյն վրայ կը չարչարուէր, ճակտէն պաղ քրտինք կը վազէր եւ շունչը կը կտրէր: Վերջապէս այն քաղցր եւ հանդստաւէտ երեւակայած գիշերը, այնպիսի խռովութեան եւ տանջանայ գիշեր մ'եղաւ՝ որ չի կրնար երեւակայուիլ:

Ընցուցած անբուն գիշերուան նեղութենէն յսգնելով՝ առտուան դէմ քնացաւ: Բայց ինչպիսի՞ պատկեր ներկայացաւ ան ատեն իր մտաց առջեւը: Ար կարծէր թէ երկինք կը բացուէին եւ երկնաւոր նուազներու քաղցրաձայն գեղգեղանք մը կը հնչէր իր ականջին. լուսարձակ եւ սպիտակափայլ երանեալ հոգւոց գունդ մը կը տեսնէր: Ասոնց մէջ դարմանալի գեղեցկութեամբ մատաղ կոյտ մը կը շողար, պայծառ սպիտակութեամբ պարեհտու մը՝ չազած, ձեռքը՝ արմաւենի մը, գրւեխն ալ՝ պսակ: Փիլիպպոս ճաննալու կը ճգնէր այս կոյտը, որուն նայուածքն խտուութեամբ խառն քաղցրութիւն մ'ունէր, որ հոգւոյն մինչեւ խորքը կը թափանցէր: Վերջապէս ուրախութեամբ զմայլած՝ ճանչցաւ որ իր կոյր Մարիամ՝ քոյրն է, ան սիրելի քոյրը՝ զոր այնչափ խանդակաթ սիրած էր, եւ որուն կանխաձայն մահն իրեն այնչափ ցաւ պատճառած էր:

Նոյն վայրենիւնն ուրիշ շատ բաներ

յիշեց. ի մասնաւորի յիշեց իր երիտասարդութեան այն օրը, որ սիրելի քոյրն աղօթեցր զօրութեամբն եւ խօսքերուն քաղցրութեամբը՝ իր խռովութիւնը հանդարտեցուցած եւ բարկութիւնը շիջուցած էր:

Հրեշտակաց դասակները կ'երգէին. Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, եւ յերկիր խաղաղութիւն՝ ի մարդիկ հաճութիւն...: Ի մէջ այլոց՝ սաստիկ աղղեցիկ ձայն մ'ալ լսեց որ կ'ըսէր. Աստուած մեր յանցանքները ներեց, ինչպէս մենք ալ զմեզ վշտացնողներուն ներեցինք. եւ դարձեալ կը կրկնուէր. Փառք ի բարձունս Աստուծոյ...: Նոյն երկնաւոր ձայնը՝ այն կոյր օրիորդին ձայնն էր, այն ձայնն էր որ այնչափ անգամ՝ Փիլիպպոսին սրտին մէջ յուզուած մրրկները հանդարտեցուցած էր. մի եւ նոյն ձայնն էր, բայց աւելի գեղեցիկ, աւելի քաղցր:

Փիլիպպոս իր սրտին մէջ զիրար յաջորդող շարժմունքներուն ալ չկրցաւ համբերել: Յանկուած արթնցաւ, երեւակայութիւնը տեսնել կամ լսել կարծած բաներով լի: Օրն արդէն ըստ բաւականի յառաջացած էր եւ արեւը սաստիկ կը տոչլորէր. շուտ մը անկողնէն դուրս ցատքեց, ծուրը դրաւ, համառօտ աղօթք մ'ըրաւ եւ աշուրներն արցունքով լեցուեցան:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Գ .

Մարդուն սիրտն անդունդ մըն է . . . : Փ ի ի կպոսին առջի բարի մտածութեանցը՝ շուտ մը խիստ ու անհնարին պատերազմ մը եւ ուժգին հակառակ խորհուրդներ յաջորդեցին : Թողութիւն տալու ամէն պատճառներուն դէմ միտքը կու գային ատելութեան ունեցած պատճառները : Իր վրէժխնդրութիւնը յագեցնելու համար երբեք միտքը այնչափ բարուհանքներ ու պատճառներ գտած չէր . յիշողութիւնը՝ Կոմին բոլոր անիրաւութիւնները յիշելու այս անգամուան պէս երբեք հաւատարիմ չէր գտնուած : Բայց մինչդեռ կը մտածէր որ իր կողմանէ արտաքոյ կարգի տկարութեան գործք մ'ըրած կ'ըլլայ, եթէ նախ ինքը՝ հպարտ եւ անիրաւ մարդէ մը թողութիւն խնդրէ . ահա յանկարծ իւր թշնամւոյն մահուան գաղափարը կը ներկայանար մտաց առջին եւ հոգին կը խռովէր : Միւս կողմանէ յիշելով Էսդէն կոմինն անգթութիւնը, կը ջանար իր սրտէն գութն ու գորովը արմատաքի խլել եւ իր աննուաճելի կլրքը հաճել :

Երանի՛ անոնց, որ մեր այս պատմութիւնը կարդացած ատեն՝ չեն կրնար իմանալ թէ այսպիսի երկայն ատեն սնուցեալ թշնամութիւնն ինչպիսին չարիքներ կը ծնանի՝ զգայուն եւ մեծանձն մարդու մը սրտին մէջ : Հարկ է վրէժխնդրութեան կրքին փորձն առած ըլլալ . հարկ է երկայն ատեն եւ սովորութեամբ հակառա-

կութեան եւ ռիսկալութեան զգածմանց ձեռքը մատնուած ըլլալ, որպէս զի մարդ Մերգիլին սրտէն անցածները կարող ըլլայ իմանալ :

Այս մտածմունքները՝ սաստիկ զորաւոր եւ անձկութիւնները խիստ դառն ըլլալով, չկրցաւ կակղիներու հովտին մէջ հանդարտ կենալ . տատանեալ քայլածքներով հովտէն դուրս ելաւ, եւ սկսաւ տրտմած եւ մտախորհ քայլել : Ծովեղբերը հասաւ, ուր երբեք ցորեկուան տաք ատենը գացած չէր : Արեւուն ծառաքայլութեան սաստիկ ազդեցութենէն՝ չարաչար գլխուցաւ մը զգաց, թէեւ իւր թշնամւոյն զգացածէն շատ նուազ էր : Ապշեցաւ մնաց, որ Կոմին ինչպէս կրցած էր այս ցաւոց համբերել :

Պարզ հետաքրքրութենէ զատ՝ ուրիշ այլեւայլ պատճառներէ շարժեալ, սկսաւ ամբողջ ծովեղբերին երկայնութեանը շրջիլ, միտքը գնելով որ զԿոմնը չտեսած ետ չդառնայ :

Բաւական ատեն այս իր երթեւեկը յառաջ տարաւ, առանց իր փնտռածը նշմարելու : Իր ընկերաց գերեզմաններուն տեսիլը իր տառապանքն ու պատերազմները սաստկացուց :

Կարողոյ՝ ան տխուր տեղերէն չբաժնուած՝ նոյն գերեզմաններուն վրայ խաչաձեւ տախտակներ դրած էր : Աս խաչը Փ ի ի կպոսին վրայ խորունկ ազդեցութիւն ըրաւ : Գիշերուան երազին յիշատակը դարձեալ միտքն եկաւ, իր թշնամւոյն կերպարանաց գունատութիւնը եւ վրան

տեսնուած ցաւոց եւ վշտաց նշանները յիշեց: Ան ատեն այս ահաւոր մտածմունքը թէ Կոման առանց մարդու մը օգնականութեան մեռած ըլլայ, բոլոր զօրութեամբ իր վրան յարձակեցաւ, եւ իր քաջ ու անդրդուելի սիրտն ահաբեկ եղաւ:

Նոյն վայրկենին՝ Կոմանի այրին առջեւը կը գտնուէր, եւ ներս մտնելու սաստիկ բաղձանք կը զգար. սակայն եւ այնպէս վարանեալ չէր կրնար յառաջ երթալ: Կաստոր դուրս վազելով՝ իր շարժմունքներովը կարծես թէ զինքը ներս մտնելու կը հրաւիրէր: Իսկ Փիլիպպոս՝ զինքը սարսափեցընող երկիւղէ մը եւ վերջի՝ աստիճանի ընդդիմութենէ արգելուելով՝ չկրցաւ ինք զինքն որոշել: Բայց քիչ մը ետքը խեղճ շունը նորէն ետ դարձաւ եւ ակռաներովը անոր զգեստին քղանցը խածնելով՝ կը ճգնէր զինքն այրը տանիլ, եւ այնպիսի աղաչողական հայեցողածքով մը կը նայէր, որ Փիլիպպոս ալ չկրցաւ դէմ դնել:

Ներս մտաւ, եւ տեսաւ որ իր դժբախտ թշնամին անզգայ գետնի վրայ տարածուէր մնացեր է: Փիլիպպոս զինքը մեռած կարծեց եւ սաստիկ զարհուրանքէն ետ ետ քաշուեցաւ:

Անկարելի է ստորագրել Խոզէն կոմսին երբեմն այնպէս ծաղկադէմ ու զուարթագին կերպարանացը վրայ ցաւոց եւ վշտաց պատճառած փոփոխութիւնը: Ամենէն աւելի մերձակօրնայեան թիւ գինքն ան կապուտակեալ եւ խեղճ վիճակի մէջ տեսնէին, հագիւ կրնային ճանչնալ: Ան-

շարժ ու սեւեռեալ աչուրները կորսնցուցած էին յառաջուան վառվռնութիւննին. շրթուները պապակած, եւ խառնակած մազերը ճակտին վրայ իջած էին:

Այս սրտաշարժ տխուր տեսարանէն Փիլիպպոս յաղթուեցաւ: Չկրցաւ այսպիսի ցաւագին տեսլան դիմանալ. աչուրներն ուրիշ կողմ դարձուց, ծունը դրաւ սկսաւ դառնապէս լալ: Սաստիկ ցաւով միտքը բերաւ՝ նաւաստապետին գերեզմանին վրայ եղած վերջին կռիւլը. մանաւանդ զգալով այրին վատաւորող օդը, ուր հաղիւ կրնար շունչ առնուլ, մտածեց որ իր սպառնալիքներն էին որ խեղճ Կոմսը՝ կղզւոյն մի միայն բնակելի տեղէն վաճառած էին:

Զինքն աղմկող այս մտածմանց մէջ յիշեց որ տղայութեան ատենը տենդէ մը բռնուելով, որ զինքը մինչեւ մահուան դուռը հասցուցած էր, ծարաւին ահագին տանջանաց փորձն առած էր, եւ թէ ինչպէս դիւրութիւն կը զգար երբոր Խոզէնի կոմանձւոյն Կարոյոսին մօրը ձեռքէն կտոր մը սառնոց կ'առնուր բերանը: Այս սքանչելի տիկինը տուած էր իրեն նաեւ իւր պարտիկին աղնիւ պտուղները: Իր մայրը շատ անգամ կրկնած էր իրեն թէ միայն ան սառնոցով եւ ան պտուղներով իր կեանքը կրցած էր պահել:

Եւ սակայն, կ'ըսէր ինքն իրեն Փիլիպպոս, ես թշուառականս՝ հպարտութեամբս եւ ատելութեամբս անոր որդին այնպիսի ողորմելի վիճակ մը հասցուցի, որ եթէ իր սիրալի մայրը տեսնելու ըլլար, ցաւէն կը մեռնէր...

Այս միջոցին Կոմսին ձայնը փրկւոյսի մտածմունքն ընդհատեց. կերեւար թէ բան մ'ըսել կ'ուզէր: Շուտ մը ոտք ելաւ, քովը վազեց եւ գլուխը վեր վերցուց: Ականջը բերնին մօտեցընելով կրցաւ անոր ըսածն իմանալ: Մէկ բառ մըն էր, Ծուր. եւ այնպիսի տկար ձայնով մ'արտաբերեց այս բառը՝ որ մինչեւ ցմահ Փիլիպպոսին մտքէն երբեք չէլաւ:

Մէկէն սիրտը սաստիկ անձկութենէ մը պաշարուեցաւ եւ խիստ շարժեցաւ: Բարեբախտաբար գրպանին մէջ հնդիկ ընկոյղ մ'ունենալով՝ անոր կաթը խեղճին բերանը կաթեցուց: Քանի մը վայրկեան այնպէս երեւցաւ որ աս դարմանը արդիւնք պիտի չունենայ. բայց վերջապէս Կարողոս Կոմսը զգալի կերպով վրայ գալով՝ շթափու թեամբ զովացուցիչ ըմպելոյն մնացած մասն ալ խմեց, եւ աչուրները բանալով՝ երախտագիտութեան զգածմամբ դէպ ի Փիլիպպոս դարձուց: Նոյն հայեցումածը Փիլիպպոսին վրայ այնպիսի ազդեցութիւն մ'ըրաւ՝ որ երբեք փորձած չէր:

Յայտնի կը տեսնուէր որ Կոմսը զինքն ուրիշ մէկու մը տեղ կը դնէր, վասն զի բազուկները դէպ ի անոր երկնցընելով՝ սիրելի եղբայր կ'անուանէր, եւ բարեկամաբար կ'աղաչէր որ զինքն ան զարհուրելի տեղէն դուրս հանէ, եւ պառկած տեղէն աւելի փափուկ անկողնոյ մը վրայ հանգչեցընէ, վասն զի ամբողջ տկար մարմնովը կը տանջուէր:

Ո՛հ, խեղճ տառապեալ, ըսաւ Փիլիպ-

պոս, եթէ գիտնայիր թէ որուն կու տաս այդ քաղցր անունը եւ որմէ օգնութիւն կը խնդրես, գուցէ լաւագոյն կը համարէիր մեռնիլ քան այս օգնութիւնն ընդունիլ: Սակայն, աւելցուց, եթէ շատ ուշ օգնութեան հասայ քեզի, գոնեայ աս զարհուրելի այրը չես մեռնիր:

Այս բառով՝ խեղճ հիւանդը որ անզգայութեան մէջ ինկած էր, գետնէն վերցուց, եւ բաղկացր վրայ առնելով՝ դէպ ի կակղներու հովիտը ծամբայ ելաւ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Ե .

Փիլիպպոս սաստիկ այլալեցաւ, երբ որ թշնամւոյն ձեռքն իր ձեռքին դպելով՝ արտաքոյ կարգի տաքութիւնն զգաց, երբ որ անոր գլուխն իր ուսերուն վրայ թալկացեալ ինկաւ: Առուակն որ հասան, զովացուցիչ ջրով Կոմսին երեսն ու ձեռուները թրկեց, որով խեղճը քիչ մը հոգի առաւ: Յետոյ անոր ցամաքեալ շրթանցը կրիայի խեցւով ջուր մերձեցուց, զոր Կարողոս Զյազուրդ խմեց: Առանց աս զովացուցիչ դարմանին՝ հիւանդն յառաջ քան հովիտ հասնիլ՝ հաւանականաբար ծարաւէն եւ տկարութենէն կը մեռնէր: Արեգական տապախառն ջերմութենէն երկուքն ալ այնպէս կը նեղուէին, որ Փիլիպպոս մեծապէս ուրախացաւ երբ խրճիթն հասնելով՝ իր անզգայ բեռն անձին համար պատրաստած անկողնոյն վրայ ընկողմնեցուց: Կոմսը յոգնութենէն

ու տկարութենէն այնպէս ընկճած էր, որ հաղիւ քանի մը ժամ անցնելէն ետեւ սկսաւ կենդանութեան նշան տալ:

Փիլիպպոս շատ մը կակղիկ ծաղիկ քաղելով՝ քրով լեցուն կրիայի մեծ խեցւոյ մը մէջ լեցուց, եւ անով հիւանդին ձեռուներէն ու քունքերը կը թրջէր, անպատմելի անհանգստութեամբ սպասելով որ նորէն ի կենդանութիւն դառնայ:

Երկրորդ օրը կոմսն աչուքները բացաւ, եւ մեծ դարմանք ու հաճութիւն ցուցուց իր վիճակին յառաջունէ շատ աւելի լաւ ըլլալուն: Սակայն եւ այնպէս թիշտ կը բանդագուշէր, եւ Փիլիպպոսին դարձած՝ հետն այնպէս կը խօսէր, իբրեւ թէ եղբայրն ըլլար, իրեն գորովայն անուններ կու տար, եւ խանդակած ու քաղցրախառն բառերով իր հիւանդութեան մանր պարագաները կը պատմէր:

Փիլիպպոս խիստ շարժած էր, եւ հիւանդին՝ տենդի զառանցութեան մէջ ինկած ըլլալը մոռնալով, ինչո՞ւ կակղինեւրու ձորը չդարձար, հարցուց անձկութեամբ մը:

Ղաւն ղի առանձին եւ հիւանդ էի, պատասխանեց կոմսը՝ չգիտնալով թէ որուն հետ կը խօսի, մանաւանդ որ անկարելի է որ ան աներես Մերովիլին հետ ապրիմ, որն որ զիս մեռցընել կը սպառնայ՝ եթէ հետը յարգութեամբ չխօսիմ:

Փիլիպպոս աս խօսքերուն վրայ սարսափեցաւ: Իսկ կոմսը միեւնոյն կերպով խօսիլը կը շարունակէր. երբեմն ինք զինք կը մեղադրէր, երբեմն ալ դառնապէս իր

թշնամոյն վրայ տրտունջներ կ'ընէր: Մերովիլ արտաքոյ կարգի խռովեցաւ, երբ որ շատ մը անկապակցեալ խօսքերէն ետքը, լսեց թշնամոյն հետեւեալ խօսքերը:

Կ'ուն շատ անդամ, սիրելի եղբայր, ան Փիլիպպոս Մերովիլին դէմ ունեցած ատելութիւնս կը յանդիմանէի. ինձի կ'ըսէիր թէ անոր բարի բարի հանգամանքները կը ճանչնաս, եւ թէ ես զինքն յանրաւի կ'ատեմ. ինչ կ'ըսէիր արդեօք՝ եթէ տեսնէիր որ սպառնալիքներ կ'ընէ դժբախտ եղբորդ, որ ցաւերէն ու սաստիկ տկարութենէն ինք զինք պաշտպանելու կարողութիւն չունէր:

Փիլիպպոս կարմրեցաւ, յիշեց սպառնալիքները զոր իր թշնամոյն ըրած էր: Կը կարծէր որ բարկութենէ յաղժուելուն վրայ երբեք պիտի չկարենայ ըստ բաւականին ցաւիլ ու զղջալ: Միտքն՝ ամենադառն մտածութիւններով կը տանջուէր, երբ կարոյոս կոմսն՝ անշուշտ ինք զինքը հօրն ապարանքը կարծելով, անհամբերութեամբ ու հրամայական ձայնով կը պահանջէր որ իրեն սառոյց, դեղձ եւ ելակ բերէ:

Փիլիպպոս չէր գիտեր զինքն ինչպէս գոհ ընելը, անձկութեանց ու վարանաց մէջ կը ծփար: Մէյ մ'ալ հիւանդը խաղող բառն արտաբերեց: Մերովիլ իր խրճիթին յարկին վրայի խաղողներն յիշելով, անմիջապէս ամապարեց գնաց տեսնելու թէ արդեօք ուտուելու չափ հասած են: Իսկ կոմսը բարձրաձայն կը գոչէր ու կը հրամայէր որ ետ դառնայ, գննայ, շուտ ընէ. իր հրամանները կատարելու համար ծա-

ուայ մը խրկէ, եւ չէր ուզէր որ զինքն առանձին թողու:

Քանի մը վայրկենէն՝ Փիլիպպոս ձեռքը հասուն ողկուղով մը ետ դարձաւ: Կոմսն ողկոյզը սաստիկ ուրախութեամբ նշմարեց, բայց այնչափ տկար էր որ չէր կոնար անձամբ բերանը տանիլ: Ողկոյզը Փիլիպպոսին տուաւ եւ աղաչեց որ իրեն կերցընէ: Փիլիպպոս հնազանդեցաւ եւ մեծ համբերութեամբ կատարեց անոր ամէն չափազանց պահանջումները:

Վերջապէս Կոմսը՝ զինքն յուզող զառանցութենէն տկարացած՝ խոր թմրութեան մէջ ինկաւ, եւ նոյն գիշերն ու յաջորդօրէն մէկ մասն անշարժ մնաց:

Մերժել՝ որ անոր ձեռքներն ու երեսը թրջելը կը շարունակէր, շրթանց շարժումէն իմացաւ որ ջուր խմելու գէ: Գլուխը քիչ մը վեր վերցուց, կուրծքը կութնցուց եւ խաղողի ու կակղիի հիւթը շրթանցը մերձեցուց: Կոմսը մեծ յօժաբութեամբ աս ակորժական դեղը խմեց, եւ աչուրները բանալով՝ Փիլիպպոսին նայեցաւ, իբրեւ թէ ան սիոփութեան փոխարէն անոր շնորհակալ ըլլալու համար: Եւնոյն միջոցին Կոմսին նայուածքին մէջ տեսնուած զարմացման զգածումէն իմացաւ Փիլիպպոս որ զինքը ձանձկեր է: Կոմսն ալ զառանցութեան մէջ չէր, իր գունատ այտերը՝ կենդանի կարմիր գոյն մը կ'առնէին: Մերժիլ, ըսաւ, ես քեզմէ այսչափ սէր գտնելու արժանի չեմ...: Եւ խորունկ հառաչանք մ'ընելով՝ իր սովորական անզգայութեան մէջ ինկաւ:

Չայնին հնչումն ու աս քանի մը բառերն արտաբերելու եղանակը Փիլիպպոսին սիրտն ի խոր խոցեցին: Քաղցր գորովանօք Կոմսին մարմնոյն վրայ ծռած՝ անձկութեամբ այս ճգնաժամին ընթացքը կը նկատէր: Ինք այսպիսի տեսարանաց վարժած չէր. ամենեւին մեռնողի մը քով գտնուած չէր, բաց ի քրոջը մահուան անկողնէն. բայց անոր մահն այնպէս մեղմ եղած էր, որ աւելի ծաղկի մը թարշամբուրէն կը նմանէր, քան մահականացուի մը դէպ ի գերեզման ըրած ահագին անցքին: Ինչ տարբերութիւն անոր եւ աչաց առջեւն ունեցածին մէջ. վասն զի չկայ այնչափ զարհուրելի հիւանդութիւն որչափ արեւադարձի տապախառն տեսիլը, եւ այդ էր հիւանդութիւնն որ այնպիսի սաստիկ ցաւերով զկարողութիւնը Կոմսը՝ յաւիտենականութեան սեամբը հասցուցած էր:

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ Զ:

Թշնամւոյն կրածներուն տեսիլը՝ Փիլիպպոսին սրտին մէջ ատելութեան ամենափոքր կայծն ալ մտած էր: Քրոջը մահուան տեսն ունեցած զգածմունքներով՝ Կոմսին ճգնաժամին կատարածին կը սպասէր, եւ շատ կը վախնար որ դժնդակ ելք պիտի ունենայ: Ի դուր կը սպասէր որ դարձեալ սթապի: Օրերը կ'անցնէին, եւ Կոմսին վշտերն ու ցաւերը չէին դադրեր, մահաւանդ թէ կ'երեւար որ տեսնուեր թմալով աւելի կը սաստկանայ: Չառան-

ցուծեան մէջ Կոմսին խօսածները շատ տխուր եւ սրտաշարժ բաներ էին: Ա՛լ այնուհետեւ հիւանդութեան առջի օրերը ցուցուցած անհամբերութիւնը չունէր, այլ կ'երեւար թէ խիստ ընկճած է, եւ ասիկայ տենդին ջերմութենէն աւելի կը խռովէր զՓիլիպպոս:

Ստուգիւ ահագին ու սոսկալի բան մըն է տեսնել մեր նմաններէն մէկն ի դրունս յաւիտենականութեան հասած՝ առանց բանականութեան փորը լըյս մ'ունենալու, որով կարենայ իր տալու անաչառ հաշուին պատրաստուիլ: Կը յիշէր Փիլիպպոս որ իր թշնամունջն ինք զինքն ամբաստանած յանցանքներուն պատճառն ինքն եղած էր, վասն զի իր յանդգնութեամբը՝ զանիկայ բարկացրնելու միջոցներ փնտռած էր, ուստի եւ Կոմսին կրած սաստիկ խղճի խայթերուն պատճառն՝ ինքն է:

Եթէ ես անոր աչաց առջեւէն խուսափէի, կ'ըսէր ինք իրեն, ան փութով՝ որով միշտ կը ջանայի առջեւն ելլել, ան ատեն իր աստիճանէն այնպէս ստորին եղող անձս շուտ կը մոռնար: Իր պակասութեանց ու յանցանաց մեծագոյն մասին պատասխանատուն ես եմ: Ստոյգ է՝ Աշիլ նաւուն վրայ իր իշխանութիւնը չարաչար գործածեց. սակայն քանի որ աս կղզոյն վրայ կը գտնուինք՝ ես ալ իրեն հետ ինչպէս վարուեցայ:

Փիլիպպոս այսպիսի կսկծեցուցիչ մտածութեան մէջ ընկողմած էր. ես միշտ հիւանդին քով նստած՝ անոր երեսը կը հովահարէր ծովային թռչնոյ մը թեւովը:

զոր Կաստոր բռնած էր: Օդը սաստիկ տաք էր, եւ անդադար որոտումներ ու փայլակներ իրար կը յարդրէին: Քանի մը օր այսպէս անցնէին ետեւ՝ օր մը իրիկուան դէմ տեղատարափ մը եկաւ, որով օդն ու տապաղեալ երկիրը զովացուց: Միջնորտին այս փոփոխութիւնը Կոմսին վրայ շատ լաւ ազդեցութիւն բրաւ, որ աշուրները բանալով՝ բոլորտիքը կը նայէր այնպիսի զարմացմամբ, որ չի կրնար ստորագրուիլ: Վերջապէս աս խօսքերն ըսաւ, Ո՛ր եմ, ինչպէս հոս եկայ:

Հանդարտեցէր, Տէր, բաւ Փիլիպպոս խռովելով: Երկայն ատենէ վեր աս վայրկենին՝ սպալիս թլլալով, առանց զԿոմսը վշտացնելու բսեիքն արդէն պատրաստած էր: Բայց յանկարծ լեզուն բռնուեցաւ, անշարժ մնաց եւ չէր կրնար խօսիլ. այլ լայլութեանը թշնամունջն երեսը նայելով՝ ձեռքի փետուրն արտասուօքը կը թրջէր:

Մերվիլ, բաւ Կոմսը մեռելի պէս գոյնը նետած, հիմայ կ'իմանամ վիճակս. դադրէ ինծի այսպիսի սէր ու կենսաբ ցուցնելէ, որուն արժանի չեմ: Խաբէն ձայնն աւելի ցածցնելով, ըսաւ. Չէ, չէ, երբեք չի կրնար ըլլալ. ես զքեզ շատ թշնամանեցի... Գնա, գնա, թող որ քու հարստակալիդ առանձին մեռնին: Ես քու վիշտքդ ու տառապանքդ տեսայ, կրածներդ տեսայ՝ առանց վրադ գլխաւու: Ուրիշներուն վշտակից չեղողն արժանի չէ որ ուրիշներն ալ իր վրայ գուլթ ունենան... Մերվիլ, թողութիւն տուր ինծի:

Աս ըսաւ, եւ գլուխն անդին դարձր-

ներով՝ ծիւրեալ ու ցամաքեալ ձեռու-
ներովն երեսը ծածկեց. բայց Փիլիպպոս
անոր կուրծքին շարժումէն իմացաւ որ
կու լար: Չգուշաւորութեան զգածմամբ
քիչ մը հեռացաւ, որպէս զի չկարծուի
թէ զինքը կը դիտէ, եւ ոչ ալ կը համար-
ձակէր հետը խօսիլ, վախնալով որ չըլլայ
թէ ասով այլայլութիւնը սաստկացնէ եւ
կամ զինքը վշտացնէ: Իսկ Կոմսին արտա-
սուքը՝ հպարտութեան արցունքներ չէին,
այլ ի ճշմարիտ բեկեալ սրտէ կը բխէին:
Այնպիսի արտասուք էին, որոնք կը փա-
րատեն սեւամած ամպերը, զերկինս կը
բանան եւ կը զուարթացնեն: Կոմսը
զանոնք թափելուն վրայ չէր ամհնար, եւ
ոչ ալ Փիլիպպոսէն ծածկելու դիտում
ուներ:

Քիչ մը ետքը խօսիլ սկսելով, Մեր-
վիլ, բաւաւ, կրնաս ինծի ներել:

Ո՛հ, Տէր, պատասխանեց Փիլիպպոս,
իմ թողութիւն խնդրելու պարտքս ձե-
րինէն աւելի մեծ է: Երկուքնիս ալ՝ մեր
գիւրադրգիւ բարկացող բնութեան ան-
ձնատուր ըլլալով պակսեցանք: Եւ որով-
հետեւ դուք կը զոջաք ձեր պակասու-
թեանց վրայ, ինչպէս ես ալ իմիններուս
վրայ կը զոջամ, կրնանք ասով յոյս ու-
նենալ որ ապագային մէջ մեր երկնաւոր
չօրն աւելի եւս հաճելի կ'ըլլանք, որուն
առջեւը՝ շատ ատելի են սխալալուծիւնն
ու վրէժխնդրութիւնը:

Մերվիլ, կրկնեց Կոմսը, դուն շատ
մեծանձն ես: Ո՛հ, ինչպէս կրցեր եմ ես
այսպիսի աղնուասիրտ մէկը հալածել...

Ինք զինքնիդ ամբաստանելէ դադրե-
ցէք, Տէր. ձեր անձին խնայեցէք եւ այս
ցաւագին խօսակցութիւնը յառաջ մի
տանիք, ըսաւ Փիլիպպոս, երբ տեսաւ որ
Խազէն կոմսին երեսը յառաջունէ աւելի
կը գունատի:

Չէ, կրկնեց Կոմսը, կը զգամ որ կա-
մաց կամաց հոգիս աւելի կը վերգովի-
թերեւս ասոնք մտացս պայծառութեան
վերջին վայրկեաններն են, հարկ է որ յո-
գուտ դործածեմ եւ զքեզ ապահովցնեմ
որ ի հաշտութեան կը մեռնիմ՝ քեզի հետ:
Աղօթէ ինծի համար, Փիլիպպոս. յան-
ցանքներս այնպէս բազմաթիւ են որ
թողութիւն գտնելու հաղիւ կրնամ յու-
սալ: Եթէ դուն մեծանձնութեամբ զիս
Աստուծոյ ողորմութեան յանձնես, ասու-
գիւ բարերարն Աստուած քեզի բան չի
ղանար: Մերվիլ, ասիկայ քեզմէ կը
խնդրեմ, եւ խնդիրս արժանի է քու գե-
ղեցիկ հոգւոյդ...: Երբ որ ես մեռնիմ,
մի մոռնար զիս որ զքեզ ատելու դժբախ-
տութիւնն ունեցայ: Քու բերնէդ ելած
գթութեան մէկ խօսքը, սրտիդ մէկ իղձը
կրնան Աստուծոյ արդար դատաստան
ինծի համար մեղմացնել:

Ասոնք խօսած ատեն՝ Կոմսին աչուր-
ներն արցունքով թրջած էին: Քանի մը
վայրկեան լուռ կենալէն ետքը, աւելի
տկար ձայնիւ ըսաւ. Երբ որ ես մեռնիմ,
մագերէս փունջ մ'առ, եւ Գաղղիա դար-
ձած ատենդ՝ մօրս տար: Ըսէ իրեն որ եթէ
ապրելու փափաք ունիմ, անոր համար է մի-
այն որ պակսութիւններս չիտկեմ, զինքը

նորէն տեսնեմ եւ հօրս իմացընեմ՝ զքեզ իր առջեւը ստուծեամբ վատահամբաւելով գործած յանցանքս: Ո՛հ, Մերվիլ, անկեղծութեամբ ըսէ, թողութիւն կու տաս ինձի:

Այո, այո, գոչեց Փիլիպպոս՝ աւելի եւս կոմսին անկողնոյն մտնեալով, եւ ի նշան որ դուք ալ ինձի կը ներեք, ձեռուընդ տուէք:

Կարոլոս կոմսը ճիգ մ'ըրաւ անոր բազկաց մէջ նետուելու, եւ արցունքովը Փիլիպպոսին գոգը թրջեց:

Աս վայրկեանը երկուքին համար ալ իրենց բոլոր կենաց ամենէն երջանիկ վայրկեանն էր:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Է .

Այս գորովական եւ սրտաշարժ տեսարանէն ետքը, Կարոլոս՝ որ սաստիկ շարժած էր, բոլորովին տկարացած՝ կիսամեռ ինկաւ անկողնոյն վրայ: Փիլիպպոս սարսափելով՝ ինչ ընելիքը չէր գիտեր: Գորովալիւր խնամքով հիւանդը կը դարմանէր: Կոմսն այնպիսի ազնւական ու սիրալիւր կերպով յայտնած էր զգաժուժները, որ Մերվիլ չէր կրնար ըմբռնել թէ այնպիսի մէկն ինչպէս կրցեր է ատել: Յառաջուան անհաշտ թշնամութիւնն այնպիսի սաստիկ սիրոյ փոխուած էր, որ իւրաքանչիւրն իրենց նոյն թշնամութեան յանցանքն իր անձին վրայ կը ձգէր:

Ո՛հ, կ'ըսէր Փիլիպպոս՝ Կոմսին ան-

կողնոյն վրայ ծռելով եւ իբր թէ անոր ներկայութիւնը մոռնալով, ով կրնար մոռնել թէ ես որ հիմայ այսչափ հոգածութեամբ իր երեսաց փոփոխութիւնները կը դիտեմ, իմ յանգգնութեամբս զինքը գրգռելէն եւ նախատելէն հաճութիւն զգացած ըլլամ... Ո՛հ, երուկ ինձ թշուառականիս:

Կոմսն որ բոլորովին անզգայ չէր՝ այս խօսքը լսելով, մեղմով մը ձեռքը ճնշեց, որուն վրայ Փիլիպպոս ամբնալով՝ քիչ մը ետ քաշուեցաւ: Իսկ Կոմսը տկար ձայնիւ մ'ըսաւ. Սիրելի Մերվիլ, եթէ դուն այսպէս խօսիւ ինք զինքդ կը մեղադրես ան բաներուն համար որ իմ անտանելի ամբարտաւանութեանս դէմ իրաւացի պաշտպանութիւններ էին, ես ինչպէս կշտամբելու եմ ինք զինքս՝ Աշիլ նաւուն մէջ բռնած ընթացքիս համար, որ միտքս եկած ատեն զիս հոգեվարք կը հասցընէ:

Ալ անոնց վրայ մի մտածէք, Տէր, ըսաւ Փիլիպպոս, որուն մեծ հաճութիւն պատճառած էր Կոմսին իրեն տուած «Էրեւն» անունը. կ'աղաչեմ մեր սխալանաց ցաւադին յիշատակաւ մի խռովիք: Ո՛հ, ամենայն ինչ կու տամ՝ զձեզ առողջ եւ հանգիստ տեսնելու համար:

Քիչ մը ետքը Կոմսը բոլորովին ինք իրեն եկաւ, եւ յետոյ խոր քնոյ մէջ ինկաւ: Փիլիպպոս նոյն ժամանակ այնչափ հոգով նկերու ստիպեալ չըլլալով, գետնի վրայ երկնցաւ եւ ինք ալ քնացաւ:

Արթնցած ատեն արդէն արեւը ծագած էր, եւ որովհետեւ Կոմսը դեռ կը

քնանար, պտուղ եւ կրիայ բերելու գնաց։ Ետ դարձած աստեն՝ հիւանդն արթնցած էր, եւ յայտնի կը տեսնուէր որ լաւագոյն վիճակի մէջ է։

Կոման զՓիլիպպոս տեսնելով՝ ձեռքը դէպ ի անոր երկնցուց. Փիլիպպոս ալ իրեն հարցուց թէ որչափ աստենէ վեր արթնցած է, եւ ինչպէս է։

Բաւական աստենէ ի վեր է որ արթուն եմ, ըսաւ հիւանդը սիրուն ժպիտով մը, եւ անձկանօք քու դարձիւ կը սպասեմ։ Այնչափ ալ աղէկ եմ, որ կրնամ ինծի տարած խնամքիդ շնորհակալ ըլլալ։

Փիլիպպոս սիրով եւ մեծարանօք Կոմսին ձեռքը թօթուեց, եւ զինքն աղէկ վիճակի մէջ տեսնելուն վրայ զգացած ուրախութիւնն յայտնելէն ետքը, սկսաւ ձեռքէն եկած ամէն դիւրութիւն մատուցանել։ Հիւանդութենէն ետքը առջի անգամ Կոման անկողնէն ելաւ, եւ Փիլիպպոսին կրիայի պատեանով բերած ջրովը ձեռուներն ու երեսը լուաց։

Ետքէն սկսաւ փորձել սանտրով մագերը շիտկելու, որոնք հիւանդութեան միջոցին խառնակած էին։ Բայց թեւերն այնչափ տկարացած էին, որ մինչեւ գլուխը չկրցաւ տանիլ, եւ բարձին վրայ ինկաւ։ Փիլիպպոս սանտրն առաւ՝ մեծ զգուշութեամբ ու համբերութեամբ սկսաւ անոր մազերը սանտրել, այնպէս աղէկ՝ որ նոյն իսկ Էսդէնի կոմսուհին աւելի լաւ չէր կրնար ընել։ Շատ անգամ հիւանդն իրեն կ'ըսէր որ դանակն առնու մազերը կտրէ. բայց Փիլիպպոս չուզեց հաւանիլ։

Կամաց կամաց Փիլիպպոսին խնամքովը կարողութեամբ բաւականին վրայ կու գար, թէեւ տակաւին վերջին աստիճանի տկարութեան մէջ կը գտնուէր։ Քիչ մ'աւելի կազդուրելէն ետեւ՝ ընկերին օգնութեամբն առաւօտեան զով օդին հովիտը պտրտելու կ'երթար։ Եւ Փիլիպպոս չէր դադարէր ամէն հարկաւոր խնամքը տանելու. մինչեւ որ զինքը կատարելապէս առողջացած չտեսաւ՝ ան ամէն ծառայութիւնները կը մատուցանէր անոր, զորոնք իր հօրը բերդին մէջ կրնար գտնել։

Ատոււ մը Փիլիպպոս սովորականէն կանուխ ելելով՝ ծովեզերքը գնաց փայտ քաղելու։ Ի դարձին մեծապէս զարմացաւ, տեսնելով որ Կոմսը չէ թէ միայն ելեր ու հագուեր է, այլ նաեւ նախաճաշ պատրաստելու հետ է։ Բեռը վար ձգեց եւ Կոմսին վաղելով՝ ըսաւ. Աս ինչ է, Տէր. ձեր բարձր աստիճանին այսպէս անպաշտօնա՞ գործքի ինչպէս կրնար զբաղիլ։

Հո՛, հո՛, սիրելի Մերվիլ, պատասխանեց Կոմսը, ձեռքը Փիլիպպոսին բերնին վրայ դնելով, ալ իմ բարձր աստիճանիս վրայ մի խօսիր, յիշէ որ մենք հոս հաւասար ենք։

Տէր, կրկնեց Փիլիպպոս, կը տեսնեմ որ ինծի կատարեալ թողութիւն չէր տուած, որ աս անամօթ խօսքերս երեսս կը զարնէք։

Ըսած խօսքս ճշմարտութիւն է, պատասխանեց Կոմսը ծիծաղելով։ Ատեն մը ես նոյն խօսքը չտխրո՞թցի. սակայն, Մերվիլ, առանց յառաջուան անախորժ դէպ-

քերը յիշեցրնել եւ ոչ ալ զքեզ վշտացրնել ուզելու (որ եթէ այսպիսի դիտում մ'ունենայի) շատ ապերախտ եւ անգուլթ կ'ըլլայի) հարկ է որ յայտնեմ թէ չեմ կրնար տանիլ որ ինծի հետ այնպիսի մեծարանք վարուիս, իբրեւ թէ ես Գաղղիայի թագաւորն ըլլամ:

Ո՛հ, Տէր, եթէ գիտնայիք որ աս փոքր ծառայութիւնները ձեզի մատուցանելով ինչ հաճութիւն կը զգամ, ստուգիւ զիս անկէ չէիք զրկեր: Սակայն եւ այնպէս գիտցէք որ միայն բացարձակ արգելք մը կրնայ աս բաները շարունակելէն զիս ետ կեցրնել:

Մերվիլ, աս զգածումներդ աղնիւ սրտի նշան են. սակայն հրամանի կամ արգելքի խօսք մ'ընէր ինծի, ես հոս քու վրադ ամենեւին իշխանութիւն չունիմ:

Ինչո՞ւ, Տէր, իմ մեծն է՞ք, ըսաւ Փիլիպպոս գլուխը շարժելով:

Հո՞ս, պատասխանեց Կոմսը, յամենայնիս ես քեզմէ վար եմ: Մերելի Մերվիլ, պէտք չես վշտանայ որ քու աշխատութեամբդ ապրիլ յանձն չառնու՞մ. վասն զի ես ալ քեզի պէս երկու ձեռք ունիմ: Ըսէ, Փիլիպպոս, կ'ուզէս ինծի պէս անխորժ մէկը քու առաջնորդութեանդ տակ առնուլ եւ զիս քու աշակերտդ ընել:

Ես ձեզի բան չեմ կրնար զմանալ, ըսաւ Փիլիպպոս: Բայց որովհետեւ հիւանդութենէ շատ տկարացած էք, անոր համար ամենեւին կերպով մը պէտք չէ որ ինք զինքնիդ աշխատցընէք:

Աս ըսաւ, եւ սկսաւ Կոմսին նախա-

ճաշի համար եփած կրիան պատրաստել, նորէն սրդողելով խոհակերի գործ կատարելուն համար:

Կոմսը ծիծաղելով ըսաւ. Ըրած փորձիս յաջող եղա՞ր զիս ուրիշ նոյնպիսի գործքերու ձեռք զարնելու կը քաջայլերէ: Յարատեւութեամբ ամէն գործք գլուխ կ'ելլէ. կարելի է ատենօք ճարտար հիւսն ըլլամ՝ ինչպէս որ այսօր քաջ խոհակեր եղայ:

Փիլիպպոս գլուխը շարժեց, եւ ծանր կերպարանք մ'առաւ: Ուրեմն դուն իմ լաւ տրամադրութեանս վրայ կը տարակուսիս, շարունակեց Կարոլոս, այնպէս ձեւացընելով իբր թէ անոր միտքը հասկըցած չըլլայ:

Մերվիլ, ասիկայ ինծի մեծ նախատինք է. բայց եռոտանի աթուռին փորձը ստուգիւ հիւսնութեան մէջ ունեցած յաջողակութեանս վրայ քեզի աղէկ գաղափար տուած գիտի չըլլայ:

Կաղաչեմ, Տէր, գոչեց Փիլիպպոս, ան դէպքին խօսքը մ'ընէք:

Ընդհակառակն, կրկնեց Կոմսը զուարթութեամբ, հիմայ կ'ըրթամ ծառին տակէն ան աթուռը կը բերեմ, զոր այնչափ բարկութեամբ մէկդի նետեցի: Դուն ալ սղոցդ եւ կանոնդ ինծի փոխ կու տաս, զորոնք ան ատեն տուած ատենդ այնպէս ամբարտաւանութեամբ չուզեցի յանձն առնուլ:

Կոմսին այս բաներուն վրայ այնչափ համարձակութեամբ եւ անկեղծութեամբ խօսելուն զարմացաւ Փիլիպպոս, եւ կաղաչէր որ անցածները նորէն չօրէն:

Եթէ նոյն ատեն ճշմարտութենէ զատ բան ըսած ըլլայիր ինծի, պատասխանեց Կոմսը, թերեւս կրնայիր կասկածել որ ազդարարութիւններդ տհաճութեամբ կը յիշատակեմ. բայց տուած դասդ ինծի այնչափ օգուտ բրաւ, որ չեմ կրնար մոռնալ: Ազնուատոհմ երիտասարդաց մեծագոյն մասին պէս՝ ես ալ փոխանակ ճշմարտութեան եւ արդարութեան լեզուին վարժելու՝ շողջորթութեան լեզուին վարժած եմ: Ամէն մարդուն իր ընկերին ունեցած պարտաւորութիւնները մոռնալով, արձակ-երասանակ անձնատուր ըլլալով կրակոտ բնութեանս, անամօթութեամբ թշնամանեցի երիտասարդ մը որ չէր ուղեր անձնակամակն հաճոյիցս խոնարհել: Գուն եղար, Մերվիլ, որ պակսութեանցս վրայ աչուրներս բացիր: Ապագային մէջ միակ ջանքս ու փոյթս պիտի ըլլայ զանոնք ուղղել: որովհետեւ համոզեալ եմ թէ յիմարութիւն է կարծել որ միայն ազնուականութեան աստիճան մը կամ հարստութիւնը բաւական է զմեզ ուրիշներուն առջեւ մեծարոյ ընելու:

Գ Լ Ո Ւ Ս Ժ Լ .

Աս խոսակցութեան երկրորդ օրը Կարոյս Կոմսը Փիլիպպոսին հետ ծովեզերք գնաց՝ կրիայի ձու փնտռելու: Նոյն անգամ՝ իրենց ցամաք ելած ծովեզերքին հակառակ կողմը բռնեցին: Աւաղին վրայ հասնելով, Կոմսը հեռուէն ապառաժնե-

րուն մէջ սեւ գունով եւ ըստ բաւականի կանոնաւոր ձեւով բան մը տեսնելով, Փիլիպպոսին ցուցուց, ան ալ առաւ ու աւաղին վրայ բերաւ: Ըստ բաւականի ծանր կը կշռէր մին էր, որ անտարակոյս Աշիլ նաւուն նաւաստիներէն մէկուն պիտի ըլլար: Փիլիպպոս ուսին վրայ առած՝ իրենց բնակարանը բերաւ:

Ի՞նչ կը կարծես, մէջը ի՞նչ կայ արդեօք, կ'ըսէր Կոմսը՝ երբ որ Փիլիպպոս կղպակը բանալու կը ծգնէր:

Կը յօստամ՝ որ գործիք ըլլայ, ըսաւ Մերվիլ, վասն զի շատ ծանր է: Աս ըսած ատեն փականքը տեղի տալով՝ արկղը բացուեցաւ:

Գործիք չեն, այլ գիրք, աղաղակեց Կոմսը, իր այս նոր բախտին վրայ սաստիկ ուրախացած: Եւ նոյն գրքերէն մէկը ձեռքն առնելով, մէկէն երեսը սաստիկ գունատութիւն մը պատեց, վասն զի բացած գրքին առջի երեսին վրայ Հենրիկոս Սէնդ-Ալ գրուած էր:

Ո՛հ դժբախտ Սէնդ-Ալ, գոչեց, ուրեմն թու մահդ ստուգելու համար այսչափ փութով արկղը բացեր ենք:

Փիլիպպոսին սիրտն ալ սաստիկ շարժելով արկղը գոցեց: Էրկուքն ալ տխուր յիշատակներով տանջուելով, արկղին մէջ եղածները նոյն ատեն քննել չուզեցին: Հաղիւ քանի մ'օր ետքը համարձակեցան նորէն բանալ. մէջը՝ մաթեմատիկական գործեաց կաղմած մը, եւ քիչ՝ բայց պատուական գրքեր գտան, որոնք ծովական պաշտօնականի մը զարգացման կրնան օգ-

նել, այս ինքն՝ նաւադնացութեան, աստ-
ղաբաշխութեան եւ երկրաչափութեան
վրայ ընտիր գրուածքներ: Ասկէ զատ քա-
նի մը բանաստեղծութեան եւ պատմու-
թեան գրքեր, նոր կտակարան մը եւ
զուարճալի գրքոյկ մը:

Գրոց մեծագոյն մասը ծովու ջրէն
թրջած ըլլալով, կոմսը զգուշութեամբ
բաց օդի մէջ տարածեց, եւ շուտով չոր-
ցան: Արկեղ մէջ ճերմկեղէն ու զգեստ
ալ կար:

Թէպէտ երկուքն ալ աս բաներուս մե-
ծապէս կարօտութիւն ունէին. սակայն
կոմսը հազիւ մեծ գոռարութեամբ
յանձն առաւ որ Փիլիպպոս իր տեղակալի
ուսադիրներն Սէնդ-Ակին նշանազգեստին
վրայ հաստատէ, եւ իրեն համար քանի
մը կտոր ճերմկեղէն մէկ կողմը դնէ:
Աս բաներն իրեն արտաքոյ կարգի օգուտ
ըրին, եւ առողջութեան մէջ հաստա-
տուելուն շատ նպաստեցին:

Քիչ մ'ետրը անձրեւաց ժամանակն
սկսաւ, որ ան օդաբաժնին ձմեռնային
եղանակն է: Ան ատեն լաւ իմացան որ
այսպէս ըստ պատահման գտած գրքերնին
իրենց ինչպիսի շահաւոր բաներ էին:

Կարօյոս կոմսը կրթեալ երիտասարդ
մին էր: Լաւ եւ հիմնական կրթութիւն
մ'առած էր, եւ չէ թէ միայն իր վեճա-
կին պատկանող ամէն գիտութիւնները
սորված էր, այլ նաեւ քաջ նաւապետի
մը անհրաժեշտ կարեւոր ուսմանց ալ քա-
ջահմուտ էր: Սաստիկ կը փափաքեր որ
իր տեղեկութիւնները Մերվիլին ալ հա-

ղորդէ, որ կոմսին ստիպողական աղաչա-
նաց համեմատ երկրաչափութեան եւ աս-
տղաբաշխութեան մէջ անոր աշակերտե-
լով, քիչ ժամանակուան մէջ հսկայա-
քայլ յառաջագիմութիւն բրաւ:

Աս երկու բարեկամաց մեծ երջանկու-
թիւն պատճառողն ան էր, որ երկուքն
այ նորէն սկսան կրօնի բարեպաշտական
կրթութեանց գործադրութեան: Իրենց
գլխէն անցած դէպքերը նորոգած էին
մտքերնուն մէջ իրենց առաջին քրիստո-
նէական դաստիարակութեան սկզբունքնե-
րուն յիշատակը, որով եւ կը տեսնէին թէ
ինչպէս մարդս մեծ ապերախտութիւն եւ
անհանձարութիւն կ'ընէ՝ զլանալով իր
սէրը՝ ամենաստեղծ Արարչին եւ տիեզե-
րաց վերին Վարչին:

Ամէն օր առտու իրիկուն աղօթքնին
մէկտեղ կ'ընէին, եւ շատ քիչ անգամ
կ'ըլլայ որ առանց արցունք թափելու կա-
րենային տէրունական գեղեցիկ աղօթքն
ընել, որն որ այնչափ քաղցր է քրիստոնէի
մը սրտին, որ մանաւանդ երբ մարդիկներէն
թողեալ լքեալ կ'ըլլայ, աւելի եւս ու-
րախութեամբ կը յիշէ թէ ունի Հայր մը
յերկին: Աս Մարիամ կը կարգային, որ
միսթարին է վշտացելոց, օգնութիւն ու
սատղ նաւելոց: Եւ Կարօյոս առանց յար-
տառու փղձկելու չէր կրնար յիշել, որ
մայրը վերջին անգամ իրմէ բաժնուած
ատեն ըսած էր թէ Ամէն օր աղօթք կ'ը-
նեմ քեզի համար առ Միսթարին վշտա-
ցելոց, առ Աստղն ծովու:

Անձրեւ գադրելէն ետեւ՝ խաչին կանգ-

նուած տեղը կ'երթային, հոն կը մոտձէին
Լւարոպայի, Գաղղիայի, իրենց ծնողաց ու
բարեկամաց վրայ. հոն իրենց յանցանաց
թողութիւն կը խնդրէին, Աստուծոյ կը
մատուցանէին իրենց կրած զրկումներն ու
վշտերը, եւ շատ անգամ աղօթքնին ընե-
լէն ետքը՝ զիրար կ'ընդգրկէին, որպէս զի
փրկագործութեան փայտին ոտքը հատու-
ցում ընեն իրենց երկայնիմամանակեան ան-
միաբանութեան ու յանցաւոր ատելու-
թեան:

Իրենց ընկերակցաց մարմիններուն տե-
ղը՝ իրենց շրջադայութեանց գլխաւոր տե-
ղերէն մէկն էր: Փիլիպպոս երկու երեք
անգամ կակղիներու ձորէն քանի մը ծառ
բերելով՝ հոն տնկեց. բայց իր խնամքն ու
աշխատութիւնը յուսացած հետեւութիւ-
նը չունեցան: Արեգական կիզիչ ծառա-
գայութները տնկողուն հիւթերը կը ծածէին
կը չորցընէին: Կարծես թէ մահը չէր ու-
զեր թողնուլ որ իր տխուր տէրութեան
մէջ բարերար շուք մը տարածուի:

Հատ անգամ իրենց ուսումն ընդհա-
տելով, քանի մը եջ կը կարգային նոր
կտակարանէն, զոր իրենց մեծ գանձ մը կը
նկատէին: Գլխաւորաբար շատ կը միխթա-
րուէին իրենց ներկայ վիճակին հետ կա-
պակցութիւն ունեցող հաստիքները կար-
գայով: Ան ամառի անապատին մէջ, ուր
ամէն արարածներէ թողուած էին, եւ
Ամենազօրին աջը զիրենք այնպիսի արտա-
քոյ կարգի եղանակաւ կը պաշտպանէր ու
կը պահպանէր, չէին կրնար նախախնամու-
թեան վրայ յոյսերնին դնելու զիրենք յոր-

դորող քաղցը խօսքերն հաճութեամբ կար-
գալէ դադրել:

Ինչպէս կրնային առանց շարժելու
կարգալ հետեւեալ խրատները: Երկնից
թռչուններուն նայեցէք, որ ոչ կը սեր-
մանեն, ոչ կը ժողվեն, ոչ կը համբարեն,
եւ սակայն ձեր երկնաւոր Հայրը զիրենք
կը կերակրէ: Արդ դուք որ իր որդիէն էք
թռչուններէն աւելի չէք: Վայրի շուշանին
նայեցէք թէ ինչպէս կ'աճի. ոչ կ'աշխատի
եւ ոչ կը նիւթէ. սակայն եւ ոչ իսկ Սո-
ղոմոն իր հարստութեամբ երբեք այն
շուշաններէն մէկուն պէս զգեցած է: Ու-
րեմն եթէ Աստուած այսչափ հոգ կը տանի
վայրի խոտերը զգեցընելու, որ այսօր կան,
իսկ վաղը կրակը պիտի նետուին, որչափ
եւս առաւել ձեզի հոգ կը տանի:

Ապա ուրեմն մի հոգաբ թէ ինչ պիտի
ուտենք կամ ինչ պիտի խմենք կամ ինչ
պիտի հագնինք, ինչպէս հեթանոսները
կ'ընեն, որ փափաքանց հոգով աս ամէն
բաները կը փնտռեն, վասն զի ձեր Հայրը
զիտէ թէ այս ամենայն ձեզի հարկաւոր
է: Խնդրեցէք նախ Աստուծոյ արքայու-
թիւնն ու իր արդարութիւնը, եւ այս
ամէն բանը պիտի վրայ կը տրուի ձեզի:

Գալու օրուան համար չափէն աւելի
մի հոգաբ. վասն զի ան ալ իր հոգն ու-
նի, եւ ամէն օրուան չարիքն իրեն բաւա-
կան է:

Աս եւ ատոր նման խօսքերը՝ Կարողոս
կոմին սրտին վրայ բարերար ցօղի մը պէս
կ'իջնային: Ան ամառի անապատէն ելելու
եւ իր հայրենիքը տեսնելու յոյսն սկսաւ

սրտին մէջ արծարծել, Բայց որովհետեւ այս դարձը կարելի ընող բան մը չէր երեւար, անոր համար Գաղղիայի մտածութիւնն իրեն համար դառնութիւն ունէր, եւ շատ անգամ զինքը խոր տրտմութեան մէջ կը ձգէր:

Միայն նախախնամութեան մտածութիւնը զինքը կը զօրացնէր ու կը մխիթարէր: Երբ նախախնամութեան իրեն համար ըրածները կը մտածէր, երբ միտքը կը բերէր նեղութեանց եւ վտանգաց մէջ ընդունած օգնութիւնները, երբ նոյն իսկ իր դժբախտութիւններէն ծագած պտուղներուն վրայ կը մտածէր, երբ անտաքիտութեան կենդանի զգածում մը հոգին կը թափանցէր, եւ կը զգար որ չի կրնար հանգիստ ու երջանկութիւն գտնել, եթէ ոչ յուսալից վստահութեամբ ինք զինքն յանձնելով նախախնամութեան, որ գիտէ կարգադրել ամէն դէպք ու պատահար ի մեծագոյն բարիս մարդկան:

Մերվիլին ներկայութիւնը, խնամքն ու գն իր տառապանքներն ու վշտերը կը բաղդրացընէին: Իրարու հետ մտերմութեամբ վարուելով ու խօսակցելով, կ'իմանար Կոմսը Փիլիպպոսին մեծանշանութիւնը, սէրն ու գորովը, զոր այնչափ երկայն ատեն չէր ուզած ճանչնալ. եւ բարձրամիտ, բարկասիրտ, կրակոտ պաշտօնակալը՝ իր այնչափ յանիրաւի ատած ու չարչարած նաւաստւոյն ընկերութեան մէջ կը գտնէր իր հաճութիւնը:

Այսպէսով աս երկու երիտասարդները ատելութեան փնասակար հետեւութիւն-

ները երկայն ժամանակ կրելէն ետքը, լքեալ երկրի մը վրայ արդեամբք Ս. Գրոցայն գեղեցիկ խօսքին ճշգրութիւնը կ'իմանային թէ Զրի բարի կամ զինչ վայելուչ, զի բնակին եղբարք ի միասին: Ուր կը տիրէ եղբայրական միաբանութիւնը, հոն Աստուած ալ կը պարգեւէ երկայն կեանք եւ առատ օրհնութիւններ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Թ .

Բարեկամութեան ծոցն անցուցած աս ամիսները Փիլիպպոսի կենաց ամէնէն երջանիկ օրերն էին: Ինք հօրմէն լաւ դաստիարակութիւն առած էր, եւ ետքը կարգացած քանի մը ընտիր գրքերով այն դաստիարակութիւնը կատարելագործած էր: Իսկ հիմայ գիտութեանց զբաղելով եւ ընտելեալ գաղտնեաց թափանցելով անցուցած օրերն իրեն շատ հեշտական կուգային: Այնպէս քաղցր ու խաղաղ կեանք մը կ'անցընէր, Կոմսին ընկերութիւնն կենակցութիւնն այնչափ հաճոյական էր, որ այս կողմէն վրայ վայելած խաղաղութիւնն երբեք վայելած չէր: Անոր համար անպատմելի վիշտ կը պատճառէր իրեն կղզիէն ելլելը. մտածմունքը, որուն այնչափ կը բաղձար Կոմսը:

Աս իւր աղեւ ընկերին այնպիսի մեծ սէր կապած էր, որ կրնայ ըսուիլ թէ յառաջուան ատելութենէն սաստիկ էր: Սակայն Կոմսն ալ իր հիւանդութենէն ետքը հետն այնպէս կը վարուէր, որ իր

ջերմ՝ բարեկամին անչափ սիրոյն արժանի էր։ Ամբարտաւանութիւնն ու բարկութիւնը կարծես թէ անբերելոյթ եղած էին, վրան միշտ քաղցրութիւն ու բարերարութիւն կ'երեւար։ Վարմունքն աղնիւ ու յանկուցանող էր։ Խօսակցութիւննին, որ գրեթէ միշտ մտաւորական նիւթերու վրայ էր, Փիլիպպոսին այնպէս հեշտական ու քաղցր էր, որ կը համարէր թէ՛ ամէն ուրիշ ընկերութիւն անտանելի պիտի գայ իրեն։

Որովհետեւ Փիլիպպոս կենացը մեծագոյն մասն իր հասակակից ու վիճակակից երիտասարդներէն բաժնուած անցուցած էր, անոր համար իր բարքն ու միտքը՝ ապականեալ ընկերութեան սովորաբար տուած աղտեղի գոյներով ներկուած չէին. եւ երբոր ըստ պատահման հասակակցացն ընկերութեան մէջ գտնուէր, միշտ անոնց մոլութիւններէն ու բրտութիւններէն կը զզուէր ու կը գարշէր, ուստի աւելի կ'ուզէր հանգստեան առնենքը՝ հօրը հին գրքերէն մէկը կարդալով քոյրը զբօսցընել, քան թէ ուրիշներու հետ զբօսնուլ։

Այդպէս վրայ մտաւոր կրթութեանց զբաղելով, իր եւ կարողութիւն մէջ եղած տարբերութիւնը կը տեսնէր. եւ իրեն անհաւատալի կ'երեւար որ այնպիսի աղնուական եւ կրթեալ երիտասարդ մը զիջանի իրեն հետ սերտ եւ անձուկ բարեկամութեան կապերով կապուիլ, թէեւ իրեն ըրած օգնութեանց համար սրտին մէջ երախտագիտութիւն ունենայ։

Փիլիպպոս խրճիթին առջեւն որթա-

տնկի մատղաշ բարունակներ տարածելով՝ գեղեցիկ հովանոցակ մը ձեւացուցած էր, որպէս զի կարողութեամբ հոն կարենայ իրիկուան զով օդը վայելել, առանց ցօղին ֆասակար պղղեցութեանց տակ իյնալու, որ ի մասնաւորի ան տաք երկիրները առողջութեան շատ ֆնաս կու տան։

Հոն ցորեկն ուսմամբ անցընելէն ետքը, իրիկունը զուարթութեամբ խօսակցելով կամ աստեղադարձ երկինքը զննելով կ'անցընէին, որ Եւրոպա եղածէն շատ աւելի գեղեցիկ տեսիլ մը կ'ընծայէ։

Իրենց հոգին այնչափ երկայն ատեն զիրենք տանջող տխուր կրից կապանքներէն արձակուելով, ան շքեղ տեսարանը նկատելու ատեն մինչեւ Բարձրելոյն գահը կը բարձրանար, եւ շատ անգամ իրարու կը կրկնէին Դաւթին ան գեղեցիկ խօսքերը թէ երկինք Աստուծոյ փառքը կը պատմեն, եւ հաստատութիւնն անոր ձեռաց գործքիչ կը յայտնէ. օրը օրուան կը յայտնէ, գիշերն ալ գիշերուան կը ծանուցանէ աս ճշմարտութիւնը։ Չկայ լեզու յերկրի, որ չիմանայ երկնից աս լեզուին։

Անդ - Ակ տեղակալին արկեղ մէջ սրինգ մը գտած ըլլալով, երբեմն իրիկունները կ'ոմար նոյն սրինգը կը զարնէր, եւ ան խոր հանդարտութեան մէջ, լուսնին աղօտ լուսովը, Փիլիպպոս իբրեւ թէ յափշտակեալ եւ զմայլեալ մտիկ կ'ընէր։ Եւ թէպէտ երաժշտութիւնը մանաւանդ սրինգը շատ կը սիրէր, սակայն շատ անգամ իր աղնի բարեկամին կ'աղաչէր որ դադրի, վախճալով որ առողջութեանը չփաստէ։

Փիլիպպոս նոյն ամայի կղզւոյն վրայ այնպիսի երջանկութիւն կը վայելէր, որ անկէ ելլելու մտածմունքն իրեն անտանելի էր: Կոմսը կը յուսար որ կամ գանազան հովերու փչելովը եւ կամ ջուր կամ կրիայ առնելու համար կղզւոյն կողմերը նաւ մը գայ: Ինք այս յուսով կը միւրթարուէր. իսկ Փիլիպպոս ամենեւին չէր ուզէր հոնկէ հեռանալ, վառն զի կը կարծէր թէ երբ մէյ մը ընկերութեան մէջ դառնան, իր եւ բարեկամին մէջ եղած ընտանութիւնը պիտի դադրի: Ասոր համար շատ կը արդուէր տեսնելով որ Կոմսը կղզիէն ելլելու մտածութեամբը գրաւեալ, ժամերով բարձր քարածայոյն մը վրայ կեցած՝ հեռադետով ծովուն ընդարձակութիւնը կը դիտէր, յուսալով նաւ մը նշմարել: Սակայն կը զգուշանար որ աս նկատմամբ իր զգածումներն անոր չչայտնէ: Մանաւանդ թէ երբ իրիկունս դէմ Կոմսն այլը կը դառնար, դիմացը կ'ելլէր եւ զինքը հովիտը կը տանէր. — եւ արտաբուստ նշան մը չտալով ոչ միայն մտիկ կ'ընէր ակնկալութեանը պարզայ ելլելուն վրայ անոր բրած գանգատանաց խօսքերը, այլ եւ վշտակից կ'ըլլար եւ կը միւրթարէր:

Չարմանալու բան չէ որ Կոմսն ալ անոր սիրոյն փոխարէն սէր կը հատուցանէր: Կը զգար ու համոզուած էր որ չէ թէ իր աստիճանին բարձրութիւնն, այլ սրտին զգածմունքը, երախտագիտութիւնն ու բարեկամական վարմունքն է՝ որ այդ բարերար աղդեցութիւնն ըրած է Փիլիպպոսին վրայ: Վասն զի անիկայ յառաջա-

դոյն երբեք իր աղգատոհմին մեծութենէն շարժած չէր ամենափոքր մեծարանաց նշան մ'ալ ցուցնելու, մինչեւ որ ինք իր վարմունքովը զինքն անոր արժանի չցուցուց: Գարձեալ չէր կրնար մտադրութիւն չընել, որ նոյն իսկ իր աշխուականութեան ամենաբարձր կէտին ալ երբեք որ եւ իցէ անձէ ոչ այնչափ խնամոց ցոյցեր, ոչ ալ այնպիսի իրական մեծարանք տեսած էր, ինչպէս արդ կը տեսնէր իր միակ բարեկամն, որ յառաջագոյն իր անհաշտ թշնամին էր:

Յանկարծադէպ պատահար մը նոյն միջոցին առիթ տուաւ Կոմսին իր սերը գործնականապէս բարեկամին ցուցնելու: Փիլիպպոս շատ օրերէ վեր ունեցած բուռն յուզմունքներէն տկարացած՝ հիւանդացաւ: Իսկզբան անդ քանի մ'օր մեծ տկարութիւն մը կը զգար, որ ետքէն սաստիկ տենդի քոխուեցաւ, որմէ կը բռնուին գրեթէ ամէն այսպիսի տաք երկիրներու մէջ բնակող Եւրոպացիք:

Փիլիպպոսի վիճակն ամբողջ շարժման մը Կոմսին մեծ վախ կը պատճառէր: Ամենէն լաւ հիւանդապահը, նոյն իսկ մայր մը աւելի խնամք չէր կրնար տանիլ քան զոր Կարողութեամբ կը ընկերին: Գիշերներն անքուն անցնէր, աշխատանք, յոգնութիւն, իր բնաւորութեան ամենէն աւելի դժուարին գործողութիւններն ամենեւին զինքը չկասեցուցին. ամենայն ինչ սիրով կատարեց, միայն իր բարեկամին սփոփութիւն մը մատուցանելու համար: Եւ երբ իր նպատակին կը հասնէր, այնպէս կ'ուրա-

խանար եւ իր զգաճումն այնպէս կենդանի կերպով կը յայտնէր, որ նոյն իսկ Փիլիպպոսին սիրարը նոր կենդանութիւն կ'առնուր:

Փիլիպպոս զինքը տանջող չարաչար ցաւոց մէջ ալ տեսնելով իր մեծանձն բարեկամին իրեն համար ունեցած հոգն ու խնամքը, ինք զինքն երջանիկ կը համարէր: Չէր գիտեր թէ երախտագիտութիւնն ինչպէս յայտնէ, եւ կարծելով որ պիտի մեռնի, մեծ ուրախութիւն կը զգար մտածելով որ անոր բազկաց մէջ պիտի աւանդէ հոգին, եւ յուսալով որ մահուան ահագին ժամուն՝ բարեկամին յորդորներովն ու խրախոյսներովը պիտի զորանայ:

Բայց նախախնամութիւնն այլազգ տրամադրեց: Աստուած կ'ոմսին աղաչները լսեց եւ աշխատութիւնները վարձատրեց: Փիլիպպոսին առողջութիւնը կ'ամաց կամաց նորէն հաստատեցաւ, նորէն ստացաւ իր զօրութիւնն, եւ շատ չանցած՝ կրցաւ իր յառաջուան աշխատութիւնները ձեռք առնուլ, զօրոնք ամայ մը չափ միայն կ'օժտը կատարած էր:

Փ Լ Ո Ւ Ս Ի Յ

Իրիկուն մը, երբ Փիլիպպոս նոր առողջացած ըլլալով՝ հովիտը մնացած էր, եւ իր ընկերին ուշանալուն վրայ կը զարմանար, կ'օմսը վազելով շնչասպառ դէպ ի խրճիթն եկաւ, եւ սաստիկ ուրախութեամբ գոչեց.

Ի՜նչ խնդութիւն, ի՜նչ ցնծութիւն, սիրելի Փիլիպպոս. նաւ մը տեսայ եւ վազեցի քեզի աւետիս տալու:

Այսչափ միայն, հարցուց Փիլիպպոս տխրութեամբ:

Չէ, չէ, բաւ կ'օմսը. մագելով մինչեւ խաչին ծայրն ելայ, եւ թաշկինակս իբրեւ դրօշ հոն հաստատեցի. նաւն ալ տուած նշանս իմանալով՝ ընթացքը դէպ ի մեր կողմն ուղղեց: Կը յուսամ որ նորէն զԳաղղիա կը տեսնենք:

Այնպէս կ'երեւար որ Փիլիպպոս աս ուրախութեան մասնակից չէր ըլլար, վասն զի ծանրութեամբ եւ մտածելով կը կենար:

Կ'օմսն ասոր վրայ զարմանալով, ի՜նչ պիտի ըլլայ այդ տրտուած տխուր կերպարանքն, ըսաւ. Հպրենիքնիս դառնախուս վրայ կը դժկամակիս: Ի՜նչ, Գաղղիայի անունը քու սիրտդ ալ չի թնդացրենք... Արեւոյթը իմ՝ հին քաջութիւններէս մէկը միտքդ եկաւ, կամ կը կարծես որ դարձեալ նաւու մը վրայ գտնուելու ըլլանք առջի բռնաւորութիւնս պիտի սկսիմ:

Ոչ, ոչ, պատասխանեց Փիլիպպոս հառաչելով, մեծ անիրաւութիւն ըրած կ'ըլլայ ինծի, եթէ ենթադրէք որ ես ձեր տէրութեան վրայ անցողակի իսկ այսպիսի մտածութիւն ունենամ:

Իմ տէրութիւնս... կ'աղաչեմ՝ այսպիսի բառերը մէկդի թող...: Բայց, սիրելի Փիլիպպոս, ըսէ ի՜նչ պատահեցաւ քեզի:

Փիլիպպոս պատասխան որ չտուաւ, Նայէ, Ս'երվիլ, ըսաւ կ'օմսն՝ ընկերին ձե-

առւրները բռնելով, կարծես թէ Գաղղիայի անուռնը լսելով, կ'ուզէս յառաջուան հակառակութեան յիշատակները նորոգել...: Եթէ այնպէս չէ, առանց քաշուելու ըսէ, ինծի դէմ բան մ'ունիս:

Մերվիլ ասոր ծանրութեամբ, խուսափական պատասխան մը տուաւ, որուն վրայ կոմսը գոհ չըլլալով, զինքը շատ ստիպեց որ սիրտն իրեն բանայ: Ան ատեն Փիլիպպոս, որ չէր ուզեր տհաճութեան առիթ տալ բարեկամին, պատասխանեց. Ինչպէս կրնամ ես աս կղզիէն ելնելուս վրայ ձեր ունեցած ուրախութեան մասնակից ըլլալ, երբ կը մտածեմ որ ասկէ հեռանալով ընդ միշտ իրարմէ պիտի բաժնուինք:

Ինչպէս, ինչու պիտի բաժնուինք եղեր, ուրեմն դուն միտք ունիս հոս մնալ եւ Ռոպէնսոնի կեանք անցընել:

Ոչ, պատասխանեց Փիլիպպոս տխրութեամբ, միտքս ան չէ, թէպէտ կարելի է ասիկայ աւելի լաւ կ'ըլլար: Վասն զի ընկերութեան կարգերն ու սովորութիւնները զմեզ իրարմէ այնպէս հեռու պիտի բռնեն իբրեւ թէ ես հոս մնացած ըլլայի:

Տխրութեանդ բոլոր պատճառն ան է, ըսաւ կոմսը զուարթութեամբ...: Ուրեմն, Մերվիլ, զիս այսչափ կը սիրես:

Փիլիպպոսին աշուրներէն վաղող արտասուքն եղան ասոր պատասխանը: Իսկ կոմսը գորովալից բարեկամութեամբ անոր ձեռուրները թօթուելով ըսաւ. Բաջալերուէ, բարեկամ. սրտերնիս այնպէս անձուկ միացած են, որ ընկերութեան կար-

գերն ու սովորութիւնները զմեզ իրարմէ չեն կրնար բաժնել:

Աս ըսելով՝ ծովեզր վազեց, եւ մեծ ուրախութեամբ տեսաւ որ մակդղկ մը արագ արագ թիավարելով դէպ իրենց կու գայ:

Կոմսին տեսած նաւը՝ Փորթուկալի վաճառականին նաւ մըն էր: Կոմսը սպանիերէն գիտնալով, գիւրաւ կըցաւ մակուկին մէջ եղողներուն հետ խօսակցել. եւ իմանալով որ նաւը Ռիդլ-Ջաներիդ կ'երթայ, հաճութեամբ յանձն առաւ իրենց հետ նաւարկել:

Մեր բարեկամը կղզիէն ելելու պատրաստութիւնն շուտ մը տեսան: Փիլիպպոս տրամուլութեամբ վերջին հրաժեշտը տուաւ իր խրճիթին՝ որուն մէջ այնչափ երջանիկ ժամեր անցուցած էր, եւ հոն ունեցածն Նաւակը տանելէն ետեւ, կոմսին քովը դնաց, որն որ ապառաժի վրայի մեծ խաչին տակը հետեւեալ խօսքը կը փորագրէր.

Յամի 1771, Յունիսի 13ին, Իսդէնի կարողս կոմսը՝ տեղակալ եւ Փիլիպպոս Մերվիլ՝ նաւաստի Գաղղիայի Նուզովիկոս Ժե. Թագաւորին Աշիլ եռայարկին մէջ, նախախնամութեան մասնաւոր խնամքը ամենհէ պիքներէն ազատելով՝ այս կղզին նետուեցան, ուր շատ վիշտ կրելէն ետեւ՝ Աստուծոյ կամաց միաբանելով, ինն ամիս խաղաղութեամբ ու անպատմելի երջանկութեամբ կեանք անցուցին: Ասկէ ելան 1772ին Մարտի 16ին՝ Ս. Սերաստիանոս անուամբ Պրազիլիական նաւով:

Նոյն նուիրական տեղէն չբաժնուած, ուր իրենց պաղատանքներն ու արթններն առ Աստուած ուղղած էին, վերջին անգամ մ'ալ խաչելութեան ոտքն ինկած՝ աստուածային ամէն բարերարութեանց համար շնորհակալ եղան:

Գ Լ Ո Ւ Խ ԻԱ •

Ան կղզիէն (որուն կրէն Բորն-Բեան անուն տուաւ Կոմսը) դէպ ի ցամաք երկիր ճամբորդութիւնն ինկար՝ եւ յաջող եղաւ, եւ իրենց ակնկալութիւնէն աւելի շուտով տեսան Ռիոյ-Ճանէիրոյի նաւահանգիստը:

Հոն սկսան իրենց վիճակին դժուարութիւնն իմանալ: Կոմսը քովը քանի մը ոսկի ունէր. բայց Պրազիլիա հասած ատեն նին նաւապետը ճամբորդութեան համար այնպիսի գին մը պահանջեց, որ քաակին մէջ միակ ոսկի մը եւ քանի մը մանր արծաթի ստակ մնաց:

Նաւաստիներն ալ զանազան պատճառանքներով նաեւ աս քիչ մը ստակը ձեռքէն առին. վասն զի Կոմսը մեծանձն բլլալով եւ սովորաբար ուղածին չափ ստակ ունենալով, ամէն պահանջանքն տուաւ, թէպէտ եւ կը տեսէր թէ կարտուութեան մէջ պիտի իյնայ: Փիլիպպոս աս նկատմամբ իրեն աղքատրութիւն ընելով, հարցուց որ ինչով Գաղղիա պիտի դառնայ:

Ո՛հ, պատասխանեց Կարոլոս ծիծաղե-

լով, երկուքնիս ալ քաջ նաւաստի ենք. դէպ ի լիսապոն գացող առաջին նաւուն մէջ կը մտնենք իբրեւ նաւաստի, եւ անկէ մինչեւ Գաղղիա քայլ մը ճամբայ է:

Գոռք իբրեւ հասարակ նաւաստի ծառայութեան մտնէր, ըսաւ Փիլիպպոս զարմացմամբ Կոմսին երեսը նայելով: Չէ, երբեք չեմ կրնար ասոր հաւանիլ: Ես շատ սիրով կ'ընէի. բայց թող տալ որ Խաչէն Կոմսին որդին ինք զինքն այդպէս նաւաստացընէ...:

Սիրելի, թերեւս յառաջագոյն այսպիսի խորհուրդ մը զիս ետ կեցընէր. բայց Փորձութեան կղզին բնական ժամանակս սորվեցայ թէ մոլութենէ զատ բան մարդուն ամբթոյ պատճառ չի կրնար բլլալ, եւ թէ որ եւ իցէ օգտակար գործք չի կրնար ինչպիսի աստիճանի ու պատուոյ անձ որ բլլայ գործողը՝ նաւաստացընել: Առոյգ է Գաղղիայի նաւատորմին մէջ տեղակալն աստիճան ունենալովս, սիրով չեմ տեսներ Բորդուկալի նաւուն մը մէջ իբրեւ հասարակ նաւաստի ծառայելու. բայց մեղի համար աւելի ամթալի բան չ'է Ռիոյի մէջ ասանջականութիւն մուրալ:

Աս խօսակցութեանց մէջ Ռիոյ-Ճանէիրոյի նաւահանգիստը մտան, ուր Կոմսին մտադրութիւնը զրաւեց հոն գտնուող գեղեցիկ եռայարկ նաւ մը:

Տես աս գեղեցիկ նաւը, ըսաւ Փիլիպպոսին. եթէ չենք ու զարգը Բորդուկալի չըլլար, կը հաստատէի որ Աշին է: Բայց, աւաղ, մեր շքեղ նաւն այլքներուն մէջ թաղուած է:

Փիլիպպոս ամենեւին նմանութիւն չէր գտներ: Իսկ Կոման որչափ աւելի կը մօտենար՝ այնչափ առաւել կը հաստատուէր իր կարծեաց մէջ: Վերջապէս Փիլիպպոս ալ համոզուեցաւ թէ Աշին է: Ինչը նաւուն տեսութեամբը հաղարուձկ տխուր մտածմունքներու մէջ ինկաւ, մինչդեռ Կոման ինք իրմէ ելածի պէս՝ թիավարները կը յորդորէր որ արագութիւնն ին կրկնապատկեն: Մէյ մը կուլար, մէյ մը կը ծիծաղէր, այնպէս որ մակուկին մարդիկները պատճառը չիմանալով՝ դսերէն չէին գիտեր:

Ո՞ր սիրելի մօրեղբայրս, զքեզ նորէն պիտի տեսնեմ... այսպէս կը հառաչէր Կոման՝ երբ թիավարողները նաւուն խելքը հասնելով՝ թիավարելը դադարեցուցին: Վայրկենի մը մէջ Աշին նաւուն վրայ ելաւ՝ ի մեծ զարմանս պաշտօնակալաց եւ նաւաստեաց:

Էրմէնգուրի սեպուհը նաւայարկին վրայ եղած աղմուկը լսելով, աճապարեց հոն եկաւ, եւ ուրիշ բան չէր կրնար ըսել, բայց եթէ Ինչպէս կրնայ ըլլալ, կարելի է...:

Աւելի մօտենալով՝ հազիւ կը հաւատար իր աշուրներուն, ամէն ակնկալութենէ դուրս՝ իր սիրելի քեռորդին տեսնելով, որ թէպէտ կրած վշտերէն՝ փոխուած էր, դէմքը դուռնատած ու վտիտ, բայց հասակն զգալի կերպով աճած էր:

Կարողութեամբ Փիլիպպոս Մերվիին բազուկը կռթնած կը կենար, որ յառաջ իր յիշմամբ թշնամին էր, իսկ հիմայ սի-

րաւի բարեկամ մը կ'երեւար: Սեպուհն եւ ուրիշ ներկայ եղողները հազիւ կրնային աշուրներուն հաւատալ, մինչեւ որ եռանդնոտ քեռորդին՝ զինքը շրջապատող խուռն բազմութիւնը սաստկութեամբ մը ձեղքելով՝ վազեց անոր բազկաց մէջ նետուեցաւ: Սեպուհն՝ որ իր քեռորդին սաստիկ կը սիրէր եւ իր միամօր որդւոյն պէս կորստեանը վրայ լացած էր, անոր անակնկալ դարձին վրայ սաստիկ ուրախացաւ:

Սիրելի որդեակս, ըսաւ, գլուխդ վեր վերցուր, որ սիրուն կերպարանքդ աղէկ տեսնեմ, զոր չէի յուսար մէյ մ'ալ տեսնել:

Կարողութեամբ Կոման իր մօրեղբօրն երեսը նայեցաւ, եւ ուրախութենէն ինք զինքը կորսնցուցածի պէս արտասուաց հեղեղներ կ'իջեցնէր:

Յետոյ այս տկարութեան վրայ ամբողջով, հոգին մօրեղբօրն երեսը նայեցաւ, եւ անոր արտասուելից աշուրները տեսնելով՝ շատ շարժեցաւ:

Ուրախութեան առաջին յուզմունքն անցնելէն ետեւ, Էրմէնգուրի սեպուհը քեռորդւոյն ըսաւ. կը տեսնես որ ամէնքս ալ հետաքրքրութեամբ կը բաղձանք իմանալ թէ ինչպէս ողջ մնացիր եւ հոս դարձար, ուր որ մենք կը կարծէինք թէ ջրերուն տակ ընկղմած ես: Բու եւ ընկերացի սուղանիլը տեսանք, բայց անկարելի ըլլալով՝ ձեզի օգնութիւն մատուցանել, դառնապէս լացինք ձեր մահը:

Կարողութեամբ Փիլիպպոսի կեցած կողմը վազելով, թեւէն բռնած՝ մօրեղբօրը

քովը բերաւ. Ահաւասիկ, ըսաւ, Աստուծոյ էտքը աս քաջ Մերվիլին պարտական էք ձեր քեռորդւոյն կեանքը:

Սեպուհը ձեռքն հաճութեամբ Փիլիպպոսին երկընցուց, որն որ լուռութեամբ յարգութեան համբոյր մը դրոշմեց վրան: Ո՛հ, սիրելի մօրեղբայր, ըսաւ կոմսը, տեսնելով որ Սեպուհը խանդաղատանօք Փիլիպպոսին կը նայի, անոր արժանեաց եւ ոչ կէսը կը ծանչնար, եւ ոչ ալ, շարունակեց ձայնը ցածընելով, իմ անարժանութիւնս գիտէք:

Սիրելի քեռորդիս, քու անարժանութիւնդ՝ չէ, չեմ ծանչնար, պատասխանեց Սեպուհը. եւ յուսամ որ երբեք պիտի չճանչնամ:

Իսկ ես կը վախնամ որ չըլլայ թէ ձեր քեռորդւոյն վրայ ամչնաք: Մեծ քաջասրտութեան պէտք ունիմ ձեզի պնդիսի պատմութիւն մը պատմելու, որն որ իմանալով՝ հաւանական է թէ վրաս ունեցած համարման ու սիրոյն մեծ մասը պիտի կորսնցընէք:

Հատ կը ցաւէի եթէ այսպիսի հետեւութիւն ունեցող բաներ լսէի, ըսաւ նաւապետը ծանրութեամբ: Նոյն միջոցին Փիլիպպոսին նայելով եւ տեսնելով որ խռովութեան մէջ է, միանգամայն յիշելով քեռորդւոյն առ նա յառաջագոյն ունեցած ատելութիւնը, համոզուեցաւ որ կարողոսին յայտնելիքները տխուր բաներ ըլլալու են:

Աս վայրկենական լուռութեան միջոցին Սենդ-Ալ տեղակալին գալուստը երկու

երկասարդներուն մեծ զարմանք պատճառեց. վասն զի զինքը մեռած կը կարծէին, եւ նաւուն վրայ մինչեւ նոյն ատեն չտեսնելով՝ իրենց կարծիքին մէջ հաստատուած էին:

Կարողոս անոր գիրկը նետուեցաւ, եւ ուրախութեան առաջին յուզմունքն անցնելէն ետքը՝ պատմեց թէ ինչպէս Փիլիպպոս եւ ինք անոր արկղը գտած էին:

Արկղս ծանր ըլլալով, ըսաւ Սենդ-Ալ, ձեր նաւէն երթալէն ետեւ, նաւը թեթեւցընելու համար ուրիշ շատ բաներու հետ՝ ան ալ ծով նետեցինք:

Իսկ դուք ինչպէս Պրազիլիա հասաք, հարցուց կոմսը:

Միայն երկնից շնորհիւ, պատասխանեց միւսը: Ծովը հանդարտելով, Պրազիլիացի նաւակներու հանդիպեցանք, որոնք զմեզ առէ՛ց, եւ զԱշիլ իրենց նաւակներով քաջելով, հոս հասանք: Եւ թէպէտ Աշիլ շատ փնասած էր, բայց շէնքը նոր ու զօրաւոր ըլլալով, ուղեցինք նորոգել. եւ աս գործողութիւնը գործաւորաց դանդաղութեան պատճառաւ այսչափ երկընցաւ:

Նոյն միջոցին բոլոր նաւուն մէջինները երկու նաւաբեկելոց բոլորաթիւր խռնած՝ հազար ու մէկ հարցմունք կ'ընէին, այնպէս որ պատասխան տալու ժամանակ չէին ունենար: Իրենք ալ սաստիկ հետաքրքրութեամբ Աշիլ նաւուն պատահարները կը հարցընէին: Ասոնց պատմածէն իմացան, որ Փորձութեան կղզւոյն վրայ իրենց թաղած հինգ դժբախտ նաւաստիներն

հովը յանկարծակի սաստիկ շնչելով, նաւէն ծովը ձգած էր, եւ անկարելի ըլլալով զիրենք ազատել, այեաց տակ թաղուած էին:

Գ Լ Ո Ի Խ Ի Յ .

Հաղիւ քիչ մը ետքը համարձակեցաւ Կոմսը պատմել մօրեղբօրը՝ յառաջագոյն Մերվիլին նկատմամբ բռնած ընթացքը, մի ըստ միովէ յայտնելով անոր դէմ ըրածները: Իրաւամբ կը վախճար թէ Սեպուհին վրայ գէշ ազդեցութիւն պիտի ընէ այս ամենայն. վասն զի նաւապետն այր պատուոյ ըլլալով, ի հարկէ մեծ տահաճութիւն պիտի ունենար Փիլիպպոսին նկատմամբ Կոմսին իր հօրն ըրած զրգարտութեանց վրայ, որոնք նոյն երիտասարդին իբրեւ նաւազ բռնուելուն պատճառ եղած էին:

Էսպէն կոմսին ծնողքն իւր տղայութեան ատեն զինքը ստգտանելի ներողամտութեամբ մեծողացած էին. իր անպառաճ մտածմունքներն իսկ իբրեւ օրէնք կ'արժէին եւ հարկ էր որ կուրաբար ի գործ դրուէին: Միայն աս մօրեղբայրն եղած էր՝ որ հետն այնչափ զիջողութեամբ չէր վարուեր:

Սակայն եւ այնպէս Կոմսին ծնողքն իրենց որդւոյն կրակոտ ընաւորութիւնն ու յանդուգն վարմունքը մօրեղբօրը չափազանց ներողամտութեանը կու տային. ուր որ ասոր հակառակ՝ եթէ կար աշխարհքիս վրայ մարդ որմէ Կոմսը վախճար, Էր-

մէնգուրի սեպուհն էր: Բայց մի եւ նոյն ատեն Սեպուհն այնպէս քաղցր եւ հեզ էր, որ քեռորդին զինքը սաստիկ գորովով կը սիրէր, եւ ամէն բանէ աւելի կը վախճար եւ կը զգուշանար սիրելի մօրեղբօրը դժկամակութիւն պատճառելէն: Աս երկիւղն այնպէս բարի ազդեցութիւն ունեցած էր իր վրայ Աշիւ նաւուն մէջ եղած ժամանակը, որ Սեպուհն երբեք զինքը յանդիմանելու առիթ գտած չէր, վասն զի իր պարտուցը մէջ երբեք զանցառութիւն չէր ըներ:

Կոմսը գիտէր թէ մօրեղբայրն իր վրայ ինչպիսի համարում ունի, եւ աս համարումը կորսնցընելու մտածութիւնը զինքը կը սարսափեցընէր: Արդարեւ ստիպեալ չէր Փիլիպպոսին դէմ ըրածներն այնպէս մանրամասն յայտնել մօրեղբօրը. հարկաւոր չէր որ Սեպուհն իմանայ Կոմսին իր հօրը անոր զրպայ տուած սուտ լրերը: Ամէն բան ի խոր մոռացումն թաղելու համար, աս սիրալիր մօրեղբօր խօսք մը ըսելը միայն բաւական էր:

Մերվիլին կողմանէ ալ վախճալու բան չուներ Կարոյրս: Իր աս մեծանձն բարեկամը կը ծանշար. գիտէր որ եթէ կարելի ըլլար՝ Փիլիպպոսն բոլոր յանցանքն իր վրայ կ'առնուր:

Սակայն Կոմսն այնպէս աղնուական ընաւորութիւն ունէր եւ իր պակասութեանց վրայ այնչափ զգացած էր, որ կեղծելու պէտք չուներ, եւ մօրեղբօրը հետ ըրած առանձին խօսակցութեան մէջ, Փիլիպպոսին շուներ սպաննելէն սկսեալ

մինչեւ Փորձութեան կղզւոյն վրայ իրարու հետ հաշտուելնին՝ անցած դէպքերը մէկիկ մէկիկ յայտնեց: Բայց ինք զինքն այնպիսի խիստ կերպով ամբաստանեց, որ Սեպուհն՝ անոր յատկամտութենէն շարժելով, զինքը եւ ոչ իսկ յանդիմանել հարկ համարեցաւ:

Սեպուհն իր սիրելի քեռորդւոյն ողջամբ դարձին վրայ սաստիկ ուրախացած ըլլալով, նոյն իրիկունն եւ երկրորդ առտու զինքը քովը պահեց:

Նոյն միջոցին Փիլիպպոս սկսաւ դարձեալ իր սովորական ծառայութիւնները կատարել. բայց շատ տխուր էր կոմսէն բաժնուելուն վրայ, եւ կը մտածէր թէ ալ անոր ընկերութենէն զրկուած պիտի մնայ: Ուստի Փորձութեան կղզւոյն վրայ իր աղնիւ բարեկամին հետ անցուցած երջանիկ ժամերուն վրայ կ'ողորմէր:

Մինչդեռ այսպիսի տրամագին մտածութեանց անձնատուր եղած էր, հրաման եկաւ որ կարողութիւն խուցն երթայ: Կոմսն հոն չէր. բայց իրեն ըսուեցաւ որ սպասէ, վասն զի տեղակալը հօրեղբորը հետ կերակրոյ վրայ է:

Հաղիւ թէ կէս ժամ անցած էր, մէյ մ'ալ շուտ քայլուածք մը լսեց Փիլիպպոս, որ իրեն շատ ծանօթ էր: Կարողութիւն էր՝ որ իր սովորական սաստկութեամբը խուցը նետուելով եւ բարեկամին ձեռքը թօթուելով, ինչ ուրախութիւն, սիրելի Մերվիլ, ըսաւ, մօրեղբայրս ինծի թողութիւն տուաւ: Բոլոր մեր մէջն անցած դէպքերը պատմեցի իրեն, եւ քու ինծի

ցուցուցած մեծանձնութեանդ այնչափ հաճեցաւ, որ զքեզ պաշտօնակալ ընել կուզէ:

Աս ըսաւ, եւ ետեւէն եկող ծառային հրամայեց որ պաշտօնակալի ամբողջ համազգեստ մը բերէ, եւ ինք ձեռքովը բարեկամին մէջքը կապեց իր սեպհական սուրբ զոր անոր աստիճանին մէջ եղած ատեն գործածած էր:

Աս վիճակի փոփոխութիւնն այնպէս շուտ եղած էր, որ Փիլիպպոս ուրախութիւնն յայտնելու ժամանակ չունեցաւ:

Արտաքոյ կարգի այլալուծեմէն՝ ըսելքը չէր գիտեր. եւ երբ վերջապէս խօսիլ կրցաւ, այնպիսի կերպով երախտագիտութիւնը յայտնեց, որմէ ներքին զգածմունքները կը տեսնուէին:

Փառասիրութեան համար չէ, ըսաւ Կոմսին՝ նոքր բռնելով: Դուք զիս ստորին վիճակէս հանելով առիթ կու տաք առաւել եւս յառաջանալու: Ասիկայ ստուգիւ մեծ բան է: Բայց ամէն բանէ աւելի զիս ուրախացնողն ան է՝ որ հիմայ ապահով եմ՝ որ ձեզմէ պիտի չբաժնուիմ, եւ վիճակիս ստորնութիւնն զիս ձեր բարեկամութենէն պիտի չզրկէ:

Մերվիլ հասարակ նաւաստի մնալով ալ նոյնչափ սիրելի կ'ըլլար ինծի, ըսաւ Կոմսը զինքն ընդգրկելով. զքեզ կը սիրեմ ես, եւ ոչ թէ քու վիճակդ: Ասկէ զատ՝ աս վիճակին բարձրանալդ քու արդեանցդ պտուղն է, եւ ոչ թէ իմ սիրոյս: Երկուքնիս ալ պաշտօնակալ ըլլալով, իրար պիտի խրախուսենք մեր պարտուց

կատարման, որպէս զի մեր ծառայած Հայ-
րենեաց եւ մեր քաջ նաւապետին վստա-
հութեան արժանի ըլլա՞նք:

Յետոյ Կարորոս կոմսն իմացուց Փի-
լիպպոսին որ քիչ մը ատեն իրմէ պիտի
բաժնուի: Հիմա, ըսաւ, մօրեղբայրս
նաւակով ցամաք պիտի ելլէ եւ երկու օր
կուսակալին քովը պիտի մնայ: Ուզեց որ
ես ալ հետն երթամ:

Փիլիպպոս արտասուալից աչուքներով
տեսաւ որ կոմսն Էրմէնզուրի սեպուհին
եւ Սէնդ-Լկ տեղակալին հետ, Բորզու-
կալի կուսակալին զիրենք ցամաք տանելու
համար խրկած նաւակը կը մտնէ: Արեւուն
ոսկեծածանց ճառագայթներովը շողացող
նաւակը՝ մտաց առջեւը բերին Կարորոս
կոմսին սիրուն կրկնայարկը. եւ ամօթով
ու զղջմամբ յիշեց երիտասարդութեան
այն դէպքը, որուն մէջ այնչափ յան-
դբգնութեամբ զկոմսն արհամարհած եւ
իրեն դէմ գրգռած էր:

Գ Լ Ո Ի Խ Ի Գ •

Փիլիպպոս նաւայարկին վրայ ելած
ատեն՝ առ հասարակ ամէն պաշտօնակալաց
վրայ ցրտութիւն մը նշմարեց, որուն վրայ
շատ վշտացաւ: Կը կարծէր որ իր այնպէս
շուտով բարձրանալուն եւ ստորին ընտա-
նիքէ ըլլալուն համար է՝ որ անոնք իրեն
հետ այս կերպով կը վարուէին: Իրօք ալ
կային ոմանք որ առ պատճառներուն հա-
մար իրեն հետ այնպէս կը վարուէին:

բայց բուն պատճառն էր իր յառաջուան
անկարգ վարմունքը, որ ամէնուն վրայ
այնպիսի գէշ ազդեցութիւն ըրած էր,
մինչեւ զինքը բարձրացած աստիճանին
անարժան կը համարէին:

Երբ որ կոմսը նաւ դարձաւ, փոխանակ
զՓիլիպպոս ուրախ զուարթ գտնելու, ինչ-
պէս որ կը յուսար, տեսաւ որ տրտում
տխուր առդին անդին կ'երթայ կու գայ:
Ասոր վրայ այլայլելով, պատճառը հար-
ցուց: Փիլիպպոս ալ անոր բացակայու-
թեան ատեն պաշտօնակալաց վարմունքը
յայտնեց:

Նաւայարկին վրայ ելայ, կ'ըսէր, ամէ-
նուն հետ սիրով եւ բարեկամութեամբ
վարուելու մտքը, եւ յուսարով որ միւս
պաշտօնակալներն ալ ձեզի պէս քաղա-
քավար եւ մեծասիրտ պիտի գտնեմ: Բայց
բոլորովին ասոր հակառակը տեսնելով,
ցաւով սրտի կը խոտովանիմ որ պիտի
չկարենամ այսուհետեւ Աշիլ նաւուն
վրայ ծառայութիւնս շարունակել:

Եղածին միակ պատճառը դուք էք,
բարեկամ, ըսաւ Սէնդ-Լկ տեղակալը,
որ կոմսին հետ եկած եւ Փիլիպպոսին
լսածները լսած էր:

Փիլիպպոս զարմացմամբ անոր երեսը
նայեցաւ: Իսկ Սէնդ-Լկ համարձակու-
թեամբ ու բարեկամական ձայնիւ մը խօս-
քը այսպէս շարունակեց: Դուք թերեւս
մոռնար, բայց անոնք ստուգիւ երբեք չեն
մոռնար, որ յառաջագոյն երբ որ օրերնիդ
հետտութեամբ կ'անցնէիք, ձեր ուրիշ
պակսութեանց մէջ՝ երկայն լեզու մ'ալ

ունէիք: Անոնցմէ եւ ոչ մէկը կայ՝ որ ձեր ներգիծաբանութեանց նիւթ եղած չըլլայ: Հիմայ անոնք ձեզի ցուցընել կ'ուզեն, որ Աշխիւն վրայ յառաջուան վարմունքնիդ չեն հաւնիր, կ'ուզեն իմացընել թէ հրամայելու արժանի չէ ու որ հնազանդիւ չէր գիտեր:

Փիլիպպոս աս խօսքերուն ճշմարտութիւնը ճանչնալով, քանի մ'անգամ կարմրեցաւ: Իսկ Կոմնն՝ որ պաշտօնակալաց վարմունքին վրայ շատ նեղացած էր, իր սովորական սաստկութեամբը գոչեց. Խեղճ ապուշներ, պէտք են գիտնալ որ փայն ես եմ՝ յանցաւորը, եւ բարեկամս յառաջուան վարմունքին պատասխանատուութիւնն ինծի կ'իյնայ:

Թերեւս ձեր անձնական յարաբերութեանց մասին, պատասխանեց Սէնդ-Ակ: Չեզի ուրախակից եմ որ ձեր ամայի կղզւոյն վրայ երկուքնիդ ալ ձեր փոփոխ ատելութիւնը մէկդի ձգեք էք: Բայց ձեր իրարու հետ հաշտուելուն համար մէկալ պաշտօնակալներն իրենց դէմ եղած անիրաւութիւնները մոռնալու պարտական չեն:

Բայց երբ որ ինծի հետ վարուելու աղնուական եղանակն իմանան, ըսաւ Կոմսը, հարկ է որ զինքը սիրեն:

Աս ըսելով, Փիլիպպոսին ձեռքէն բռնած դէպ ի պաշտօնակալաց խումբն յառաջացաւ, որ ուրիշ մէկ կողմը կը կենային, եւ ըսաւ.

Տեաք իմ, ներեցէք ինծի որ ձեզի ներկայացընեմ իմ Մերփիլ բարեկամս, որուն անցեալ պակսութիւնները՝ փայն ինծի համարուելու են: Ստոյգ է՝ գձեղ

շատ անգամ վշտացուցած է. բայց կը յուսամ որ դուք ասկէ ետեւ պատճառ կ'ունենաք իր յառաջուան պակսութիւնները մոռնալու, տեսնելով իր բարձրացած աստիճանին մէջ գործածները, որովհետեւ մեր աղիւն նաւապետին զինքը նոյն աստիճանը բարձրացընելուն պատճառն ալ էր վարձատրել վերջի պատերազմին ատենը ցուցուցած քաջութիւնը: Չեմ խօսիր ինծի հետ վարուելու սրանչելի եղանակն վրայ. վասն զի կը համարձակիմ յուսալ որ իմ կենքը՝ զոր ինք մահուանէ աղատեց, ձեր ամենուն առջեւը դրաւ որ յանձնարարութիւն մը կ'ըլլայ:

Աս խօսքերուն վրայ հաճութեան ձայներ լսուեցան: Էւ ամենէն յառաջ Սէնդ-Ակ տեղակալը ձեռքը Մերփիլին երկընցուց: Բոլոր ներկայ գտնուողները գաղղիական պաշտօնակալաց յատուկ յատկամտութեամբ՝ անոր օրինակին հետեւելով, Մերփիլին նոր պաշտօնը շնորհաւորեցին:

Չէ, սիրելի բարեկամք, գոչեց Կոմնն՝ պաշտօնակալաց ձեռքը սիրով թօթուելով, չէ, երբեք մեր հայրենեաց թշնամիները պիտի չըսեն, թէ քաջութիւնն ու արժանիքն ինչ կարգի եւ վիճակի մէջ ալ գտնուի, գաղղիական նաւատորմէն մէջ անտես եղած ըլլայ:

Կոմնն՝ իւր քաջ բարեկամաց սիրտը շահելու կերպը շատ աղէկ գիտէր: Իրենց մեծանձն զգածմանց դիմելն պարապի չգնաց: Ան օրէն ետեւ, Փիլիպպոս Աշխիւնուան պաշտօնակալաց ամենեւին մէկուն վրայ փոքր ցրտութեան իսկ նշան չտեսաւ:

իր պարտքերը կատարելու ճշգուծ թիւեր, եւ նոր վիճակին մէջ ցուցուցած անստգիւտ վարքը շուտ մը ամենուէն մտքէն իր հին հետուութեան յիշատակը ջնջեցին, եւ արդար ու անկողմնակալ նաւապետին գովութեանց ու դրուատեացն արժանի բերն զինքը:

Ինչպէս կ'ուրախանար Փիլիպպոս, ինչպիսի հաճութիւն կ'ունենար Կոմսը, երբ Էրմէնգուրի սեպուհը Մերվիլին վրայ ունեցած գոհութիւնը կը յայտնէր: Չէ հնար մտածել բարեկամութիւն անձկագոյն քան զայն որ աս երկու յառաջագոյն իրարու անհաշտ թշնամի եղող պաշտօնակալաց մէջ կար. երբեք իրենց կրածնեան եւ իրարու ունեցած ատելութիւնն ուրիշ բանի համար չէին յիշատակեր, բայց թէ՛ աւելի եւս համարուելու համար թէ որչափ սնուտի բան է երգիծարանութեան մը պատասխան տալ կամ անիրաւութեան մը դիմացը անիրաւութիւն հատուցանել:

Ռիդ-Ճանէրիդէն չբաժնուած՝ Էրմէնգուրի սեպուհը՝ աշխարհքի առջեւն իր աստիճանին համաձայն երեւելու համար ամէն հարկաւոր եղածը Մերվիլին առատապէս տուաւ: Նաւազնացութեան ժամանակը Փիլիպպոս՝ Կարոյոս Կոմսին բարեկամն, ընկերն ու աշակերտն եղաւ. եւ Կոմսն իր ծանօթութիւններն անոր ալ հաղորդելով՝ կ'ուրախանար, տեսնելով որ ինչպէս օրըստօրէ իր պաշտօնին մէջ կը զարգանայ:

Աշիւ նաւը Գաղղիայի եզրներն հասած ատեն՝ Փիլիպպոս կը վախճար որ

չըլլայ թէ Կոմսին աջնուականութիւնը պատճառ ըլլայ իրմէ հեռանալուն: Բայց նաւէն ելլելէն ետքը հաճութեամբ տեսաւ որ իր աղին բարեկամն իր յառաջուան վարմունքն ամենեւին չփոխեց, եւ զինքն հետն առնելով՝ իր կառքովը բնակած տեղերնին տարաւ:

Էրմէնգուրի սեպուհը Ռիդ-Ճանէրիդէն հասած ատեն համարելով որ քեռորդին եւ Մերվիլ մեռած են, անոնց մահուան գոյժը Գաղղիա իմացուցած էր, եւ այս տիտուր լուրը թէ դրեկին եւ թէ տնակին մէջ անմխիթար տրտմութիւն պատճառած էր: Անկէ ետքը ամենեւին առիթ չէր ունեցած նամակ գրելու, եւ որովհետեւ երկու բարեկամաց նոյն քաղաքն հասած ատեն՝ Աշիւ առագաստները պարզելու վրայ էր, անոր համար իրենց ողջ ըլլալուն աւետիլը Գաղղիա բերողներն իրենք եղան: Տեղեւնին որ հասան, Փիլիպպոս հօրը չէին վազեց, իսկ Կոմսը՝ դէպ իրենց բերդը: Երկուքն ալ իրենց բնատնիքը խոր տրտմութեան մէջ գտան, որ իրենց յանկարծակալ գալտեամբն անպատու մ'ուրախութեան փոխեցաւ:

Կարոյոսին հայրն իր որդեղին եւ Մերվիլին փոփոխ ատելութեան պատճառ եղող դէպքերուն գլխաւոր պարագաներն արդէն իմացած էր. եւ շատ կը ցաւէր որ Փիլիպպոսին իր ծնողքէն բաժնուելուն եւ մեռնելուն պատճառ եղած էր: Անոր համար Փիլիպպոսին ողջամբ դառնալուն վրայ գրեթէ այնչափ ուրախացաւ, որչափ իր որդեղին գարձին վրայ, եւ երբ իմացաւ որ

իր բուն որդւոյն կեանքն անոր պարտա-
կան է, մեծ սէր կապեց անոր:

Երկրորդ առտու կանուխ Կարողոս կոմ-
սը Փիլիպպոսին բնակարանը դալով, զինքն
առաւ հօրը տարաւ, որն որ գորովայեց
սիրով ընդունեցաւ զինքը: Իրենց տեղը
երկու բարեկամաց անցուցած օրերը շատ
ուրախ զուարթ օրեր եղան, բայց շատ
կարճառօտ: Իրենց դարձէն ամիս մ'ետքն
Էրմէնգուրի սեպուհը իւրաքանչիւրին առ-
անձին թուղթ գրելով, հրաւիրեց որ Աշիւ
նաւը դառնան:

Երկու բարեկամք այնպիսի ձիւքերով
զարդարեալ էին, որ իրենց անձնական
քաջութեան հետ միանալով զինուորի
մը առջեւը շքեղ ասպարէզ կը բանան:
Երկուքն ալ ընթացան նոյն ասպա-
րէզը, եւ մեծ պատուով շատ տարիներ
իրենց հայրենեաց ծառայելէն ետքը փա-
ռաւոր համբաւով, մշակեալ մտքը եւ
գեղեցիկ առարկնութիւններով զարդա-
րեալ դարձան իրենց ընտանեաց ծոցը:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0116946

